

Кіровоградський національний технічний університет

Тунік Т.М., Плисенко Т.М.

Природоохоронне інспектування

Навчальний посібник

Кіровоград

2007

Тунік Т.М., Плисенко Т.М.

Природоохоронне інспектування: Навчальний посібник. –
Кіровоград: 2007. -250 с.

Рецензенти:

Д.б.н., професор, директор інституту
міського господарства НАУ,
зав. кафедрою екології

Ісаєнко В.М.

Д.п.н., професор, проректор філії відкритого
Міжнародного університету розвитку людини
„Україна”

Барно О.М.

Заступник Міністра охорони
навколишнього природного
середовища України

Лизун С.О.

У посібнику розкрито зміст природоохоронного інспектування як необхідної умови збереження довкілля, раціонального використання природних ресурсів та їх відтворення. Приведені приклади розрахунків щодо відшкодування збитків за порушення природоохоронного законодавства.

Призначається для студентів, що навчаються за напрямом „Екологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування”, громадських організацій екологічного спрямування та громадян для набуття ними знань щодо охорони навколишнього природного середовища.

Зміст

Вступ.....	6
ТЕМА 1 МЕТА ТА ПОРЯДОК ПРИРОДООХОРОННОГО ІНСПЕКТУВАННЯ	10
1.1 Проведення інспекторських перевірок по охороні довкілля	10
1.2 Виявлення порушень природоохоронного законодавства.....	15
ТЕМА 2 ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ВПЛИВУ ДО ПОРУШНИКІВ.....	18
2.1. Адміністративні заходи впливу	19
2.1.1. Протокол про адміністративне правопорушення.....	22
2.1.2. Постанова по справі про адміністративне правопорушення.....	25
2.2. Дисциплінарні заходи впливу.....	28
2.3. Відшкодування збитків, спричинених порушенням природо- охоронного законодавства.....	28
2.4. Обмеження або припинення фінансування об'єктів будівництва	29
2.5. Обмеження або зупинення виробничої діяльності	30
2.6. Припинення дії дозволів та права спеціального використання природних ресурсів	31
2.7. Притягнення до кримінальної відповідальності.....	32
ТЕМА 3 ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ ЗА ОХОРО- НОЮ ТА РАЦІОНАЛЬНИМ ВИКОРИСТАННЯМ ВОД- НИХ РЕСУРСІВ.....	34
3.1. Перевірка водоохоронної діяльності промислових об'єктів.....	34
3.2 Основні порушення водного законодавства.....	40
3.3 Екологічний контроль за впливом с/г об'єктів на водні ресурси.....	48
3.4 Особливості перевірки меліоративних систем	52
3.5 Відбір проб води на екологічний контроль.....	59
ТЕМА 4 ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ ЗА СТАНОМ АТМОСФЕРНОГО ПОВІТРЯ.....	66
4.1. Перевірка стаціонарних джерел забруднення повітря	66
4.2. Перевірка пересувних джерел забруднення повітря.....	71
4.3. Основні порушення законодавства про атмосферне повітря	75
4.4 Контроль за охороною довкілля автотранспортними підприємствами	77
4.5. Операція „Чисте повітря”.....	80

ТЕМА 5 ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ ЗА ОХОРОНОЮ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ ТА УТВОРЕННЯМ, РОЗМІЩЕН- НЯМ І УТИЛІЗАЦІЄЮ ВІДХОДІВ.....	84
5.1. Відповідальність за порушення вимог земельного законодавства.....	84
5.2 Екологічний контроль при рекультивації порушених земель.....	85
5.3. Перевірка об'єктів з питань поводження з відходами.....	90
5.4. Основні порушення при поводженні з токсичними відходами.....	92
5.5. Контроль за використанням пестицидів та агрохімікатів.....	93
ТЕМА 6 ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ У ГАЛУЗІ ОХОРОНИ, ВИКОРИСТАННЯ І ВІДТВОРЕННЯ ЛІСІВ ТА ІНШИХ РОСЛИННИХ РЕСУРСІВ.....	98
6.1 Екологічні аспекти сучасного лісокористування.....	98
6.2 Особливості державного контролю лісів та інших рослинних ресурсів.....	114
ТЕМА 7 ДЕРЖАВНИЙ КОНТРОЛЬ У ГАЛУЗІ ОХОРОНИ, ВИКОРИС- ТАННЯ ТА ВІДТВОРЕННЯ ТВАРИННОГО СВІТУ (РИБ- НИХ РЕСУРСІВ).....	136
7.1 Задачі покладенні на державні екологічні інспекції Мінприроди Украї- ни, щодо контролю у галузі охорони, використання та відтворення тваринного світу (рибних ресурсів).....	136
7.2 Перевірка дотримання природоохоронного законодавства в галузі охорони, використання та відтворення рибних запасів.....	143
ТЕМА 8 ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ ЗА ДОТРИ- МАННЯМ ЗАПОВІДНОГО РЕЖИМУ.....	151
8.1 Природно-заповідний фонд: стан та проблеми його збереження.....	151
8.2. Особливості державного контролю природно-заповідних територій та об'єктів.....	157
ТЕМА 9 ВИЛУЧЕННЯ ЗНАРЯДЬ НЕЗАКОННОГО ДОБУВАННЯ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ ТА ПРОДУКЦІЇ, ЩО З НИХ ВИРОБЛЕНА.....	181
ТЕМА 10 ГРОМАДСЬКИЙ ПРИРОДООХОРОННИЙ КОНТРОЛЬ.....	189
10.1. Права громадських інспекторів.....	189
10.2. Громадський природоохоронний контроль в екобезпечному розвитку України.....	191

11. ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ З КУРСУ «ПРИРОДООХОРОННЕ ІНСПЕКТУВАННЯ» (для самостійної роботи студентів).....	197
<i>Практичне заняття № 1</i> Методика визначення відновної вартості зелених насаджень.....	197
<i>Практичне заняття № 2</i> Розрахунок стягнень за збитки, спричинені порушенням водного законодавства	206
<i>Практичне заняття № 3</i> Розрахунок стягнень за збитки, спричинені забрудненням атмосферного повітря.....	220
<i>Практичне заняття № 4</i> Обчислення розміру шкоди (майнових стягнень), заподіяних лісовому господарству.....	233
<i>Практичне заняття № 5</i> Обчислення розміру шкоди, заподіяної зеленим насадженням населених пунктів.....	241
<i>Практичне заняття № 6</i> Розрахунок розміру стягнень за збитки, заподіяні незаконним добуванням (знищенням) дикої фауни.....	250
<i>Практичне заняття № 7</i> Розрахунок стягнень за збитки, заподіяні рибному господарству.....	253
<i>Практичне заняття № 8</i> Обчислення розміру шкоди, заподіяної територіям та об'єктам природно-заповідного фонду.....	261
Використана література.....	269
<i>Додаток 1</i>	271
<i>Додаток 2</i>	274
<i>Додаток 3</i>	276
<i>Додаток 4</i>	278
<i>Додаток 5</i>	279
<i>Додаток 6</i>	281

Вступ

З кожним роком все більшого значення набуває охорона ландшафтів, рослинного і тваринного світу, водних та земельних ресурсів, цінних природних територій та об'єктів, зростає їх роль для біосфери, кожної людини.

Цінні природні території та об'єкти є основою екологічної мережі, формування якої спрямоване на забезпечення екологічної рівноваги регіонів та України в цілому. До екологічної мережі входять природно-заповідні території, що охороняються - ліси, зелені зони міст, а також природна рослинність, яку людина використовує за призначенням: експлуатаційні ліси, луки, пасовища тощо.

Забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи - катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду українського народу, створення гідних екологічних умов проживання є обов'язком держави згідно ст.16 Конституції України.

В наш час особливе значення має спілкування людини з природою, тому збереження рідкісних, типових та мальовничих ландшафтів - необхідна умова сьогодення.

Збереження «неживої природи» — геологічних та карстово-спелеологічних об'єктів, свідків далеких геологіч-

них подій, що відбулися багато мільйонів і навіть мільярдів років тому, неможливе без охорони їх державою.

Узгодження взаємодії суспільства з природою потребує спеціальних знань, в тому числі і по контролю за станом довкілля. Вони необхідні для того, щоб суспільство могло поліпшувати навколишнє природне середовище, зберігати єдність з довкіллям, відтворювати природні території тощо.

Природоохоронне інспектування - це навчальна дисципліна, що вивчає взаємовідносини між об'єктами та суб'єктами господарювання, антропогенний вплив на середовище існування біорізноманіття і стан природних ресурсів, порядок визначення збитків, завданих довкіллю. Природоохоронне інспектування встановлює закономірності у взаємовідносинах між людиною, об'єктами господарювання, живими організмами і довкіллям, а також визначає порядок застосування законодавчих і нормативних документів у природоохоронному контролі, при оцінюванні екологічного стану об'єктів, ступеню і характеру їх впливу на довкілля, дотримання цими об'єктами вимог законодавства, норм і правил у галузі охорони природи для своєчасного вжиття заходів по усуненню виявлених порушень та попереджень негативного впливу на довкілля.

Зараз практично всі еколого-економічні питання вирішуються з урахуванням зв'язків між людиною, живими й неживими компонентами природи. Тому природоохоронне інспектування в сьогоденних складних економічних умовах є основою раціонального природокористування, яке попереджує негативні наслідки антропогенної діяльності, зокрема надмірного споживання природних ресурсів, утворення великої кількості відходів, забруднення води, повітря й ґрунтів та виснаження всіх природних ресурсів, необхідних для нормального функціонування природних екосистем. Якщо деградація екосистем триватиме й далі, це неминуче призведе до переростання екологічної кризи в екологічну катастрофу, що у кінцевому підсумку ставить під загрозу в недалекому майбутньому забезпеченість природними ресурсами та здоров'я української нації.

Слід відмітити, що кризовий екологічний стан в нашій державі спричинений і надто низьким рівнем екологічної науки, освіти та виховання, що зумовили відповідно низький рівень екологічної культури і свідомості людини, особливо у ставленні до природи, та нездатність прогнозувати катастрофічні наслідки своєї негативної діяльності.

Зростання антропогенного тиску на довкілля, що тісно пов'язане з розвитком науки і техніки сприяє станов-

ленню цілого ряду теоретичних і практичних екологічних наук, однією з яких є природоохоронне інспектування, яке ґрунтується на функціональному підході в управлінні природними ресурсами, що передбачає в кінцевому підсумку формування цілісної системи державного управління в галузі використання, збереження та відтворення природних ресурсів.

Тому реалізація основних напрямів екологічної політики України вимагає постійного вдосконалення управління в галузі охорони довкілля. З цією метою визначено основні пріоритетні напрями екологічної політики держави, серед яких: розвиток екологічного законодавства, вдосконалення економічного механізму природокористування, створення ефективної системи державного і громадського контролю та моніторингу довкілля, формування нової екологічної свідомості та екологічної культури громадян держави тощо.

В Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища» сказано, що екологічна безпека є такий стан довкілля, при якому забезпечується попередження погіршення екологічної обстановки та виникнення небезпеки для здоров'я людей.

Даний навчальний посібник рекомендується студентам-екологам, але він може бути корисним керівникам народногосподарського комплексу держави та кожній людині, яка не байдужа до проблем довкілля.

ТЕМА 1 МЕТА ТА ПОРЯДОК ПРИРОДООХОРОННОГО ІНСПЕКТУВАННЯ

- 1.1. Проведення інспекторських перевірок по охороні довкілля
- 1.2. Виявлення порушень природоохоронного законодавства

1.1. Проведення інспекторських перевірок по охороні довкілля. Значні темпи зростання потреб народного господарства та населення щодо використання природних ресурсів викликають необхідність посилення природоохоронного контролю. Адже активна людська діяльність призводить до забруднення води, повітря і ґрунту, глобального потепління на планеті, руйнування озонового шару атмосфери, випадання кислотних опадів, вичерпання багатьох природних ресурсів тощо. Негативні наслідки антропогенної діяльності набувають загрозливого характеру для довкілля та людей, створюють підвищену екологічну небезпеку та сприяють руйнівним стихійним явищам.

Узгодження взаємодії суспільства з природою потребує спеціальних дій по контролю за станом довкілля. Вони необхідні для того, щоб суспільство могло стабілізувати екологічну обстановку, поліпшувати навколишнє природне середовище, зберігати єдність з довкіллям, біорізноманіття, відтворювати природні екосистеми.

Природоохоронне інспектування має теоретичний і прикладний аспекти. Теоретичний аспект спрямований на встановлення закономірностей у взаємовідносинах між людиною, об'єктами господарювання, живими організмами

і довідкам, а прикладний аспект - застосування законодавчих і нормативних документів у природоохоронному контролі.

Тому головною метою інспекторських перевірок є визначення екологічного стану об'єкта, ступеня і характеру його впливу на навколишнє природне середовище, дотримання ним вимог законодавства, норм і правил у галузі охорони природи для вжиття заходів по усуненню виявлених порушень та попередженню негативного впливу на довкілля.

Згідно з чинним законодавством керівництво об'єкта зобов'язано надавати інспектору всю необхідну інформацію, статистичну звітність, фінансові та облікові документи, результати відомчих лабораторних спостережень, проектні матеріали, акти прийняття об'єкта в експлуатацію тощо, а також сприяти проведенню перевірки, надаючи всіляку допомогу транспортом і, при необхідності, спецодягом та спецпорядженням.

Перевірки об'єктів з питань охорони навколишнього природного середовища здійснюються по плану на основі календарного графіку перевірок. Частота цих перевірок планується в залежності від екологічної ситуації у районі розташування об'єкта, а також ступеня і характеру його впливу на навколишнє середовище.

Промислові об'єкти - основні забруднювачі навколишнього природного середовища підлягають перевірці не менше як 2 рази на рік. Перевірка решти об'єктів може здійснюватись раз на рік. За обсягом висвітлюваних питань в ході перевірок вони діляться на повні, цільові і оперативні (спеціальні).

Повні перевірки – це такі у ході яких висвітлюються всі питання природоохоронної діяльності об'єктів.

Цільові перевірки - перевірки у ході яких висвітлюються тільки окремі напрямки природоохоронної діяльності об'єкта, такі як: стан виконання заходів по охороні навколишнього природного середовища, приписів контролюючих органів, стан експлуатації очисного обладнання, стан обліку викидів і скидів забруднюючих речовин у навколишнє природне середовище, розміщення відходів та інші питання.

Оперативні (спеціальні) перевірки - перевірки, в ході яких висвітлюються тільки ті питання, по яких отримані завдання від керівництва, перевірки аварійних ситуацій, а також ті, що проводяться за сигналами і скаргами населення.

Повні і цільові перевірки плануються, виходячи з нормованих витрат часу, а спеціальні здійснюються одноразово по спеціальних завданнях. Крім вказаних, можуть проводитись комплексні перевірки природоохоронної діяльності об'єктів із залученням спеціалістів інших міністерств і відомств (Мінстат, Міністерство внутрішніх справ, Держстандарт, Держкомгідромет, Міністерство охорони здоров'я України та інші), науково-дослідних установ, представників місцевих органів влади і громадськості.

У ході підготовки до перевірки об'єктів інспектор зобов'язаний ознайомитись з такими документами:

- постановами і рішеннями вищих та місцевих органів влади, наказами, рішеннями колегій і розпорядженнями Мінприроди України та галузевого відомства, що стосуються природоохоронної діяльності на даному об'єкті;

- технологічними процесами, що здійснюються на об'єкті;
- методами очистки газів, пиловловлення, очищення стічних вод, що застосовуються в даних технологічних процесах на об'єкті;
- новими розробками мало- і безвідходних технологій для даних виробництв;
- матеріалами і актами попередніх перевірок та іншими документами, що стосуються природоохоронної діяльності об'єкта;

У ході перевірки інспектор зобов'язаний розглянути наявність:

- законодавчих, нормативних і методичних документів з питань охорони навколишнього природного середовища, наказів і розпоряджень по організації природоохоронних робіт на об'єкті і призначення відповідальних посадових осіб за їх проведення;
- підрозділів по охороні природи, положення про їх створення, посадових інструкцій, укомплектованість цих підрозділів кадрами відповідної кваліфікації.

Далі інспектор повинен розглянути:

- структуру виробництва та його склад;
- асортимент та обсяги продукції, що випускається;
- витрати основної та допоміжної сировини і матеріалів, в тому числі і палива, відповідність їх вимогам технологічних регламентів, ДСТУ, ТУ тощо;
- проектну і технічну документацію виробництв;
- звітну документацію з питань охорони навколишнього природного середовища;

- документацію на дозволи і ліміти викидів та скидів забруднюючих речовин в навколишнє природне середовище та розміщення відходів;
- документацію щодо плати за забруднення навколишнього природного середовища;
- дані відомчого лабораторного контролю джерел викидів і скидів;
- відомчі нормативні і методичні документи з питань охорони навколишнього природного середовища, утворення та розміщення відходів виробництва ;
- стан виконання заходів по виявленим порушенням за попередніми перевітками;
- основні правила техніки безпеки і промислової санітарії, дотримання яких при огляді об'єктів виробництв дозволить уникнути нещасних випадків і травматизму.

Огляд виробництв здійснюється тільки у супроводі відповідального представника об'єкта.

Інспекторська перевірка закінчується складанням серії документів і, зокрема, «Акта перевірки дотримання вимог природоохоронного законодавства».

За своєю суттю цей документ повинен бути відображенням стану природоохоронної роботи на об'єкті і його впливу на навколишнє природне середовище.

У вступній частині акта наводяться місце і дата його складання, відомча підпорядкованість об'єкта, його поштова адреса, банківські реквізити, прізвища керівників та їх службові телефони, а також прізвища і посади осіб, які проводили перевірку.

В частині (графа «перевіркою встановлено...») у стислій формі викладаються результати перевірки об'єкта.

Викладений матеріал повинен підкріплюватись кількісними показниками, які наводяться як окремо, так і у формі порівняльних таблиць. Довідки, копії звітів, результати аналізів, графіки, схеми тощо, які при необхідності, додаються до акта перевірки, повинні підписуватись офіційними особами і належним чином оформлятися.

Окремим розділом акта за результатами перевірки по виявлених порушеннях природоохоронного законодавства державним інспектором видаються обов'язкові до виконання приписи з зазначенням термінів їх виконання і посиланням на статті або пункти законодавчих чи нормативних документів.

Акт перевірки обговорюється з керівником об'єкта, а при необхідності - в присутності відповідальних працівників.

Складання акта перевірки як первинного документа є обов'язковим, практично, при всіх видах інспекторських перевірок. Винятком є випадки, коли розслідуються очевидні протизаконні дії окремих осіб (миття транспорту у непередбачених для цього місцях, вивантаження сміття у забороненому місці тощо), які безпосередньо призвели до забруднення природного середовища, і коли інспектор може обмежитися складанням протоколу про порушення природоохоронного законодавства та вжиттям адміністративних заходів.

1.2. Виявлення порушень природоохоронного законодавства здійснюється в результаті:

- планових перевірок дотримання природоохоронного законодавства на об'єктах народного господарства;

- оперативних (спеціальних) перевірок об'єктів народного господарства, які здійснюються за сигналами і скаргами населення, завданнями вищих органів тощо;
- попереднього нагляду за ходом будівництва (реконструкції) об'єктів і споруд;
- участі в державних і робочих комісіях по прийманню в експлуатацію закінчених будівництвом чи реконструкцією об'єктів і споруд, які впливають на природне середовище;
- перевірки пересувних джерел викидів;
- зупинки і огляду суден чи інших плавучих засобів, огляду платформ, штучних островів, установок і споруд у внутрішніх морських територіальних водах та економічній зоні України.

У відповідності до завдань державного контролю за дотриманням природоохоронного законодавства здійснюються заходи, спрямовані на попередження порушень, встановлюються причини і наслідки цих порушень. По кожному випадку виявленого порушення, за яке передбачено адміністративну відповідальність, інспектор складає протокол, яким фіксується факт порушення. На підставі протоколу вирішується питання про застосування заходів впливу. При складанні протоколу необхідно звернути особливу увагу на точність визначення виду порушень, його причин та наслідків, а також кваліфікування виявленого порушення у відповідності зі статтями природоохоронного законодавства.

Протокол підписується інспектором, який його склав, правопорушником, особами, що брали участь у виявленні порушення, а при наявності свідків протокол пі-

дписується і ними. У випадку відмови особи, яка вчинила правопорушення, від підписання протоколу в ньому робиться відповідний запис про це. Особа, яка вчинила правопорушення, має право додати до протоколу пояснення і зауваження щодо його змісту, а також викласти мотиви своєї відмови від його підписання.

У разі неможливості розгляду справи на місці порушення інспектор, який склав протокол, зобов'язаний усно або письмово повідомити правопорушника про місце і час розгляду його справи, а також роз'яснити йому його права і обов'язки, які передбачені чинним законодавством, про що робиться відмітка у протоколі. До протоколу прикладаються документи, які підтверджують факт порушення.

Контрольні питання.

1. Дайте визначення дисципліни „природоохоронне інспектування”.
2. Що є головною метою інспекторських перевірок?
3. Які бувають перевірки?
4. Який документ складається в результаті перевірки об'єкта?
5. Яким документом оформлюються порушення природоохоронного законодавства?

ТЕМА 2 ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ВПЛИВУ ДО ПОРУШНИКІВ

- 2.1.Адміністративні заходи впливу
- 2.2.Дисциплінарні заходи впливу
- 2.3.Відшкодування збитків, спричинених порушенням природоохоронного законодавства
- 2.4.Обмеження або припинення фінансування об'єктів будівництва
- 2.5.Обмеження або зупинення виробничої діяльності
- 2.6 Припинення дії дозволів та права спеціального використання природних ресурсів
- 2.7.Притягнення до кримінальної відповідальності.

Державні інспектори - посадові особи спеціально уповноважених органів з охорони довкілля у відповідності до характеру і екологічних наслідків порушень природоохоронного законодавства в установленому порядку мають право:

- притягувати осіб, винних у порушенні природоохоронного законодавства, до адміністративної відповідальності;
- передавати матеріали у відношенні вказаних осіб керівникам відповідних підприємств, організацій і установ для застосування до порушників заходів дисциплінарного впливу;
- пред'являти претензії, виставляти позови до підприємств, об'єднань, установ, організацій незалежно від форм власності та видів господарської діяльності, громадян, а також іноземних фізичних та юридичних осіб про стягнення з них коштів на відшкодування збитків,

заподіяних державі внаслідок порушення природоохоронного законодавства;

- обмежувати, зупиняти (тимчасово) будівництво, реконструкцію, розширення об'єктів народного господарства, що здійснюються з порушенням природоохоронного законодавства, через подання про припинення фінансування будівництва;
- обмежувати чи зупиняти (тимчасово) роботу промислових підприємств чи інших об'єктів;
- вносити обов'язкові для розгляду і виконання приписи та подання про припинення дії або анулювання дозволів на спеціальне використання природних ресурсів, викиди, скиди;
- подавати матеріали в органи прокуратури або внутрішніх справ для притягнення осіб, винних у порушенні природоохоронного законодавства, до кримінальної відповідальності.

2.1. Адміністративні заходи впливу. З метою попередження і припинення виявленого правопорушення, усунення його шкідливих наслідків на довкілля, керуючись чинним законодавством, спеціально уповноважені органи мають право застосовувати адміністративні заходи впливу.

В залежності від обставин порушнику може бути виданий обов'язковий до виконання окремий припис, який повинен розглядатися як адміністративний захід. Припис складається у двох примірниках, один з яких передається порушнику, а другий залишається у інспектора для контролю.

Адміністративна відповідальність за правопорушення в галузі довкілля настає, якщо ці порушення за своїм характером не тягнуть за собою, відповідно до чинного законодавства, кримінальної відповідальності.

Особа, яка здійснила адміністративне правопорушення в стані крайньої необхідності оборони не підлягає адміністративній відповідальності.

Адміністративній відповідальності підлягають особи, які досягли на момент вчинення адміністративного правопорушення шістнадцятирічного віку.

Посадові особи підлягають адміністративній відповідальності за адміністративні правопорушення, пов'язані з невиконанням установлених правил у сфері охорони порядку управління, державного і громадського порядку, природи, здоров'я населення та інших правил, забезпечення виконання яких входить до їх службових обов'язків.

Військовослужбовці, а також особи рядового і начальницького складів органів внутрішніх справ несуть відповідальність за адміністративні правопорушення за дисциплінарними статутами. За порушення правил, норм і стандартів, що стосуються правил полювання, рибальства та охорони рибних запасів, ці особи несуть адміністративну відповідальність на загальних підставах (тобто, вони можуть бути попереджені, оштрафовані, зобов'язані відшкодувати нанесені збитки, в них можуть бути конфісковані знаряддя вчинення або безпосередні предметні докази правопорушення, вони можуть бути позбавлені спеціального права полювання). Посадові особи органів, яким надано право накладати адміністративні стягнення, в галузі довілля можуть відносно цих осіб замість накладених стягнень передавати матеріали про правопорушення відповідним органам для вирішення питання про притягнення винних до дисциплінарної відповідальності.

Іноземні громадяни, особи без громадянства, які перебували на території України, підлягають адміністративній відповідальності на загальних підставах з громадянами України.

Акти, які пом'якшують або скасовують відповідальність за адміністративні правопорушення, мають зворотну силу, тобто поширюються і на правопорушення, вчинені до видання цих актів. Акти, які встановлюють або посилюють відповідальність за адміністративні правопорушення, зворотної сили не мають.

Адміністративне стягнення є мірою відповідальності і застосовується з метою виховання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, а також запобігання вчиненню нових правопорушень як самим правопорушником, так і іншими особами. Посадовими особами органів, яким надано право розглядати справи та накладати адміністративні стягнення в природоохоронній галузі за вчинення адміністративних правопорушень можуть застосовуватись такі основні адміністративні стягнення:

- попередження;
- штраф;
- позбавлення спеціального права, наданого даному громадянину (права полювання).

Штраф є грошовим стягненням, що накладається на громадян і посадових осіб за адміністративні правопорушення у випадках встановлених Кодексом України про адміністративні правопорушення та іншими законами України. Розмір штрафу визначається діючими нормативними документами. Конфіскація вилученого предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення, може бути застосована виключно

за рішенням суду і підлягає в примусовій безоплатній передачі цього предмета у власність держави. Конфісковано може бути лише предмет, який є в особистій власності порушника.

Позбавлення спеціального права, наданого даному громадянину (права полювання), застосовується на строк до трьох років за грубе або систематичне порушення порядку користування цим правом.

Адміністративне стягнення може бути накладено не пізніше, як через два місяці з дня вчинення правопорушення, а при триваючому правопорушенні - два місяці з дня його виявлення. У разі відмови в порушенні кримінальної справи або закриття кримінальної справи, але при наявності в діях порушника ознак адміністративного правопорушення, адміністративне стягнення може бути накладено не пізніше, як через місяць з дня прийняття рішення про відмову в порушенні кримінальної справи або про її закриття.

Протокол про адміністративне правопорушення.

При вчиненні адміністративного правопорушення складається протокол про адміністративне правопорушення уповноваженою на те посадовою особою або представником громадської організації

В протоколі про адміністративне правопорушення зазначається дата і місце його складення;

- посада, прізвище, ім'я, по батькові особи, яка склала протокол;
- відомості про особу порушника: прізвище, ім'я та по батькові, рік народження (для осіб від 16 до 18 років, крім того, день та місяць), сімейний склад, розмір останньої заробітної плати, поштова домашня адреса, повна назва та поштова адреса місця роботи, посада;

- місце, час вчинення і суть адміністративного правопорушення. Суть порушення повинна бути описана таким чином, щоб якомога точніше відповідати вимогам певної статті нормативних актів, які порушені;
- дане правопорушення (відповідні статті законів України, нормативних актів, частина та стаття Кодексу України про адміністративне правопорушення);
- прізвища, адреси свідків і потерпілих (їх відсутність не позбавляє протокол чинності);
- пояснення порушника;
- інші відомості, необхідні для вирішення справи (наприклад, відомості про відбір аналітичних проб, наявність актів обстеження тощо, відмітки про те, чи чинила опір або непокору особа, на яку складається протокол, відмітки про огляд транспортних засобів чи особистих речей порушника, про наявність деталей, які підтверджують правопорушення, а також відмітка про вилучені речі);
- відмітка про роз'яснення порушнику його прав, а також про попередження його про час та місце розгляду справи щодо адміністративних правопорушень.

Протокол підписується особою, яка вчинила адміністративне правопорушення, та особою, яка його складала; при наявності свідків і потерпілих протокол може бути підписано також і цими особами. У разі відмови особи, яка вчинила правопорушення, від пояснень в протоколі та його підписання, в ньому робиться запис про це.

Якщо особа порушника не встановлена (порушник вчинив правопорушення і зник з місця скоєння його) протокол складається без зазначення у ньому відомостей про особу порушника. Якщо правопорушником нанесені збитки природним ресурсам, протокол негайно направляється в

органи внутрішніх справ для встановлення особи порушника. В разі неможливості скласти протокол на місці вчинення правопорушення, порушника може бути доставлено в міліцію чи до штабу добровільної народної дружини по охороні громадського порядку працівником міліції або народним дружинником. В разі вчинення лісопорушень, порушень правил полювання, правил рибальства і охорони рибних запасів та інших порушень законодавства про охорону та використання тваринного світу, (якщо особу порушника не можливо встановити на місці порушення, посадові особи можуть доставляти осіб, які вчинили ці правопорушення, до міліції або до приміщення виконавчого комітету селищної, сільської ради. Супроводжувати порушника повинні громадські інспектори з охорони навколишнього природного середовища, громадські мисливські інспектори, громадськими інспектори органів рибоохорони та громадські лісові інспектори, уповноважені посадові особи з відповідними повноваженнями

Речі і документи, що є знаряддям або безпосереднім об'єктом правопорушення, виявлені під час затримання, огляду транспортних засобів або огляду речей вилучаються. Вилучені речі і документи зберігаються до розгляду справи про адміністративне правопорушення у місцях, що їх визначають органи (посадові особи), яким надано право провадити вилучення речей і документів, а після розгляду справи, залежно від результатів її розгляду, їх, у встановленому законодавством України порядку, конфіскують, повертають власнику або знищують. В разі вчинення лісопорушень, порушень правил полювання, правил рибальства і охорони рибних запасів та інших порушень законодавства про охорону та використання тваринного світу, у порушників можуть бути вилучені документи, які необхідні для

подальшого вирішення справи, а також документи, які засвідчують надання порушнику спеціального права (наприклад, посвідчення мисливця і контрольна картка обліку добутої дичини та порушень правил полювання), для вирішення питання про позбавлення порушника цього права на певний строк та відмітки про порушення.

Про вилучення речей і документів робиться відповідний запис у протоколі про адміністративне правопорушення, на вилучені речі та документи порушнику видається опис вилученого.

Постанова по справі про адміністративне правопорушення. Постанова по справі про адміністративні правопорушення повинна містити:

- відомості про посадову особу, яка винесла постанову;
- дату розгляду справи;
- відомості про особу, щодо якої розглядається справа;
- викладення обставин, установлених при розгляді справи, які повинні викладатися якомога ближче до відповідних статей КУпАП (Кодекс України по адміністративним порушенням), законів України та нормативних актів, що порушено, із застосуванням відповідної термінології;
- зазначення всіх статей КУпАП та їх частин в разі скоєння двох і більше правопорушень, законів України та нормативних актів, які передбачають відповідальність за дане адміністративне правопорушення;
- прийняте по справі рішення;
- в разі встановлення з матеріалів справи, що правопорушенням завдана матеріальна шкода, у постанові необхідно запропонувати порушнику добровільно відшкодувати суму цієї шкоди;
- вирішення питання про вилучені речі і документи;

- вказівку про порядок і строк її оскарження;

Постанова по справі про адміністративне правопорушення підписується посадовою особою, яка розглянула справу. Постанова оголошується негайно після закінчення розгляду справи. Копія постанови протягом трьох днів вручається або висилається особі, щодо якої її винесено. Копія правопорушнику вручається під розписку, а в разі, коли копія постанови висилається, про це робиться відповідна відмітка у справі. Копія постанови відразу вручається або висилається потерпілому на його прохання.

Якщо в постанові по справі про адміністративне правопорушення згадано про вогнепальну зброю та бойові припаси, на які у порушника є відповідний дозвіл органів внутрішніх справ, який дійсний при виконанні службових обов'язків, або дозвіл на особисту вогнепальну зброю для полювання чи з метою самооборони, посадова особа, крім того, надсилає копії постанови відповідному підприємству, установі або організації для відома і органу внутрішніх справ для розгляду питання про заборону цій особі користуватися вогнепальною зброєю. Постанову по справі про адміністративне правопорушення може бути оскаржено особою, щодо якої її винесено, а також потерпілим.

Скаргу на постанову по справі про адміністративне правопорушення може бути подано протягом десяти днів з дня винесення постанови (фактично цей строк обчислюється з дня отримання постанови особою, відносно якої її винесено), постанова про накладення адміністративного стягнення є обов'язковою для виконання державними і громадськими організаціями, підприємствами, установами, посадовими особами і громадянами. Постанова про накладення

адміністративного стягнення підлягає виконанню з моменту її винесення.

Постанова про накладення адміністративного стягнення у вигляді попередження виконується посадовою особою, яка винесла постанову, шляхом оголошення постанови порушнику.

Штраф має бути сплачений порушником не пізніше, як через п'ятнадцять днів з дня вручення йому постанови про накладення штрафу, а в разі оскарження або опротестування постанови - не пізніше, як через п'ятнадцять днів з дня повідомлення про залишення скарги або протесту без задоволення. Штраф, накладений за вчинення адміністративного правопорушення, вноситься порушником до установи ощадного банку України, за винятком штрафу, що стягується на місці вчинення правопорушення.

Постанова про конфіскацію предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення, виконується судовими виконавцями при районних (міських) судах.

Виконання постанови про конфіскацію предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення, здійснюється шляхом вилучення конфіскованого предмета і примусового безоплатного повернення цього предмета у власність держави.

Особи, що порушили правила полювання, вважаються позбавленими спеціального права з дня винесення постанови про позбавлення цього права. Якщо зазначені особи, які позбавлені спеціального права, ухиляються від здачі документа, що засвідчує це право, то строк позбавлення їх спеціального права обчислюється з дня здачі або вилучення такого документа. Після закінчення призначеного строку

позбавлення спеціального права, а також у разі його скорочення, особі, щодо якої застосовано даний захід адміністративного стягнення, повертаються в установленому порядку вилучені у неї документи.

2.2. Дисциплінарні заходи впливу. Дисциплінарна відповідальність є одним із правових заходів щодо осіб, які допустили правопорушення в зв'язку із своєю службовою діяльністю. В цьому випадку органи по охороні навколишнього природного середовища мають право вносити міністерствам, відомствам, підприємствам, установам та організаціям пропозиції про притягнення до дисциплінарної відповідальності, зокрема, про повне або часткове позбавлення премії за основними результатами господарської діяльності службових осіб, винних у порушенні вимог природоохоронного законодавства.

З метою притягнення до дисциплінарної відповідальності, матеріали, куди, крім клопотання, обов'язково входить і протокол про порушення, передаються на розгляд керівництву об'єкта, який перевіряється, а при притягненні до відповідальності керівників - у відповідні вищі організації.

Організації і установи, куди передаються подібні клопотання, зобов'язані проінформувати природоохоронні органи про вжиті заходи.

2.3. Відшкодування збитків, спричинених порушенням природоохоронного законодавства. У відповідності до Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» належать до відшкодування збитки заподіяні підприємствами, установами і організаціями та громадянами внаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища.

Збитки відшкодовуються у розмірах і порядку, встановлених цивільним законодавством. При розрахунках збитків за основу приймаються втрати в народному господарстві трудових, матеріальних, фінансових і природних ресурсів, які пов'язані з необхідністю ліквідації негативних наслідків порушення природоохоронного законодавства та погіршення стану природних ресурсів.

Претензії на відшкодування збитків юридичними особами подаються безпосередньо до них, а в разі відмови відшкодування позови до цих організацій розглядаються господарськими судами.

Позови до громадян подаються зразу до народного суду, який і приймає рішення про відшкодування.

Всі заподіяні збитки розраховуються за відповідними методиками.

2.4. Обмеження або припинення фінансування об'єктів будівництва. Вказаний захід застосовується, коли будівництво або реконструкція народногосподарських об'єктів здійснюється при відсутності позитивного висновку екологічної експертизи, а також при прямих порушеннях природоохоронного законодавства, які допускаються в процесі будівництва об'єктів і які призводять до забруднення та виснаження навколишнього природного середовища. Цей же захід застосовується і тоді, коли при будівництві або реконструкції об'єктів надається перевага нарощуванню темпів будівництва виробничих потужностей, а будівництво природоохоронних споруд ведеться з відставанням або не ведеться взагалі.

Обмеження або припинення (тимчасово) будівництва, реконструкції, розширення об'єктів, що ведеться з порушенням природоохоронного законодавства, здійснюється через

подання до банків відповідних постанов про припинення фінансування вказаних об'єктів.

2.5. Обмеження або зупинення виробничої діяльності.

Згідно із Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища» та Постановою Верховної Ради України про затвердження Порядку обмеження, тимчасової заборони (зупинення) чи припинення діяльності підприємств, установ, організацій і об'єктів у разі порушення ними законодавства про охорону навколишнього природного середовища, органи охорони довкілля можуть застосовувати такий вид санкцій, як обмеження або тимчасова заборона (зупинення) виробничої діяльності окремих промислових установок, цехів, підприємств, організацій і установ, робота яких здійснюється при систематичному перевищенні лімітів використання природних ресурсів, порушення екологічних нормативів і стандартів, а також вимог екологічної безпеки.

Обмеження чи тимчасова зупинка виробничої діяльності є заходом, який застосовується тоді, коли всі інші заходи вичерпані і не дають позитивних результатів. До винесення постанови на обмеження чи тимчасове зупинення керівництво об'єкта обов'язково попереджається про це письмово.

Як правило, обмеження чи тимчасове зупинення виробничої діяльності готуються заздалегідь, але в окремих випадках, при аварійно високому забрудненні навколишнього середовища, загрозі здоров'ю чи життю населення рішення про зупинення чи обмеження може виноситись негайно з відповідним документальним оформленням цього заходу.

Крім керівництва об'єкта, виробнича діяльність якого обмежується чи тимчасово зупиняється, органи, які виносять

постанову, зобов'язані проінформувати про це відповідні міністерства, а також місцеву держадміністрацію.

Зупинення виробничої діяльності може супроводжуватись припиненням роботи окремих агрегатів, вузлів, ділянок (опломбуванням), які мають вплив на технологічні процеси У цьому разі обов'язково складаються акт опломбування. Керівництво об'єкта несе відповідальність за цілість поставлених пломб.

Постанова на обмеження або тимчасове зупинення виробничої діяльності може бути відмінена органом, який її виніс, або вищим органом. При винесенні цих постанов необхідно враховувати, що забороняється зупинення об'єктів, якщо це може привести до аварії, порушення водопостачання населення тощо.

У цих випадках органи охорони довкілля повинні звертатися до прокуратури для притягнення порушників до кримінальної відповідальності.

2.6 Припинення дії дозволів та права спеціального використання природних ресурсів. Одним з крайніх заходів впливу, що застосовується до порушників природоохоронного законодавства, є позбавлення права захоронення (складування) промислових, побутових та інших відходів, викидів (скидів) забруднюючих речовин у навколишнє природне середовище, а також спеціального використання природних ресурсів зокрема вирубування лісу, видобування корисних копалин тощо.

Скасування дозволу на перелічені види природокористування може бути тимчасовим чи остаточним. У першому випадку після виконання природокористувачем-порушником відповідних вимог дозвіл поновлюється, а замість скасовано-

го дозволу йому видається припис, в якому обговорені умови тимчасового природокористування.

Остаточне скасування дозволу, як правило, пов'язане з ліквідацією підприємств, установ, організацій, виснаженням або вичерпанням природних ресурсів, закінченням строку природокористування або грубими і систематичними порушеннями умов природокористування, які негативно впливають на навколишнє природне середовище.

Остаточне скасування дозволу забезпечується шляхом демонтажу споруд і пристроїв, за допомогою яких здійснюється використання природних ресурсів. При цьому роботи по демонтажу при наявності порушень умов природокористування повинні виконуватись за рахунок порушника, що спеціально обговорюється в постанові про скасування дозволу.

2.7. Притягнення до кримінальної відповідальності.

У випадках особливо небезпечних порушень природоохоронного законодавства органи охорони навколишнього природного середовища можуть направити відповідні матеріали в слідчі органи для порушення кримінальної справи. Матеріали, які направляються в прокуратуру, повинні включати:

- повну назву підприємств, установ, організацій, які порушили закон, їх адресу і підпорядкованість;
- конкретний вид порушення, яке призвело до наднормативного забруднення природного середовища з негативними наслідками;
- наслідки забруднення, розміри матеріальної шкоди;
- перелік осіб, винних у забрудненні, з вказівкою міри вини кожної посадової особи;

- оригінали актів перевірок та протоколів про порушення, результати хімічних аналізів, фотодокументи, офіційні висновки, тощо.

Прокуратура зі свого боку зобов'язана в місячний термін проінформувати органи охорони навколишнього природного середовища про своє рішення. Якщо органи охорони природи не згодні з рішенням прокурора, вони можуть його оскаржити у вищих органах прокуратури. При відмові у порушенні кримінальної справи, але при наявності в діях правопорушника складу адміністративного порушення, на нього може бути накладено адміністративне стягнення не пізніше місяця з дня прийняття рішення про відмову в порушенні кримінальної справи або її припинення.

Контрольні питання

1. Які права мають державні інспектори?
2. Які правопорушення спричиняють адміністративну відповідальність посадових осіб?
3. Які адміністративні стягнення накладаються за вчинення адміністративних правопорушень?
4. В яких випадках застосовується конфіскація вилучених знарядь адміністративних правопорушень?
5. Яка інформація міститься в протоколі про адміністративне правопорушення?
6. Які відомості містить постанова по справі про адміністративні правопорушення?
7. Які дисциплінарні заходи застосовують до осіб, які допустили правопорушення?

ТЕМА 3 ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ ЗА ОХОРОНОЮ ТА РАЦІОНАЛЬНИМ ВИКОРИСТАННЯМ ВОДНИХ РЕСУРСІВ

- 3.1. Перевірка водоохоронної діяльності промислових об'єктів
- 3.2. Основні порушення водного законодавства
- 3.3. Екологічний контроль за впливом с/г об'єктів на водні ресурси
- 3.4. Особливості перевірки меліоративних систем
- 3.5. Відбір проб води для екологічного контролю

3.1. Перевірка водоохоронної діяльності промислових об'єктів. По кожному об'єкту, який підлягає перевірці, з метою оцінки його впливу на стан поверхневих і підземних вод, проведення кількісних розрахунків і вжиття заходів по усуненню негативних наслідків цього впливу необхідно перевіряти:

щодо водокористування -

- наявність самостійних водозаборів поверхневих і підземних вод, проектно-технічної документації на водозабірні споруди, водопровідну мережу, актів приймання їх в експлуатацію, дозволів на спеціальне чи відокремлене водокористування, дозволів (ліцензій) на буріння свердловин, затверджених на забір поверхневих і підземних вод, а також відповідність оформлення і погодження цих документів в установленому порядку;
- технічний стан водозаборів і водопровідної мережі, зношеність обладнання, ступінь аварійності системи водопостачання додержання проектного режиму її експлуатації (нава-

- нтаження на водопровідну мережу і основні споруди), діюча система проти-аварійних заходів, наявність інструкцій і настанов щодо попередження аварій і ліквідації їх наслідків, журналів обліку тощо. Зафіксовані випадки аварій за звітний період, прийняті заходи по їх ліквідації, розміри нанесених збитків, достатність санкцій, застосованих органами державного контролю до осіб, відповідальних за виникнення аварійних ситуацій, платежі за аварійну перевитрату води тощо;
- обладнання споруд по забору поверхневих вод рибозахисними пристроями, відповідність їх проектним параметрам і ефективність роботи;
 - наявність погоджених і затверджених в установленому порядку зон і поясів санітарної охорони водозаборів, винесення їх меж, додержання санітарного режиму на цих територіях за діючими нормами і правилами охорони джерел водопостачання;
 - наявність в межах контрольованої об'єктом території, особливо в межах зон санітарної охорони свердловин, які не експлуатуються і потребують проведення ліквідаційного тампонажу. Додержання правил ведення цих робіт, правильність оформлення актів ліквідаційного тампонажу тощо;
 - первинний облік водоспоживання, організація системи первинного обліку, обладнання водозаборів поверхневих і підземних вод контрольно-вимірювальною апаратурою і надійність її роботи. Досконалість і ступінь достовірності методів побічного (якщо вони є) обліку витрат води в порівнянні з прямими. Правильність ведення журналів обліку води;

- звітність по водоспоживанню, відповідність об'ємів використаної води затвердженим лімітам, достовірність статистичної звітності, відповідність платежів за фактично використані об'єми води, в тому числі і понадлімітні, згідно діючих нормативів.

Щодо водовідведення-

- систему розділення, очищення і відведення промислових і побутових стоків, наявність очисних споруд промислових і побутових стоків, каналізаційної мережі, самостійних випусків стічних вод у природні або спеціально створені об'єкти (водойми, річки, складки рельєфу, поверхневі чи підземні поля фільтрації, шламонакопичувачі тощо). Розміщення і впорядкування водовипусків у відповідності до діючих норм і вимог, наявність проектно-технічної документації на них, актів приймання в експлуатацію, дозволів на скидання стічних вод (дозволів на спеціальне чи відокремлене водокористування), затверджених лімітів та гранично допустимих скидів (ГДС), тимчасово погоджених скидів (ТПС), планів заходів по досягненню ГДС, відповідність оформлення і погодження вказаної документації у встановленому порядку;
- технічний стан водовипусків, очисних споруд і каналізаційної мережі, зношеність обладнання, ступінь аварійності, додержання проектного режиму експлуатації, фактичне навантаження в порівнянні з допустимим проектним, вплив ступенів зношеності обладнання очисних споруд і фактичного режиму їх експлуатації на якість очистки стічних вод (ефективність роботи очисних споруд), стан проблеми видалення, складування та утилізації твердого осаду, діюча система проти аварійних заходів, інструкцій і настанов щодо попередження аварій і їх наслідків, журналів обліку

тощо. Зафіксовані випадки аварій за звітний період, вжиті заходи по їх ліквідації, розміри нанесених збитків і результативність санкцій, застосованих до осіб, відповідальних за виникнення аварійних ситуацій, платежі за забруднення поверхневих чи підземних вод тощо;

- відомчий лабораторний контроль, наявність окремих приміщень відомчої лабораторії, відповідність їх робочої площі і об'єму діючим нормам, свідоцтва про атестацію, обладнання лабораторії, забезпеченість реактивами та матеріалами, методиками по відбору і аналізу проб води, знання, вміння персоналу виконувати ці роботи, відповідність результатів аналізів відомчої лабораторії результатам, одержаним іншими лабораторіями (санітарно-епідеміологічної служби, органів екоконтролю тощо). У здійсненні спільної перевірки з відбором проб контрольні проби відбираються спеціалістами інспекційного органу і відомчої лабораторії одночасно з одних і тих же точок, що оформляється спеціальним актом;
- зливову каналізацію, ступінь охоплення території об'єкта її системою, мережу по відведенню зливових стоків і очисні споруди, їх технічний стан (зношеність, ступінь аварійності тощо), наявність проектно-технічної документації на ці об'єкти, актів приймання їх в експлуатацію, дозволів на скидання зливових вод у відкриті водойми чи інші природні або штучні об'єкти, затверджених ГДС чи ТПС на скидання зливових стоків, їх отримання, відповідність оформлення і погодження вказаних документів установленому порядку. Відомчий лабораторний контроль за впливом зливових стічних вод на навколишнє середовище (включаючи водні об'єкти) у місцях їх випуску;

- первинний облік стічних вод, які відводяться з території об'єкта, організацію системи первинного обліку, обладнання водовипусків контрольно-вимірювальною апаратурою і надійність її роботи, досконалість і ступінь достовірності побічних методів обліку стічних вод у порівнянні з прямими (якщо вони застосовуються);
- звітність по водовідведенню, достовірність статистичної звітності (відповідність об'ємів фактично відведених стічних вод різних категорій і кількості скинутих разом з ними забруднюючих речовин даним, наведеним у статистичній звітності), відповідність кількості скинутих забруднюючих речовин встановленим лімітам і стягнутим платежам за забруднення, включаючи і платежі за понадлімітні скиди.

Щодо потенційних джерел забруднення поверхневих і підземних вод та загального санітарного стану території об'єкта -

- наявність накопичувачів, відстійників, полів фільтрації, технічних ставків, проектно-технічної документації на ці об'єкти, актів приймання їх в експлуатацію, проектні об'єми і фактичне заповнення на час перевірки, дотримання проектного режиму експлуатації, об'єми твердих або рідких відходів, які накопичуються в них щорічно, їх токсичність, стан огорожувальних дамб, можливість аварійного руйнування останніх та надходження забруднень у відкриті водойми або фільтрування разом з водою у підземні водоносні горизонти, систему заходів по попередженню аварій і ліквідації їх наслідків, інструкції, настанови по боротьбі з аваріями, журнали обліку аварій, зафіксовані випадки аварій в минулому і вжиті заходи по їх ліквідації, результативність санкцій, застосованих до осіб, ві-

дповідальних за виникнення аварійних ситуацій, платежі за аварійне забруднення навколишнього середовища;

- санкціоновані (дозовані) скиди з накопичувачів, відстійників тощо, дозволи на скиди і їх дотримання, платежі на відшкодування нанесених збитків, цілість пломб, накладених на випуски після дозволених скидів, наявність само-вільно обладнаних випусків та можливість або фактичне здійснення несанкціонованих (залпових) скидів;
- інші потенційні джерела забруднення поверхневих і підземних вод (склади паливно-мастильних матеріалів, сировини, хімічних речовин тощо, пункти заправки і миття транспортних засобів, локальні очисні споруди), якими за діючими нормативами повинні бути обладнані такі об'єкти, проектно-технічна документація на них, акти приймання в експлуатацію, ефективність очисних споруд і пристроїв, зв'язок із загальною системою зливової каналізації і характер впливу на останню, відомчо-лабораторний контроль, можливість впливу на стан поверхневих і підземних вод в цілому;
- загальний санітарний стан території об'єкта, наявність захищених ділянок промисловими та побутовими відходами, забрудненість території розливами нафтопроводів або інших рідких шкідливих речовин, розсипами твердих хімікатів тощо, стан проблеми накопичення відходів, їх переробки і утилізації, збирання та видалення сміття, оцінка впливу загального санітарного стану території об'єкта на навколишнє середовище і, зокрема, на поверхневі і підземні води.

Щодо комплексної водоохоронної діяльності -

- економія і раціональне використання свіжої води, діючі системи оборотного і повторного водопостачання, ступінь

- використання для побутових і промислових потреб очищених промислових, побутових і зливових стічних вод;
- будівництво і реконструкція водоохоронних об'єктів (очисних споруд, систем оборотного і повторного водопостачання), хід будівництва, освоєння виділених коштів, дотримання встановлених строків будівництва і пусконаладжувальних робіт;
 - виконання приписів попередніх перевірок об'єкта контролюючими органами, відомчих природоохоронних планів і програм, постанов Уряду та місцевої адміністрації з питань охорони водних ресурсів.

3.2. Основні порушення водного законодавства. До порушень водного законодавства в частині охорони поверхневих і підземних вод суші належать:

- невиконання вимог водоохоронного законодавства при плануванні, розміщенні виробничих сил, будівництві і експлуатації народногосподарських об'єктів;
- передача права водокористування і інші угоди, які в прямій або прихованій формі порушують право державної власності на воду. Під передачею права водокористування розуміється така незаконна дія, внаслідок якої право користування водним об'єктом, яке належало одному водокористувачеві, здійснюється іншим водокористувачем за угодою між ними, але без дозволу спеціально уповноважених органів державного контролю. Передача характерна тим, що відбувається фактична заміна водокористувачів, чим порушується встановлений порядок переходу і припинення їх права водокористування;
- самовільне захоплення водних об'єктів або самовільне водокористування. Самовільне захоплення водних об'єктів являє собою правопорушення, яке виражається в заволо-

дінні яким-небудь водним об'єктом з метою його використання, що призводить до порушення встановленого порядку надання водних об'єктів у відокремлене користування, обладнанні тимчасових водозаборів і установок на водних об'єктах без узгодження з органами державного контролю за використанням і охороною вод, бурінні свердловин на воду без дозволу. Самовільне водокористування означає здійснення спеціального водокористування при відсутності необхідного дозволу, виданого органами державного контролю за використанням і охороною вод або первинними водокористувачами. В обох випадках відбувається порушення встановленого порядку надання водних об'єктів для користування;

- забір води з порушенням планів водокористування; до вказаного порушення відноситься забір води з поверхневих або підземних джерел вище лімітів, встановлених органами по регулюванню використання і охороні вод або місцевою владою в дозволах на спеціальне водокористування;
- забруднення і засмічення вод: під забрудненням поверхневих вод розуміються дії, які тягнуть за собою перевищення гранично допустимих концентрацій шкідливих речовин у воді водного об'єкта, внаслідок чого цей об'єкт стає частково чи повністю непридатним для одного або декількох видів водокористування. Забруднення поверхневих водних об'єктів відбувається при скидах стічних вод з порушенням встановлених норм гранично допустимих скидів (ГДС) або надходженні у водний об'єкт іншими шляхами речовин, які викликають порушення норм якості води. Засміченням вважається скид у поверхневі водні об'єкти нерозчинних відходів (деревини, побутового сміття, шлаку, ґрунту, металобрухту тощо), що приводить до погіршення їх зовні-

шнього вигляду, несприятливих змін, погіршення гідрологічного режиму водного об'єкта і створює перешкоди водокористуванню. Забруднення підземних вод - це зміна їх природного якісного складу, яка робить неможливим їх використання для господарчих або рекреаційних цілей і веде до порушення рівноваги в стані навколишнього середовища. Забруднення підземних водоносних горизонтів може відбуватися або безпосередньо через свердловини, або шляхом інфільтрації в них шкідливих речовин через товщу порід. Окремим випадком такого забруднення є таке, коли внаслідок інтенсивної локалізованої відкачки води до цієї ділянки підтягуються більш забруднені і агресивні води сусідніх горизонтів. Такий вид забруднення частіше всього спостерігається на морських узбережжях, коли при незбалансованій відкачці прісних вод до таких ділянок можуть надходити води з боку моря;

- введення в експлуатацію підприємств, комунальних та інших об'єктів без позитивного висновку державної екологічної експертизи, а також без споруд і пристроїв для запобігання забруднення засмічення вод або їх шкідливого впливу, зокрема, наявність у водокористувачів свердловин, які виконали своє призначення і повністю виведені з ладу і незатампоновані згідно з діючими правилами;
- порушення водоохоронного режиму на водозаборах, що викликає їх забруднення, водну ерозію ґрунтів та інші шкідливі явища. Ці порушення полягають в недотриманні правил ведення робіт в прибережних зонах морів, у водоохоронних зонах і прилежних смугах річок, водосховищ, озер та інших водних об'єктів, в тому числі в порушенні режиму, встановленого для поясів санітарної охорони поверхневих і підземних водозаборів (свердловин) питних

та рекреаційних вод, самовільному вирубуванню лісів, розорюванні заплави, надлишковій обробці полів пестицидами, використанні берегів і русел з метою добування корисних копалин, а також в недотриманні санітарно-гігієнічних правил утримання території, що тягне за собою забруднення і засмічення водних об'єктів;

- самовільне ведення гідротехнічних робіт, що виражається в таких незаконних діях, як зведення гребель, дамб, будівництво каналів, самовільне поглиблення і зміна русел, осушення водойм, буріння свердловин на воду і інше водогосподарське будівництво без затвердженої в установленому порядку технічної документації, а також проектів організації і виконання робіт, узгоджених з органами державного контролю за використанням і охороною вод;
- пошкодження водогосподарських споруд і пристроїв з порушенням їх роботи яке може мати місце як в результаті безгосподарної діяльності посадових осіб, які відповідають за експлуатацію цих споруд і пристроїв, так і неправомірних дій інших організацій і громадян;
- порушення правил експлуатації водогосподарських споруд і пристроїв; до переліку вказаних правопорушень відносяться: недотримання встановлених водогосподарських режимів експлуатації водосховищ, каналів та інших споруді гідровузлів (невиконання правил наповнення і спрацювання верхніх б'єфів, скидів води в нижній б'єф, недотримання встановлених добових коливань рівнів води у верхньому і нижньому б'єфах, порушення умов пропуску води в повінь, забору води тощо), порушення встановленого режиму використання підземних вод та інших вимог, встановлених при видачі дозволів на спеціальне водокористування, перевищення граничних проектних відміток рівня води в

шламонакопичувачах, хвостосховищах тощо, відсутність або незадовільний технічний стан контрольних свердловин на подібних спорудах;

- безгосподарне використання води, яке веде до виснаження водних ресурсів.

Особливо небезпечним в екологічному відношенні є виснаження ресурсів підземних вод, відновлення яких потребує багато часу, а в разі значного виснаження підземних водоносних горизонтів стає практично неможливим. Безгосподарним використанням води вважаються перевитрати води понад встановлених лімітів, а також використання води питної якості для технічного забезпечення;

- порушення правил ведення первинного обліку води, що забирається з водних об'єктів і скидається в них, а також правил визначення якості стічних вод. Цей вид порушення може виявлятися, з одного боку- у відсутності на об'єкті водокористувачі даних про кількість і якість вод, що забираються з водних об'єктів або скидаються в них, з другого - в перекручуванні таких даних і внесенні завідомо невірних відомостей про це у звітних документах, зокрема, у форму 2ТП (водгосп). Порушенням є і запізніле подання звітності по цій формі. Незадовільний стан первинного обліку на об'єктах водокористувача є, як правило, наслідком відсутності або незадовільної організації системи первинного обліку (відсутність або використання водомірного обладнання, відсутність або недосконалість методів побічного водообліку, відсутність лабораторного контролю якості води, неправильне ведення журналів первинного обліку води встановленої форми тощо. Порушенням є приховування відомостей про аварійні ситуації на водних об'єктах, про несанкціоновані

скиди стічної, скидної дренажної, які готуються, або вже проведені внаслідок крайньої необхідності, про попадання у водні об'єкти іншими шляхами речовин шкідливих для здоров'я людей чи водних організмів, і в усіх інших випадках, коли може бути нанесена шкода водному об'єкту.

Порушенням є невиконання вимог, розпоряджень, приписів і постанов органів, які здійснюють державний контроль у галузі охорони вод.

Порушеннями водного законодавства в частині охорони морських вод є:

- скид з метою захоронення у внутрішніх морських територіальних водах України з суден і плавучих засобів, платформ та морських споруд, повітряних суден шкідливих речовин, радіоактивних речовин, радіоактивних і інших відходів, матеріалів і предметів, які можуть нанести шкоду здоров'ю людей і живим ресурсам моря, зонам відпочинку, зонам загального водокористування, чи перешкоджати іншим видам законного використання морських вод;
- скид з метою захоронення в економічній зоні України з суден і плавучих засобів, платформ і інших морських споруд, штучних складів, повітряних суден шкідливих або радіоактивних речовин, радіоактивних та інших відходів, матеріалів та предметів, які можуть нанести збитки або завдати перешкоди законним видам використання моря;
- всіляке умисне затоплення (викидання на обмілини або берег) у внутрішніх морських територіальних водах і економічній зоні України суден та інших плавзасобів, повітряних суден, платформ або інших штучних споруд;
- забруднення внутрішніх морських територіальних вод і економічної зони України внаслідок незаконного скиду із

суден і інших плавучих засобів, платформ і інших морських споруд, штучних островів, неочищених до установлених норм стічних вод, відходів, а також сумішей, які вміщують шкідливі речовини понад установлені норми;

- неповідомлення адміністрації найближчого українського порту про те, що готується, або про проведений внаслідок крайньої необхідності скид, або при незворотних втратах радіоактивних, шкідливих речовин (безпосередньо чи в упаковці) або сумішей, які вміщують шкідливі речовини понад установлених норм, або інших відходів і матеріалів, які можуть нанести шкоду зонам відпочинку чи становлять перепони іншим законним видам використання моря;
- скид в межах внутрішніх морських територіальних вод і економічної зони України шкідливих речовин, радіоактивних та інших відходів і предметів, сміття на лід;
- забруднення морського середовища безпосередньо в результаті бурових, вибухових або подібних робіт, які виконуються при розвідці чи при видобуванні в економічній зоні України мінеральних ресурсів морського дна;
- проведення в економічній зоні України морських наукових досліджень без дозволу компетентних органів України або при наявності такого дозволу, але з порушенням погодженої програми і видів робіт та досліджень;
- створення штучних островів, установок і споруд в економічній зоні України, а також створення навкруги цих зон небезпеки без дозволу компетентних органів України, або при наявності такого дозволу, але з порушенням погодженого проекту;
- незабезпечення установок та інших споруд в економічній зоні України постійними сигнальними засобами для попередження мореплавців, порушення правил утримання

цих засобів у справному стані і правил по ліквідації морських установок та споруд, експлуатація яких остаточно припинена;

- перебування у внутрішніх морських територіальних водах та економічній зоні України суден і інших плавучих засобів із вантажем радіоактивних токсичних відходів в рідкому або твердому стані без дозволу компетентних органів України.

Форми порушення правил раціонального використання і охорони водних ресурсів можуть бути підтверджені одним або декількома з приведених нижче доказів, головними з яких є:

- відсутність позитивного висновку державної екологічної експертизи, а також відсутність дозволу на спеціальне або відокремлене водокористування чи недотримання умов спеціального або відокремленого водокористування;
- відсутність дозволу або узгодження з природоохоронними органами на проведення гідротехнічних, днопоглиблювальних, підривних робіт, добування корисних копалин, в тому числі і піщано-гравійних матеріалів, прокладку кабелів і трубопроводів, вирубки лісу чи ведення інших робіт на водних об'єктах і в прибережних зонах (смугах), а також у внутрішніх морських, територіальних водах і економічній зоні України;
- відсутність або неправильне ведення форм документації первинного обліку чи статистичної звітності по об'єктах водокористувачах;
- невідповідність строку і обсягів виконаних робіт по будівництву чи реконструкції водоохоронних споруд затвердженому плану, а також зміни чи відступ від

затвердженого проекту, що погіршує режим відведення, очистки і використання стічних вод;

- виявлені в процесі огляду об'єкта технічні несправності та неполадки в роботі природоохоронних і водогосподарських споруд і пристроїв;
- факт забруднення водного об'єкта представлений повідомленням, яке оформлене належним чином і надійшло від контролюючих органів, позаштатних інспекторів охорони природи, водокористувачів, і підтверджує;
- відомості, отримані в процесі розгляду випадку погіршення якості води водного об'єкта, про наявність і розміри збитку, спричиненого державі або окремим водокористувачам;
- недотримання правил експлуатації водогосподарських систем і водосховищ, а також озер та інших водойм, які використовуються як водосховища.

3.3. Екологічний контроль за впливом сільськогосподарських об'єктів на водні ресурси. Найбільш небезпечними сільськогосподарськими об'єктами для водних ресурсів є тваринницькі комплекси - підприємства, на яких здійснюється виробництво яловичини, свинини, птиці поставлене на промислову основу. До них відносяться свино-комплекси, комплекси великої рогатої худоби (ВРХ), молочнотоварні ферми промислового типу.

Досвід експлуатації діючих тваринницьких комплексів свідчить про інтенсивне забруднення ними навколишнього природного середовища, а тому головною метою перевірки є виявлення рівня впливу комплексу на стан поверхневих та підземних вод.

Головною відміною тваринницьких комплексів від промислових об'єктів є те, що забруднюючими речовинами, які утворюються на комплексі, є не хімічні речовини і важкі метали, що характерні для об'єктів промисловості, а

органічні речовини та надзвичайно високі концентрації сполук азоту. Крім того, гноєві стоки вміщують залишки біологічно активних сполук (лікарські препарати, інсектициди, дезінфікуючі речовини, гормони), які використовуються в сучасному тваринництві для лікування і стимуляції росту тварин, дезінфекції і дезінсекції тваринницьких приміщень.

Якщо стічні води промислових підприємств після відповідного очищення скидаються у поверхневі водойми, то стоки тваринницьких підприємств після очищення підлягають утилізації. Випуск стічних вод у водні об'єкти допускається тільки після вирішення всіх питань про можливість максимального їх повторного використання в оборотних системах та для зрошення в сільському господарстві.

Джерелами забруднення поверхневих і підземних вод на прилеглий до комплексу території є місця накопичення гною (гноєсховища), споруди обробки гнойових стоків та поля зрошення.

Водопостачання комплексів здійснюється з поверхневих водойм та підземних джерел. Норми споживання води на одну голову худоби за добу представлені в табл.3.1.

Таблиця.3.1

Споживачі води	Норми водокористування л/добу на 1 голову
Корови м'ясні	70
Корови молочні	100
Бички та нетелі	60
Молодняк ВРХ	30
Телята до 6 міс.	20
Свиноматки дорослі	25
Свиноматки з приплодом	60
Свині на відгодівлі	15
Кури	1
Качки, гуси	2

Компонентами, що утворюють гноївку, є рідкі екскременти тварин, технологічна і змивна вода, підстилаючий матеріал, залишки дезінфікуючих засобів та інше.

Видалення гною з тваринницьких приміщень і його транспортування проводиться механічним або гідравлічним способами. Механічний спосіб застосовується на невеликих підприємствах по утриманню ВРХ і на свинокомплексах по вирощуванню 10-12 тис. голів на рік. При цьому застосовуються скребкові та штангові транспортери, скрепери та бульдозери. Гідравлічний спосіб реалізується у виді гідрозмивних систем гноєвидалення, що використовуються на свинокомплексах потужністю 24 тис. і більше голів на рік. На інших тваринницьких підприємствах застосовується самотічна система видалення гною безперервної або періодичної дії.

Дані щодо кількості води, що використовується на видалення гною з тваринницьких приміщень, приведені в табл. 3.2.

Таблиця 3.2

Система видалення гною з тваринницьких приміщень	Норми витрат води на тварину (л/добу)		
	свині при груповому утриманні	велика рогата худоба	
		на фермах відгодівлі нетелей	на фермах молочного напрямку
Самотічна система безперервної дії	1.5	8-9	15-16
Самотічна система періодичної дії	5-8	15-17	30-32
Змивна система: баки, насадки, гідрозмивні установки	20-25	-	-

Перевіряється відповідність фактичного використання води л/добу проектним нормам. При перевищенні проектних норм інспектор складає відповідний припис.

Визначаються об'єми повторного використання води в оборотних системах та підраховується процент економії свіжої води. Повторно можуть використовуватись освітлені, дезодоровані і, при необхідності, знезаражені поверхневі стоки та біологічно оброблена рідка фракція для промивки каналів від гною усередині приміщень.

Всі споруди систем по підготовці до використання гною та його фракцій, а також забруднених гноєм поверхневих стоків мають бути забезпечені надійною гідроізоляцією, яка б виключала фільтрацію рідкої частини гною в ґрунтові води.

Для транспортування рідкого гною, гнойових стоків, рідкої фракції та осаду відстійників застосовується гідротранспортування, а для твердої фракції – мобільний транспорт.

Гноєсховища облаштовують на території біля ферм або польові, секційного типу:

- конструкція гноєсховищ залежить від кількості тварин, консистенції гною, фізико-хімічних якостей ґрунтів та рівня ґрунтових вод;
- конструкція гноєсховищ повинна виключати забруднення підземних і поверхневих вод: на фільтруючих ґрунтах дно і відкоси повинні бути захищені протифільтраційним екраном;
- на великих підприємствах потужністю 24 тис. свиней на рік і більше не допускається облаштування гноєсховищ рідкого гною, не розділеного на фракції.

Очищені стічні води використовуються для зрошення сільськогосподарських культур:

- розрахункова мінімальна площа під побудову зрошувальної системи повинна забезпечувати використання всього річного об'єму стоків комплексів;
- допускається використання води природних джерел для розбавлення стоків.

При перевірці також визначається:

- загальний санітарний стан території, об'єкта і можливість його впливу на довкілля, зокрема, на якість поверхневих і підземних вод;
- стан виконання вимог попередніх перевірок об'єкта контролюючими органами, відомчих природоохоронних планів і програм, постанов місцевої адміністрації з питань охорони водних ресурсів;
- встановлення фактів залпових скидів або аварійного забруднення водойм, об'єми скидів;
- наявність планів заходів по попередженню залпових скидів, їх виконання;
- наявність плану дій персоналу у випадках аварійного забруднення;
- наявність аварійної бригади, її оснащеність технічними засобами.

Закінчується перевірка складанням відповідних документів, акту перевірки, припису та інших інспекторських документів, пов'язаних з вжиттям адміністративних заходів (протоколи про порушення природоохоронного законодавства, постанови про накладення штрафів тощо).

3.4 Особливості перевірки меліоративних систем. Перевірка меліоративних систем є одним з методів здійснення природоохоронними органами державного контролю за раціона-

льним використанням вод і проведенням заходів по охороні водних об'єктів від забруднення, засмічення і виснаження.

Головними цілями перевірок є:

- збирання об'єктивної інформації про використання води і виконання водоохоронних заходів як окремими сільсько-господарськими підприємствами, так і міжгосподарськими системами;
- контроль за виконанням постанов і рішень центральних і місцевих органів влади з питань раціонального використання і охорони вод;
- видача рекомендацій або приписів по покращанню використання вод, попередженню забруднення водних джерел і поліпшенню їх стану, а також контроль за виконанням раніше виданих приписів.

Перевірка меліоративних систем повинна бути плановою роботою. Рекомендується проводити перевірки в обов'язковому порядку під час підготовки меліоративних систем до експлуатації в весняний період, а також в період інтенсивного забору води з водного джерела і скиду дренажних вод.

Перевірка повинна проводитись за програмою, в якій зазначається мета і завдання запланованої перевірки з урахуванням особливостей об'єкта, який перевіряється. При необхідності до перевірок залучаються органи санітарного нагляду, охорони рибних запасів, Держводгоспу.

Перед початком перевірки слід вивчити:

- документацію по меліоративній системі і водоохоронних заходах;
- гідрологічний режим водного об'єкта, з якого забирається вода або в який скидаються дренажні води;

- плани водокористування по системі в цілому і по окремих господарствах;
- матеріали попередніх перевірок і раніше виданих приписів з метою контролю їх виконання.

Перевірка водоохоронної діяльності меліоративних систем повинна включати такі питання:

Щодо водозаборів поверхневих вод - перевіряються наявність актів на введення об'єктів в експлуатацію, потужність насосів, назва та категорія водойм, з яких забирається вода по кожному водозабору, загальна потужність водозаборів.

Щодо рибозахисних пристроїв – виконується огляд рибозахисних пристроїв водозаборів, проектна документація на них. Відсутність пристроїв або їх неефективна робота є порушенням водоохоронного законодавства, про що складається відповідний протокол і припис.

Наявність дозволу на спеціальне водокористування. При відсутності дозволу на спеціальне водокористування об'єкт вважається самовільним водокористувачем, що є порушенням водоохоронного законодавства і до нього застосовуються відповідні санкції.

Наявність норм гранично допустимих скидів (ГДС), тимчасово погоджених скидів (ТПС) та планів заходів по досягненню ГДС.

Первинний облік води. Розглядаються журнали обліку води, яка забирається з водних об'єктів, або скидається в них та визначається якість стічних вод.

Відомчий лабораторний контроль. Виконується перевірка приміщень лабораторії, відповідність їх встановленим нормам, обладнання лабораторії, свідоцтва про атестацію, забезпечення реактивами та матеріалами.

Кількість випусків дренажних вод. Категорія водойм-приймачів із зазначенням якості води вище і нижче випусків або 250 м в будь-якому напрямку при скиді в море. За результатами аналізів води водойми приймача дренажних і скидних вод визначається вплив об'єкта на якість його води.

Потенційні джерела забруднення. Оглядаються майданчики, склади паливно-мастильних матеріалів, пункти заправки, миття транспортних засобів, склади хімічних і інших отруйних та шкідливих речовин. При виявленні порушень правил (вимог) складування та зберігання і використання паливно-мастильних матеріалів, сировини, хімічних і інших отруйних та шкідливих речовин інспектором відзначається в акті, складається припис і винні в цьому посадові особи притягаються до адміністративної відповідальності.

Загальний стан території об'єкта і можливість його негативного впливу на навколишнє середовище, зокрема, на якість поверхневих і підземних вод.

Перевірці підлягають такі споруди на меліоративних системах:

- ділянка головного живлення;
- ділянки магістральних каналів;
- розподільчі мережі;
- водозабірні і дренажні мережі.

При проведенні перевірки ділянки головного живлення перевіряючому рекомендується:

- ознайомитись з технічною документацією ділянки головного живлення (диспетчерським кресленням головної ділянки інструкцією з експлуатації, журналом оперативного обліку, паспортом головної ділянки);

- перевірити наявність і правильність заповнення журналів первинного обліку водопостачання і водовідведення (по затвердженій формі);
- провести оглядове обстеження стану ділянки водного об'єкта в межах водозабору (перевіряється наявність і робота гідропостів, ступінь замулення русла річки в районі водозабору, стан поверхневого водного об'єкта в межах головної ділянки меліоративної споруди) з метою визначення ступеня забруднення і засмічення (замулення) водного об'єкта;
- перевірити наявність приладів, обладнання і апаратури для обліку води, що забирається і скидається, а також додержання встановлених термінів державної атестації цього обладнання і апаратури;
- перевірити відповідність кількості води, що забирається, загальному плану водокористування для даної меліоративної системи або її ділянки;
- перевірити відповідність загального плану водокористування фактичному складу сільськогосподарських культур;
- перевірити відповідність проектних рішень фактичному пропуску через регулюючі гідротехнічні споруди; якщо на території ділянки головного живлення є склади паливно-мастильних матеріалів, то треба перевірити виконання заходів по попередженню забруднення водного об'єкта нафтопродуктами.

При проведенні перевірки ділянок магістральних каналів і розподільчих мереж рекомендується перевірити:

- наявність і роботу постів по обліку витрат води як на ділянці магістрального каналу, так і на розподільчій мережі;

- технічний стан ділянки магістрального каналу і розподільчих мереж з метою встановлення втрат води за рахунок підвищеної фільтрації через русло каналу, втрати води через тріщини в облицюванні, деформаційні шви або нещільності в стиках лоткової мережі і трубопроводів;
- технічний стан запірно-розподільної апаратури, з метою встановлення її справності і виявлення можливих втрат води;
- наявність і стан аварійних і кінцевих скидів на магістральних каналах, а також кінцеві скиди з розподільників, які повинні забезпечувати можливість повернення води в аварійний водоприймач, або скид у водний об'єкт;
- плани виконання ремонтних робіт по зрошувальній системі на основі дефектних актів експлуатаційної служби;
- встановити причини заболочування чи засмічення зрошуваних земель, а також вплив цих явищ на стан водних джерел.

Перед початком перевірки водозабірної і дренажної мережі, дренажно-осушувальної системи необхідно ознайомитись з планом осушуваної території, на якому повинні бути нанесені:

- система осушувальної мережі (як закрита, так і відкрита);
- водоприймачі;
- мережі заболочуваних ділянок і джерела заболочування;
- гідрологічні пости;
- створи спостережуваних колодязів.

Слід також ознайомитись з документацією по обліку кількості та складу дренажних вод і графіками коливання рівня ґрунтових вод у різні періоди року.

В процесі проведення обстеження перевіряється:

- робота гідрологічних постів з метою встановлення достовірності обліку кількості води, що відводиться;
- в спостережуваних колодязях (вибірково) - рівень ґрунтових вод в районах, що зазнають засолення чи заболочування;
- технічний стан колекторно-дренажної мережі і встановленої на ній запірної-регулюючої апаратури;
- стан і виконання протиерозійних заходів, які здійснюються на меліоративних системах і місцях скиду вод.

При проведенні перевірки необхідно встановити склад вод, що скидаються з системи, з метою виявлення можливості їх повторного використання для зрошення або інших цілей.

У випадках, коли на зрошуваних ділянках застосовуються отрутохімікати, як для обробки сільськогосподарських культур, так і для боротьби з водною рослинністю на підвідних і скидних каналах, потрібно:

- встановити типи і дози отрутохімікатів і наявність дозволу на їх застосування;
- встановити разом з хімлабораторією вміст отрутохімікатів у воді, що відводяться до водного об'єкта.

В процесі експлуатації меліоративних систем можуть бути такі характерні види порушень встановлених умов водокористування:

- самовільний захват водного об'єкта у використання його для зрошення. Цей вид порушення зустрічається при використанні господарствами пересувних і плавучих водозабірних установок, коли забір здійснюється з водного об'єкта без попереднього погодження і дозволу;
- відсутність дозволу на спецводокористування;
- забір води з порушенням планів водокористування. Це порушення полягає в заборі води більше встановлених лімітів

водокористування. Часто це порушення зустрічається на водозабірних спорудах, де потужність водозабірних агрегатів значно перевищує проектну і, де відсутній контроль за первинним обліком води. Наслідком цього порушення є погіршення гідрологічного режиму водного об'єкта, погіршення умов для інших видів водокористування, заболочування або засмічення зрошуваних ділянок;

- пошкодження водогосподарських споруд або порушення правил їх експлуатації. Даний вид порушення полягає у безгосподарній експлуатації мереж і споруд меліоративних систем, що призводить до пошкодження водовимірювальних пристроїв і запірно-регулюючої арматури, руйнування магістральної і розподільної мереж, виходу з ладу дренажної системи. Наслідком цього порушення може бути: заболочення та засмічення ділянок зрошуваних і осушуваних земель; забруднення і засмічення вод в процесі експлуатації меліоративних систем, яке відбувається при попаданні нафтопродуктів від двигунів і безгосподарного зберігання паливно-мастильних матеріалів, виносу через скидну систему еродованого ґрунту і отрутохімікатів;
- неправильність ведення журналів первинного обліку водокористування;
- відсутність затверджених лімітів забору води і скиду забруднюючих речовин.

Перевірка об'єкта закінчується складанням серії документів і насамперед - акта перевірки, припису та інспекторських документів, що визначають вжиття адміністративних заходів (протоколи про порушення природоохоронного законодавства, постанови на накладання штрафів тощо).

3.5 Відбір проб води для екологічного контролю. Проби води відбираються з метою контролю складу стічних вод та їх впливу на водні об'єкти для встановлення можливого забруднення і ступеня забрудненості об'єкта..

Відібрана проба повинна з найбільш можливою повнотою характеризувати показники складу та властивостей води об'єкта контролю на даний момент або за певний інтервал часу. Способи відбору та зберігання проб мають забезпечити сталість складу та властивостей об'єкта контролю в інтервалі часу між відбором та їх аналізом.

Систематичний відбір проб з метою контролю скидів стічних вод проводиться водокористувачем. Вибірковий або контрольний відбір проб застосовують для забезпечення контролю діяльності водокористувачів.

Проби поділяються на разові та об'єднані (усереднені).

Разова проба характеризує склад та властивості води у даному місці на момент відбору. Її отримують однократним відбором усього необхідного для аналізу об'єму води у заданій точці місця відбору.

Об'єднана (усереднена) проба характеризує склад та властивості води з урахуванням неоднорідності її кількісних та якісних характеристик у часі, просторі. Об'єднану пробу отримують змішуванням декількох разових проб, що були відібрані одночасно у заданих місцях, або одержують об'єднанням разових проб, що взяті в одному місці через задані інтервали часу.

Місця відбору проб визначають, базуючись на схемі розташування та взаємодії об'єктів контролю з урахуванням їхніх особливостей та мети контролю.

Вода у місці відбору повинна добре перемішуватись. Якщо це не виконується, то відбирають проби у різних по

глибині місцях і відповідним усередненням за об'ємом. Місця відбору проб окремих потоків мають бути розташовані перед ділянками їхнього змішування, поза зонами можливого впливу відбору. Проби суміші вод різних потоків слід відбирати у місцях їхнього повного змішування, які визначаються розрахунком або експериментально. Місця відбору проб повинні мати пристрої та стаціонарне обладнання для отримання проби води.

Місця відбору проб для стічних вод, що скидаються у водні об'єкти, мають бути обладнані водокористувачами засобами реєстрації вимірювання витрат. Бажано мати автоматичні пробовідбірні пристрої та засоби вимірювання витрат.

Час та частоту відбору проб встановлюють у відповідності з метою контролю, з урахуванням особливостей об'єктів контролю, на основі наявних або спеціально одержаних даних щодо неоднорідності складу та властивостей вод об'єкта контролю. Відбір проб водокористувачем повинен здійснюватись з частотою, що дозволяє контролювати неоднорідність складу або властивостей вод у прийнятих межах з прийнятою ймовірністю.

Проба води з відкритої водойми повинна бути відібрана до 12 години дня.

Об'єм проби при ручному відборі має бути, принаймні, у три рази більшим за об'єм, необхідний для одного визначення усіх показників, практично достатньо 3 л. При заповненні посуду пробою слід запобігати сильному перемішуванню, розриву струменя або захоплення повітря пробою.

Відбір проб для визначення завислих речовин, нафтопродуктів, показників БСК та ХСК слід проводити в окремий посуд одноразовим наповнюванням без переливу.

Відбір проб стоячих вод або з відкритих випусків над поверхнею скидання проводять за допомогою пристосувань для дистанційного відбору, у т. ч. ручного типу.

Посуд для відбору та зберігання проб, а також засоби його герметизації, не повинні призводити до змін складу або властивостей проб. Завданням відбору, зберігання та транспортування проб задовольняє посуд, що виготовлений з хімічно стійких матеріалів. Посуд для відбору, зберігання, а також транспортування проб повинен мати маркування, що не змивається. Для відбору проб води, в яких є нафтопродукти, використовується скляний посуд.

На відібрану пробу (проби) складається супровідний документ (акт, паспорт), в якому має бути наведена така інформація:

- номер посудини (проби);
- назва проби, мета відбору;
- вид проби (разова або об'єднана) із зазначенням способу усереднення;
- спосіб відбору;
- пункт та місце відбору;
- дані про обробку проби (фільтрування, відстоювання, консервування тощо);
- дата, час та відомості про особу (осіб), яка відбирала пробу. Дозволяється вносити в паспорт проби додаткові відомості, що роз'яснюють та уточнюють попередні, у тому числі: витрату води у місці відбору на момент відбору; показники складу та властивостей, що визначені на місці, або у точці відбору; органолептичні показники та інше.

Зберігання проб припустиме лише у разі неможливості проведення аналізу відразу після відбору. При цьому необхідно врахувати можливі зміни у складі та властивостях проби. Для збільшення строку зберігання проби її консервують, з урахуванням таких вимог:

- консерванти даного компоненту або групи компонентів не повинні перешкоджати визначенню інших показників;
- метод консервування проби має бути узгоджений з методами визначення відповідних показників;
- конкретні засоби консервування та строки зберігання проби приймають у відповідності з методиками виконання вимірювань.

Проби повинні доставлятися до лабораторії не пізніше, ніж через 3 години після відбору. До відбору проб допускаються особи, що мають підготовку до виконання цієї роботи та пройшли відповідний інструктаж. Відбір проб повинен проводитись у присутності або після попереднього повідомлення особи, відповідальної за експлуатацію об'єкта, де встановлені місця відбору. Місця, призначені для ручного відбору проб, мають бути обладнані захисними огорожами та мати вільний доступ.

У місцях відбору з підвищеною електробезпекою слід дотримуватись загальних правил та конкретних інструкцій по електробезпеці для даного місця відбору. Відбір проб у небезпечних місцях, до яких віднесені вільні випуски над відкритою водною поверхнею, а також з круч та колодязів, має виконуватись групою щонайменше з двох осіб, які забезпечені засобами страхування та рятування.

Відбір проб гарячих (понад 80°C) та радіоактивних вод має проводитись за допомогою відповідного обладнання із застосуванням спецодягу для персоналу. Відбір проб у

небезпечних місцях, де можлива наявність шкідливих або токсичних газів, вогнезаймистих речовин, а також існує небезпека мікробіологічного або вірусного характеру, має забезпечуватись відповідними засобами індивідуального захисту персоналу, що веде відбір.

Контрольні питання

1. З якою метою проводиться перевірка водоохоронної діяльності промислових об'єктів?
2. Що підлягає перевірці у сфері водоспоживання промислового об'єкта?
3. Як здійснюється перевірка систем водовідведення промислового об'єкта?
4. Назвіть основні порушення водного законодавства щодо охорони поверхневих і підземних вод.
5. Розкрийте зміст екологічного контролю за впливом с/г підприємств на водні об'єкти
6. Які питання перевіряються щодо водоохоронної діяльності меліоративних систем?
7. Які споруди підлягають перевірці на меліоративних системах?

Корисна інформація

Динамика водокористування в Кіровоградській області

Показники	Одиниця виміру	2004 рік	2005 рік	2006 рік
1	2	3	4	5
Забрано води з природних джерел, усього	млн. м ³	135,8	115,8	116,2
у тому числі:				
поверхневої	млн. м ³	94,95	82,63	81,84
підземної	млн. м ³	40,85	33,17	34,31
морської	млн. м ³	-	-	-
Забрано води з природних джерел у розрахунку на одну особу	м ³	127,15	108,5	108,8
Використано свіжої води, усього	млн. м ³	57,1	53,09	45,43
у тому числі на потреби:				
господарсько-питні	млн. м ³	26,55	26,48	24,29
виробничі	млн. м ³	23,12	18,97	15,64
сільськогосподарські	млн. м ³	5,49	4,22	3,65
зрошення	млн. м ³	-	-	-
Використано свіжої води у розрахунку на одну особу	м ³	53,38	49,7	42,53
Втрачено води при транспортуванні	млн. м ³	19,32	18,46	19,68
	% до забраної води	14	15,94	16,9
Скинуто зворотних вод, усього	млн. м ³	75,83	57,1	65,19
у тому числі:				
у підземні горизонти	млн. м ³	-	-	0,201
у накопичувачі	млн. м ³	8,84	0,9	
на поля фільтрації	млн. м ³	11,54	9,21	
у поверхневі водні об'єкти	млн. м ³	64,29	56,97	57,3
Скинуто зворотних вод у поверхневі водні об'єкти, усього	млн. м ³	64,29	56,97	57,3
з них:				
нормативно очищених, усього	млн. м ³	16,76	22,08	28,39
у тому числі:				
на спорудах біологічного очищення	млн. м ³	5,054	14,33	20,63
на спорудах фізико-хімічного очищення	млн. м ³	2,98	2,98	2,976
на спорудах механічного очищення	млн. м ³	8,725	4,77	4,78
нормативно (умовно) чистих без очищення	млн. м ³	8,73	9,24	7,42
забруднених, усього	млн. м ³	38,79	25,65	21,49
у тому числі:				
недостатньо очищених	млн. м ³	38,68	25,57	21,38
без очищення	млн. м ³	0,115	0,086	0,113
Скинуто зворотних вод у поверхневі водні об'єкти у розрахунку на одну особу	м ³	60,2	53,3	53,65

ТЕМА 4 ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ ЗА СТАНОМ АТМОСФЕРНОГО ПОВІТРЯ

- 4.1. Перевірка стаціонарних джерел забруднення повітря
- 4.2. Перевірка пересувних джерел забруднення повітря.
- 4.3. Основні порушення законодавства про атмосферне повітря
- 4.4 Контроль за охороною довкілля автотранспортними підприємствами
- 4.5. Операція „Чисте повітря”

4.1 Перевірка стаціонарних джерел забруднення повітря.

Всі об'єкти, які в процесі виробничої діяльності здійснюють викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря, підлягають інспекційним перевіркам. У процесі перевірки стаціонарних джерел забруднення повинні бути розглянуті матеріали по таким питанням:

- інвентаризація джерел викидів забруднюючих речовин в атмосферу. Кількість визначених (організованих, неорганізованих джерел викидів, оснащених газоочисними установками(ГОУ)). Кількість джерел викидів, що вимагають оснащення ГОУ. Карта-схема підприємства з нанесеними на ній джерелами викидів. Відповідність нумерації джерел викидів на карті-схемі і в матеріалах інвентаризації;
- санітарно-технічний звіт по обстеженню вентиляційних систем, відповідність його матеріалам інвентаризації;
- статистична звітність по формі 2-ТП(повітря). Яким методом вона складається (по матеріалах інвентаризації, балансовим, розрахунковим по методиках, чи

враховуються реальні обсяги випуску продукції, стан виконання заходів, час роботи ГОУ та їх ефективність);

- дозволи на викиди забруднюючих речовин в атмосферу за минулий, поточний і наступний роки, ким видані, коли, на основі яких матеріалів;
- матеріали плати за забруднення атмосферного повітря;
- план заходів по регулюванню викидів в період несприятливих метеорологічних умов, їх достатність і стан виконання;
- матеріали відомчого лабораторного контролю рівнів забруднення атмосферного повітря в межах санітарно-захисної зони;
- інші документи з питань охорони атмосферного повітря.

Отримавши ці документи, інспектор зобов'язаний провести їх аналіз, порівняти дані, приведені в матеріалах інвентаризації, локальному томі ГДВ, дозволах на викид забруднюючих речовин в атмосферу та лімітах викидів, технологічних регламентах, статзвітності по формі 2-ТП(повітря) даних аналітичного контролю (аналіз вести по джерелах, які вносять основний вклад в загальні обсяги викидів по підприємству), даних аналітичного контролю. В результаті цього необхідно визначити достовірність матеріалів статзвітності по формі 2-ТП (повітря), дотримання дозволених викидів забруднюючих речовин в атмосферу. Скласти порівняльну таблицю цих даних за останні 3 роки.

Наступним етапом роботи інспектора є огляд виробництв підприємства. При обстеженні виробництв основна увага надається:

- стану роботи технологічного обладнання, його фізичному і моральному зношенню, відповідності сучасним

екологічним вимогам, впливу його на навколишнє середовище;

- технічному стану і ефективності роботи газоочисних установок, відповідності фактичних параметрів навантаження паспортним, наявності реєстраційних номерів на ГОУ, інструкцій по експлуатації і обслуговуванню ГОУ, оцінці рівня підготовки обслуговуючого персоналу;
- ходу будівництва повітроохоронних об'єктів, дотриманню термінів будівництва технологічних і повітроохоронних об'єктів, як нових, так і тих, що передбачені заходами по досягненню нормативів ГДВ;
- наявності джерел викидів, що потребують оснащення газоочисними установками, чи прийняті технічні рішення з цих питань;
- наявності неврахованих джерел викидів;
- загальному санітарному стану виробництв і території підприємства та іншим питанням.

Аналізуючи зібрані документи та інформацію при обстеженні, інспектор зобов'язаний провести розрахунок виявленого наднормативного викиду по відношенню до вказаних величин в дозволах, який може бути за рахунок:

- невиконання у встановлені терміни заходів по досягненню нормативів ГДВ;
- неефективної роботи газоочисних установок;
- роботи технологічного обладнання при несправних газоочисних установках або їх невикористанні;
- порушення технологічних режимів;
- використання непроектної сировини і палива в технологічних процесах;

- аварійних і залпових викидів забруднюючих речовин в атмосферу, які не передбачені технологічними регламентами виробництва;
- неврахованих джерел викидів тощо.

Наднормативний викид визначається з урахуванням різниці між фактичною та дозволеною кількістю викидів і часу роботи джерела в режимі наднормативного викиду. Термін роботи джерела в режимі наднормативного викиду визначається з моменту виявлення порушення до моменту його усунення, підтвердженого даними контрольної перевірки, з урахуванням фактичного відпрацьованого часу.

Під час повної перевірки підприємства інспектор зобов'язаний ознайомитись з роботою санітарно-промислової лабораторії і при цьому перевірити:

- укомплектованість кадрами відповідної кваліфікації, забезпеченість необхідним приміщенням;
- забезпеченість нормативно-технічною і погодженою методичною документацією з питань визначення концентрацій забруднюючих речовин в промислових викидах і атмосферному повітрі;
- забезпеченість необхідними приладами контролю і обладнанням;
- виконання графіка контролю джерел викидів і стану забруднення атмосферного повітря в санітарно-захисній зоні;
- стан ведення робочих журналів і журналів обліку характеристик стаціонарних джерел забруднення та інші питання роботи санітарно-промислової лабораторії.

Під час перевірки інспектор має право дати завдання санітарно промисловій лабораторії зробити контрольний

вимір викидів забруднюючих речовин в атмосферу по одному або декількох джерелах.

При обстеженні підприємств повинні перевірятись транспортні дільниці або цехи. В акті повинно бути відображено:

- кількість автомобілів з бензиновими двигунами, дизельними та тих, що працюють на газоподібному паливі;
- наявність контрольно-регулювальних пунктів або постів (КРП), їх оснащення обладнанням, контрольно-вимірювальною апаратурою, можливість роботи в холодну пору року.

На підприємствах, що не оснащені КРП, перевіряється наявність договору з іншою організацією, яка проводить визначення вмісту забруднюючих речовин у викидах відпрацьованих газів автомобілів, та періодичність перевірок:

- додержання термінів державної перевірки приладів (не частіше 1 разу на 6 місяців для газоаналізаторів і 1 разу на рік для димомірів);
- наявність необхідної технічної документації;
- ведення журналів обліку результатів вимірів, відміток про направлення автотранспортних засобів на ремонт, наявність та дотримання графіку перевірки автотранспорту на вміст оксиду вуглецю, вуглеводнів та димності у відпрацьованих газах автомобілів;
- наявність дільниць (постів) по ремонту та обслуговуванню систем живлення і запалення двигунів, їх укомплектованість газоаналітичною апаратурою.

Перевірка вмісту забруднюючих речовин у викидах відпрацьованих газів автомобілів проводиться:

- на підприємствах-виробниках, на контрольно-регулювальному посту та на складі готової продукції;
- на підприємствах, що здійснюють ремонт, технічне обслуговування та експлуатацію автомобілів, на контрольно-регулювальному пункті (посту) та при виїзді (в'їзді) з території підприємства.

При виявленні порушень встановлених стандартами норм вмісту забруднюючих речовин у викидах відпрацьованих газів:

- на підприємствах-виробниках, підприємствах, що здійснюють ремонт та технічне обслуговування, автомобіль відправляється на регулювальні роботи;
- на підприємствах, що здійснюють експлуатацію, автомобіль не допускається до рейсу і направляється на регулювання.

4.2 Перевірка пересувних джерел забруднення повітря.

Вимоги до автомобіля, що підлягає перевірці:

- випускна система автомобіля не повинна мати прогарів, механічних пробойів і нещільностей, що викликають витікання відпрацьованих газів і підсос повітря;
- пальне і мастильні матеріали повинні відповідати маркам, що рекомендуються підприємством-виробником;
- двигун повинен бути прогрітий до робочої температури охолоджувальної рідини (або моторного масла для двигунів з повітряним охолодженням), вказаної в техпаспорті по експлуатації автомобіля.

Виміри проводяться при нейтральному положенні важеля коробки передач.

Вимоги до вимірювальних приладів:

- для визначення вмісту оксиду вуглецю та суми вуглеводнів у відпрацьованих газах двигунів автомобілів слід застосовувати газоаналізатори безперервної дії, що працюють за принципом інфрачервоної спектроскопії;
- для визначення димності відпрацьованих газів повинен застосовуватись димомір безперервної дії.

Підготовка, обслуговування і експлуатація апаратури повинні проводитись у відповідності з вимогами експлуатаційної документації на даний вид апаратури. Засоби вимірювань повинні мати клейма з діючими строками державної повірки та свідоцтва про повірку.

Методика проведення інструментального контролю токсичності відпрацьованих газів бензинових двигунів автомобілів передбачає визначення:

- вміст оксиду вуглецю і вуглеводнів у відпрацьованих газах двигунів автомобілів який визначають при роботі двигуна на холостому ході для двох частот обертання колінчатого вала двигуна, встановлених підприємством-виробником;
- вміст оксиду вуглецю і вуглеводнів у відпрацьованих газах автомобілів повинен бути в межах значень, встановлених підприємством -виробником.

Послідовність проведення вимірів:

- встановити важіль перемикання коробки передач в нейтральне положення;
- загальмувати автомобіль стояночним гальмом;
- заглушити двигун (при його роботі);
- відкрити капот двигуна;
- підключити тахометр;

- встановити пробовідбірний зонд газоаналізатора у випуск-
ну трубу автомобіля на глибину, не менше 300 мм від зрізу
(при косому зрізі випускної труби глибина відраховується
від короткої кромки зрізу);
- повністю відкрити повітряну заслонку карбюратора;
- запустити двигун;
- збільшити частоту обертання вала двигуна і пропрацювати
на цьому режимі не менше 15 с;
- встановити мінімальну частоту обертання валу двигуна,
не раніше ніж через 20 с, провести вимірювання вмісту
оксиду вуглецю і вуглеводнів;
- встановити підвищену частоту обертання вала двигуна,
виміряти вміст оксиду вуглецю і вуглеводнів;
- при наявності окремих випускних систем у автомобіля
вимірювання слід проводити в кожній з них. Критерієм
оцінки служать максимальні значення вмісту оксиду вугле-
цю і вуглеводнів.

Методика проведення інструментального контролю димності дизельних двигунів автомобілів передбачає її визначення у відпрацьованих газах автомобілів для двох режимів роботи двигуна:

- вільного прискорення (розгін двигуна на холостому ходу
від мінімальної до максимальної частоти обертання);
- максимальної частоти обертання (частота обертання вала
двигуна на холостому ходу при повністю натиснутій
педалі подачі пального).

Димність автомобілів не повинна перевищувати норм, вказаних у табл.4.1.

Таблиця 4.1

Режим вимірювання димності	Димність, %, не більше
Вільне прискорення для автомобілів з дизелями без наддування	40
Вільне прискорення для автомобілів з дизелями з наддуванням	50
Максимальна частота обертання	15

Послідовність проведення вимірів.

Прилад слід підключити до випускної системи автомобіля і натисканням педалі подачі пального встановити максимальну частоту обертання вала дизеля. Тривалість роботи на даному режимі повинна забезпечувати температуру відпрацьованих газів, які поступають в прилад, що відповідає вимогам інструкції по експлуатації приладу. Після цього відпускають педаль.

Виміри на режимі вільного прискорення слід проводити при десятикратному повторюванні циклу частоти обертання вала дизеля від мінімальної до максимальної швидким, але плавним натисканням педалі подачі пального до упору з інтервалом не більше 15 с. Вимірювання показників слід проводити при останніх чотирьох циклах по максимальному відхиленню стрілки приладу.

За результат вимірів димності приймають середнє арифметичне значення по чотирьох циклах. Виміри вважають достовірними, якщо різниця в показаннях димності останніх чотирьох циклів не перевищує 6 одиниць вимірювання по шкалі приладу.

Вимірювання на режимі максимальної частоти обертання слід проводити при стабілізації показань приладу (розмах коливань стрілки приладу не повинен перевищувати 6 одиниць вимірювання по шкалі приладу) не пізніше, ніж через 60 с після вимірювань.

За результат виміру слід приймати середнє арифметичне значення від крайніх значень діапазону допустимих коливань.

Вимірювання димності автомобіля з роздільною випускною системою слід проводити в кожній з випускних труб окремо. Оцінку димності проводять по максимальному значенню.

Колівання стрілки приладу не повинно перевищувати 3% від шкали приладу. За результат вимірів слід приймати середнє арифметичне значення, визначене по крайніх показниках.

Результати вимірювань слід зафіксувати у протоколі встановленої форми.

Кількість автомобілів, що підлягають контролю, повинна складати не менше:

- 30% - для підприємств з числом автомобілів до 100 од.;
- 20% - для підприємств з числом автомобілів до 500 од.;
- 10% - для підприємств з числом автомобілів більше 500 од.

4.3. Основні порушення законодавства про атмосферне повітря. Основними видами порушень у галузі охорони атмосферної повітря є:

- відсутність затверджених і відповідно оформлених нормативів гранично допустимих викидів;
- відсутність дозволів на викид забруднюючих речовин в атмосферу;

- перевищення дозволених величин викидів;
- випуск в експлуатацію транспортних та інших пересувних засобів з перевищенням нормативів вмісту забруднюючих речовин у відпрацьованих газах;
- невиконання у встановлені терміни заходів, направлених на скорочення викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря;
- відсутність або неправильне ведення форм первинного обліку видів і обсягів шкідливих речовин, що викидаються в атмосферне повітря;
- відсутність лабораторного контролю за обсягом і складом забруднюючих речовин, що викидаються в атмосферне повітря;
- порушення правил експлуатації газоочисного обладнання;
- порушення правил складування і утилізації промислових та побутових відходів;
- транспортування, зберігання і застосування пестицидів та агрохімікатів, що спричинило забруднення атмосферного повітря;
- будівництво або реконструкція об'єктів у великих містах та регіонах з підвищеними рівнями забруднення без рішення Кабінету Міністрів України, місцевих органів влади і позитивних висновків державної екологічної експертизи;
- будівництво об'єктів з порушенням норм і вимог щодо охорони атмосферного повітря;
- невиконання розпоряджень та приписів органів, які здійснюють державний контроль у галузі охорони та використання атмосферного повітря;
- перекручування даних держстатзвітності, відмова від надання своєчасної, повної та достовірної інформації про стан

атмосферного повітря, джерела забруднення, а також приховування або перекручування відомостей про стан екологічної обстановки, яка склалася внаслідок забруднення атмосферного повітря.

4.4 Контроль за охороною довкілля автотранспортними підприємствами. Державний контроль проводиться з метою попередження та припинення порушень законодавства, норм і правил по охороні навколишнього природного середовища на підприємствах, в установах і організаціях, незалежно від форм власності та видів господарської діяльності, що здійснюють ремонт, технічне обслуговування та експлуатацію автотранспортних засобів. Перевірка включає в себе контроль за виконанням Законів України, постанов Верховної Ради України, указів і розпоряджень Президента України, постанов, розпоряджень Кабінету Міністрів України, Мінприроди, рішень місцевих рад, їх виконавчих та розпорядчих органів в галузі охорони навколишнього природного середовища.

Підготовка до проведення перевірки включає:

- ознайомлення з матеріалами попередніх перевірок. Розробку плану та порядку перевірки з визначенням необхідної кількості автомобілів для об'єктивного висновку про роботу підприємства;
- погодження з керівництвом підприємства термінів перевірки та порядку її проведення, а також термінів подання підприємством необхідної звітності, облікової та технічної документації.

Перевірка підприємства починається зі встановлення наявності:

- наказів і розпоряджень по охороні атмосферного повітря вищестоящих організацій;
- наказу про організацію природоохоронної роботи, про призначення відповідальних осіб за дотриманням норм і правил по охороні атмосферного повітря, а також осіб, відповідальних за проведення інструментального контролю викидів забруднюючих речовин з відпрацьованими газами двигунів автотранспорту;
- державних і галузевих стандартів;
- методик по перевірці вмісту токсичних речовин і димності у відпрацьованих газах транспортних засобів;
- планів заходів по охороні атмосферного повітря. Перевірці підлягають:
- розрахунки викидів шкідливих речовин від стаціонарних джерел і автотранспорту за останні 2 роки;
- відповідність даних, що подані в звіті, фактичній кількості автотранспортних засобів на підприємстві;
- виконання плану заходів по охороні атмосферного повітря з оцінкою ефективності заходів, що проводяться, включаючи збільшення кількості автомобілів із зниженою токсичністю;
- виконання приписів, рекомендацій по актах попередніх перевірок;
- наявність договору (при відсутності засобів діагностики) з іншими підприємствами на виконання робіт по контролю токсичності і димності відпрацьованих газів двигунів автомобілів.

Перевірка токсичності і димності відпрацьованих газів двигунів автомобілів проводиться:

- на підприємствах, що здійснюють ремонт, технічне обслуговування і експлуатацію автомобілів;
- при виїзді (в'їзді) з території підприємства;
- при технічному огляді автомобілів;
- на лінії.

Всі перевірки токсичності і димності відпрацьованих газів двигунів в автотранспортному підприємстві (АТП) при кількості автомобілів більше 100 проводяться на контрольно-регулювальному посту (КРП).

Основним завданням КРП є випуск на лінію автомобілів із вмістом шкідливих речовин у відпрацьованих газах двигунів та витратою пального у межах встановлених норм.

На КРП перевіряються, за допомогою засобів діагностики, двигуни автомобілів:

- при експлуатації (кількість перевірок така як і при технічному обслуговуванні „ТО-2”), після ремонту агрегатів, систем і вузлів, що впливають на вміст шкідливих речовин у відпрацьованих газах, а також на вимогу водіїв;
- при капітальному ремонті після заводської обкатки.

На КРП повинен постійно знаходитись комплект організаційно - розпорядчої та нормативно-технічної документації, що включає:

- положення про КРП;
- посадові інструкції оператора-діагноста та слюсаря;
- технологічні процеси діагностування і регулювання автомобілем та паливну економічність і токсичність відпрацьованих газів двигунів основних моделей автомобілів підприємства;

- інструкції по експлуатації і обслуговуванню діагностичних засобів, контрольно-вимірювальних приладів та іншого обладнання.

Після завершення регулювальних робіт і проведення контрольних вимірів проводиться пломбування карбюраторів автомобілів з внесенням записів до журналу і талон токсичності, що видається водію автотранспортного засобу.

В АТП та автогосподарствах з кількістю автомобілів до 100 одиниць., у випадку відсутності приладів контролю токсичності і димності відпрацьованих газів двигунів автомобілів, повинні укладатися договори з іншими підприємствами на виконання цих робіт з веденням повного обліку проведених вимірів, пломбування та видачею талонів токсичності.

Журнали обліку зберігаються в автогосподарстві, де експлуатуються автотранспортні засоби.

4.5. Операція "Чисте повітря" - здійснюється представниками територіальних органів Державної екологічної інспекції за участю Державної автомобільної інспекції та іншими спеціально уповноваженими державними органами і громадськими об'єднаннями в галузі охорони навколишнього природного середовища.

Головним завданням операції «Чисте повітря» є зниження забруднення атмосферного повітря шкідливими викидами автотранспортних засобів.

На період проведення операції «Чисте повітря» територіальними органами Державної екологічної інспекції з участю Державтоінспекції розробляється план її проведення, який погоджується з зацікавленими органами, які беруть у ній участь.

У відповідності до плану проведення операції, необхідно:

- здійснити перевірки організації роботи, яка проводиться власниками автотранспорту, станціями технічного обслуговування, по зниженню забруднення атмосферного повітря шкідливими викидами автомобільного транспорту;
- перевірити наявність на підприємствах контрольно-регулювальних пунктів, їх забезпеченість засобами контролю токсичності та димності відпрацьованих газів, організацію їх ремонту, державних повірок, а також ефективність використання, професійну підготовку обслуговуючого персоналу;
- перевірити автотранспортні засоби, які належать державним, громадським, іншим організаціям та індивідуальним власникам на відповідність нормативам державних стандартів щодо токсичності відпрацьованих газів двигунів автомобілів;
- у разі наявності недоліків в роботі автогосподарств по охороні атмосферного повітря їх керівництву видавати приписи на усунення виявлених при перевірках недоліків і забезпечення дотримання вимог державних стандартів по токсичності та димності відпрацьованих газів двигунів;
- провести, з залученням засобів масової інформації, агітаційно-роз'яснювальну роботу серед населення про необхідність боротьби за зниження забруднення атмосферного повітря шкідливими викидами автотранспортних засобів та інформування населення про передовий досвід щодо повітроохоронної роботи підприємств.

Операція «Чисте повітря» проводиться щорічно в два етапи: весною та восени. За рішенням місцевих органів влади

регіональні операції «Чисте повітря» можуть проводитись і у інші визначені ними строки.

Кількість та склад груп, які беруть участь в операції, затверджуються територіальними органами Державної екологічної інспекції і Державної автомобільної інспекції.

До складу груп, які формуються для проведення операції, можуть залучатися представники підприємств, установ та організацій за узгодженням з їх керівництвом.

При проведенні операції «Чисте повітря», у відповідності з планом її проведення, перевітками охоплюються підприємства, що експлуатують автотранспорт або проводять його технічне обслуговування чи ремонт, незалежно від форм власності, а також проводяться вибіркові перевірки транспортних засобів в процесі експлуатації на дорогах.

Проведення інструментального контролю токсичності та димності відпрацьованих газів автомобілів забезпечується як приладами контролюючих органів, так і організацій, що перевіряються.

Перевірка повітроохоронної діяльності автопідприємств, станцій технічного обслуговування, а також автомобілів на автодорогах здійснюється згідно з вимогами державних стандартів і інших нормативних документів.

За результатами перевірки станцій технічного обслуговування автомобілів, автотранспортних підприємств та автогосподарств складається акт перевірки виконання вимог природоохоронного законодавства.

По виявлених недоліках видаються приписи на їх усунення, до винних вживаються передбачені законодавством заходи адміністративного впливу.

За результатами перевірок державних та індивідуальних автотранспортних засобів на автодорогах складається

відомість результатів вимірів вмісту шкідливих речовин у відпрацьованих газах та вживаються передбачені заходи адміністративного впливу до водіїв.

Результати проведення операції узагальнюються та аналізуються. По виявлених недоліках з питань дотримання вимог природоохоронного законодавства в регіоні інформуються місцеві органи державної виконавчої влади. Матеріали і пропозиції з питань оздоровлення повітряного басейну направляються в Мінприроди України.

Контрольні питання

1. Розкрийте зміст інспекційної перевірки стаціонарних джерел забруднення.
2. Вкажіть на особливості інспекційної перевірки пересувних джерел забруднення повітря
3. Назвіть вимоги до вимірювальних приладів, що застосовуються при інструментальному контролі пересувних джерел.
4. Назвіть основні порушення законодавства про атмосферне повітря.
5. Розкрийте завдання операції “Чисте повітря”.

ТЕМА 5 ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ ЗА ОХОРОНОЮ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ ТА УТВОРЕННЯМ, РОЗМІЩЕННЯМ І УТИЛІЗАЦІЄЮ ВІДХОДІВ

- 5.1. Відповідальність за порушення вимог земельного законодавства
- 5.2 Екологічний контроль при рекультивації порушених земель
- 5.3. Перевірка об'єктів з питань поводження з відходами
- 5.4. Основні порушення при поводженні з токсичними відходами
- 5.5. Контроль за використанням пестицидів та агрохімікатів

5.1. Відповідальність за порушення вимог земельного законодавства. Громадяни та юридичні особи несуть цивільну, адміністративну або кримінальну відповідальність за такі порушення земельного законодавства:

- укладення угод з порушенням земельного законодавства;
- самовільне зайняття земельних ділянок;
- псування сільськогосподарських угідь та інших земель, забруднення їх хімічними та радіоактивними речовинами і стічними водами, засмічення промисловими, побутовими та іншими відходами;
- розміщення, проектування, будівництво, введення в дію об'єктів, що негативно впливають на стан земель;
- невиконання вимог щодо використання земель за цільовим призначенням;

- порушення термінів повернення тимчасово займаних земель або невиконання обов'язків щодо приведення їх у стан, придатний для використання за призначенням;
- знищення межових знаків;
- приховування від обліку і реєстрації та перекручення даних про стан земель, розміри та кількість земельних ділянок;
- не проведення рекультивації порушених земель;
- знищення або пошкодження протиерозійних і гідротехнічних споруд, захисних насаджень;
- невиконання умов знімання, збереження і нанесення родючого шару ґрунту;
- самовільне відхилення від проектів землеустрою;
- ухилення від державної реєстрації земельних ділянок подання недостовірної інформації щодо них;
- порушення строків розгляду заяв щодо відведення земельних ділянок.

Законом може бути встановлена відповідальність і за інші порушення земельного законодавства.

5.2 Екологічний контроль при рекультивації порушених земель. Рекультивація земель є одним з ефективних заходів у вирішенні проблеми раціонального використання земельних ресурсів та охорони навколишнього природного середовища в цілому

Основне завдання рекультивації полягає у тому, щоб шляхом виконання комплексу спеціальних робіт і заходів, привести порушені землі в стан, придатний для використання у сільському, лісовому і рибному господарстві, для промислового і цивільного будівництва, створення рекреаційних зон.

У відповідності з земельним законодавством України підприємства, організації і заклади всіх форм власності при розробці корисних копалин, проведенні геологорозвідувальних, будівельних та інших робіт зобов'язані:

- земельні ділянки, що вивільняються, привести у стан, придатний для використання;
- знімати, використовувати і зберігати родючий шар ґрунту при проведенні робіт, пов'язаних з порушенням земель.

Надання земельних ділянок для видобування корисних копалин відкритим способом, торфу та проведення інших робіт, пов'язаних з порушенням ґрунтового покриву, проводиться після приведення раніше наданих земельних ділянок у стан, придатний для використання їх за призначенням.

Не проведення рекультивації порушених земель є грубим порушенням природоохоронного і земельного законодавств. Рекультивація порушених земель проводиться тільки на основі розроблених спеціалізованими проектними організаціями проектів рекультивації, які отримали позитивний висновок державної екологічної експертизи.

Для підприємств, що будуються, проект рекультивації є частиною робочого проекту на будівництво.

У випадках, коли на підприємстві за будь-яких причин відсутній проект рекультивації, воно зобов'язане окремо замовити його розробку у спеціалізованій проектній організації.

Рекультивація проводиться, як правило, в межах, введених підприємству земель. При оформленні земельного відводу для будівництва нових підприємств потрібно враховувати додаткову площу, необхідну для виконання

рекультиваційних робіт, в тому числі, на роботи щодо відкосів відвалів і бортів кар'єрів, для складування родючого шару ґрунту і потенційно родючих порід, здійснення протиерозійних та інших заходів.

Роботи по рекультивації порушених земель виконуються поетапно і поділяються на технічну та біологічну рекультивації.

Технічна рекультивація порушених земель включає такі види робіт:

- зняття, транспортування і складування родючого шару ґрунту;
- планування поверхні порушених земель (грубе і чисте);
- терасування відкосів відвалів і бортів кар'єрних виїмок тощо;
- ліквідація наслідків усадки відвалів і виконання протиерозійних заходів.

При перевірці стану технічної рекультивації необхідно розглянути матеріали і з'ясувати наявність на підприємстві проекту рекультивації, погодженого відповідними органами, який отримав позитивний висновок державної екологічної експертизи на відповідність виконаних, на час проведення перевірки, робіт проекту рекультивації, їх якість, при цьому враховуючи такі положення:

- при проведенні розкривних робіт знімаються і складуються всі горизонти з вмістом гумусу більше 1%;
- для районів розповсюдження ґрунтів з низьким вмістом гумусу - дерново-підзолистих, дернових та інших, - нижня межа вмісту гумусу у родючому шарі, що знімається, встановлюється у кожному конкретному випадку.

Після рекультивації торф'яника, товщина придонного (захисного шару) торфу, необхідного для забезпечення водно-повітряного і поживного режимів, повинна складати:

- при рекультивації торф'яників для вирощування сільськогосподарських культур - не менше 0,5 м;
- при рекультивації торф'яників під лісорозведення - не менше 0,3 м;
- при рекультивації торф'яників для використання під водойми, ставково-рибні господарства та інші цілі - 0,15 м;
- при рекультивації ділянок для рибогосподарського використання (до затоплення водою) перевіряється виконання заходів по захисту берегів водоймища від зсувів і розмивання, підтоплення, ерозії, засолення навколишніх земель;
- ділянка, що рекультивується, повинна бути вирівняна, очищена від обривків тросів, шматків труб, шпал, рейок, каміння, що може створити непридатні умови для використання по призначенню.

Біологічна рекультивація включає комплекс заходів по створенню сприятливого водно-повітряного і поживного режимів ґрунту для сільськогосподарських рослин чи лісових порід.

Біологічна рекультивація земель, що будуть використовуватись у сільському або лісовому господарстві, здійснюється землекористувачами, яким повертаються або передаються землі, за рахунок підприємств, організацій і установ, які проводили на цих землях роботи, пов'язані з порушенням ґрунтового покриву.

При перевірці виконання біологічної рекультивації необхідно перевірити такі матеріали і вияснити дотримання таких вимог:

- відповідність, виконаних на час проведення перевірки робіт проекту рекультивації, їх якість;
- суворе дотримання своєчасності проведення робіт по обробітку ґрунту і догляду за сільськогосподарськими культурами, норм та строків внесення органічних і мінеральних добрив;
- дотримання меліоративних сівозмін на площах, призначених під рілля і кормові угіддя. На землях, покритих родючим шаром ґрунту, вирощування зернових культур можливе не раніше як на 3-4 рік, а на землях без покриття родючим шаром ґрунту на 4-5 рік після освоєння;
- посадка плодових і ягідних культур, виноградників не раніше які після 5-6-річного меліоративного періоду, протягом якого землі, що рекультивуються, використовуються як кормові угіддя.

По придатності для рекультивації породи поділяються на три групи: придатні, малоприсдатні і непридатні.

Придатні породи, в свою чергу, поділяються на дві підгрупи:

- а) родючі - найбільш придатні для біологічної рекультивації, куди відноситься верхній гумусний шар ґрунту;
- б) потенційно-родючі - незасолені лесовидні суглинки, леси і четвертинні глини.

До малоприсдатних для біологічної рекультивації відносяться породи, на яких ріст і розвиток рослин обмежується через не придатні фізичні чи хімічні властивості. За цими властивостями вони поділяються на підгрупи:

- а) малоприсади за фізичними властивостями - легко- і середньо-глинисті та піщані породи;
- б) малоприсади за хімічними властивостями - кислі і середньо-засолені породи.

Неприсади породи поділяються на дві підгрупи:

- а) неприсади за фізичними властивостями. До цієї підгрупи відносять важкі глини і скельні породи;
- б) неприсади по хімічних властивостях. Сюди відносять сульфідовмісні і сильнозасолені породи.

Орієнтовна товщина родючого шару ґрунту, що знімається:

- а) для дерново-підзолистих окультурених ґрунтів - 15-20 см,
- б) для світло-сірих і сірих опідзолених ґрунтів - 25-30 см;
- в) для темно-сірих опідзолених ґрунтів - 40-50 см;
- г) для чорноземів потужних, вилугуваних, опідзолених, реградованих 100-120 см;
- д) для чорноземів звичайних - 50-70 см;
- е) для чорноземів південних і темно-каштанових ґрунтів - 35-50 см;
- є) для каштанових ґрунтів - 20-30 см.

5.3. Перевірка об'єктів з питань поводження з відходами.

В процесі перевірки об'єкта з питань утворення, розміщення та знешкодження відходів необхідно розглянути:

1. Наявність затверджених лімітів на розміщення відходів та відповідність їх фактичному обсягу, що утворюється на об'єкті за рік.
2. Наявність на об'єкті технічного паспорту промислових відходів, в якому повинні бути такі розділи:
 - первинні дані про відходи;
 - відомості про місце утворення відходів;
 - характеристика відходів;

- відомості про існуючі та можливі технології переробки і використання відходів тощо.

3. Обстеження місць, де проводиться складування промислових відходів (на території об'єкта чи за його межами), та відповідність класу небезпеки наявних відходів.

4. Дотримання санітарних норм в місцях складування відходів, способи тимчасового зберігання відходів на території об'єкта та відповідність класу небезпеки відходів, а саме:

- відходи 1 класу небезпеки зберігаються в герметичній тарі (контейнери, бочки);
- відходи 2 класу - в закритій тарі (ящики, пластикові пакети, мішки)
- відходи 3 класу - в паперових мішках, пакетах, мішках з тканини;
- відходи 4 класу відкрито (навалом, насипом).

5. Розглянути паспорт полігона та наявні документи по відведенню земельної ділянки під полігон промислових токсичних відходів (якщо він існує), їх погодження з природоохоронними і санітарними органами. При наявності полігона по захороненню промислових токсичних відходів, вияснити його відповідність класу небезпеки відходів. Якщо об'єкт не має полігона на захоронення відходів, перевірити наявність договорів з іншими установами на захоронення відходів.

6. Перевірити наявність спостережних свердловин навколо полігона та періодичність відбору проб води з них. Вияснити питання впливу полігона на забруднення підземних вод та відкритих водойм, наявність забруднення цих вод.

7. Перевірити відповідність автотранспорту, який займається перевезенням відходів в місця захоронення, класу небезпеки відходів, що перевозяться.

Крім цього, необхідно розглянути питання про зберігання відпрацьованих люмінесцентних ламп і наявність договору на їх демеркурізацію.

5.4. Основні порушення при поводженні з токсичними відходами. Основні види порушень, що виявляються при перевірці підприємств по виконанню заходів щодо запобігання забруднення навколишнього природного середовища токсичними відходами:

- відсутність затверджених і відповідним чином оформлених нормативів плати, розмірів платежів і лімітів на розміщення відходів;
- відсутність дозволу на складування, зберігання або розміщення відходів на визначених місцевими радами територіях в межах встановлених ними лімітів;
- відсутність на підприємстві технічного паспорта промислових відходів;
- порушення природоохоронних вимог при зберіганні або розміщенні промислових відходів та відповідність місця складування класу небезпеки наявних відходів;
- відсутність документів по відведенню земельної ділянки під полігон промислових токсичних відходів та паспорта полігона, їх погодження з природоохоронними і санітарними органами;
- відсутність договорів з іншими установами на захоронення токсичних відходів, якщо підприємство не має свого полігону;
- транспортування промислових відходів з порушенням природоохоронних вимог;

- відсутність або незадовільний технічний стан спостережувальних свердловин навколо полігона промислових токсичних відходів;
- відсутність або незадовільне ведення лабораторного контролю за впливом полігона на навколишнє середовище та обсягом і складом забруднюючих речовин;
- невиконання розпоряджень та приписів органів, які здійснюють державний контроль по запобіганню забрудненню навколишнього середовища токсичними відходами.

5.5. Контроль за використанням пестицидів та агрохімікатів. *Охорона довкілля при використанні пестицидів та агрохімікатів у сільському, лісовому господарстві та інших галузях народного господарства є важливим екологічним завданням.*

Порушення встановлених норм і правил їх застосування, зберігання і транспортування, використання без врахування природних умов та особливостей живлення і фізіології рослин призводять до небезпечного і постійно зростаючого забруднення земель і надр, поверхневих і підземних вод, деградації ґрунтів, рослинного та тваринного світу, хронічного токсикозу живих організмів, токсикації харчових продуктів і кормів для сільськогосподарських тварин.

Перевірка базисних та видаткових складів зберігання пестицидів та агрохімікатів включає з'ясування таких питань:

- місцезнаходження та стан складських приміщень для збереження засобів хімізації, наявність санітарного паспорта;
- дотримання санітарно-захисної зони;
- наявність обліку надходжень, витрат, залишків засобів хі-

мізації, актів інвентаризації пестицидів;

- обсяг пестицидів, мінеральних добрив, консервантів та іншої хімічної продукції, яка зберігається на об'єкті на час проведення перевірки;
- відповідність препаратів, що відпускаються і завозяться „Переліку хімічних і біологічних засобів боротьби з шкідниками, хворобами рослин і бур'янами та регуляторів росту рослин, дозволених для застосування в сільському господарстві України”

Перевірка стану складських приміщень, санітарного стану на складах включає такі питання:

- дотримання порядку зберігання засобів хімізації, (зберігання під відкритим небом не допускається);
- стан зберігання сильнодіючих отруйних речовин (СДОР), цілісність тари;
- місця зберігання рідких добрив, їх обладнання;
- облік і зберігання тари з-під засобів хімізації, місця складування, знезараження, утилізація, повернення тари;
- наявність розсипів та розливів засобів хімізації при зберіганні, їх знезараження;
- наявність майданчика чи спеціального комплексу для знезараження транспортних засобів; дегазаційних засобів та гідроізолюваного колодязя-нейтралізатора для знешкодження промивних та стічних вод, забруднених пестицидами;
- справність пилогазоочисних установок у місцях розвантаження і розтарювання пестицидів та мінеральних добрив, їх використання;
- зонування території агрохімкомплексу, складу і складських приміщень;

- облік, зберігання та утилізація невідомих і непридатних для застосування препаратів;
- благоустрій складської території та допоміжних приміщень, відповідно СНП;
- джерела водопостачання (поверхневі водойми, артезіанські свердловини, водопровідні мережі), облік води, використаної для миття техніки і апаратури, що забруднена пестицидами, його відповідність встановленим вимогам.

Перевірка порядку транспортування пестицидів та агрохімікатів включає:

- наявність спеціальних транспортних засобів, їх справність та обладнання;
- паспортизація автомашин, які задіяні на транспортуванні пестицидів;
- наявність сертифікатів з переліком заходів безпеки на пестициди та на рухомий склад, який направляється на знезаражування при транспортуванні залізничним транспортом;
- стан знезараження транспортних засобів, вантажно-розвантажувальних механізмів, місця знезараження, наявність дегазаційних засобів;
- стан тари при транспортуванні засобів хімізації;
- наявність розсипів і розливів засобів хімізації під час транспортування, знезараження їх і пошкодженої тари.

Перевірка дотримання правил та регламенту застосування засобів хімізації включає:

- відповідність асортименту, способів застосування пестицидів, норм, кратності обробок встановленим нормам;
- доцільність застосування пестицидів (пороги шкідливості

стадія розвитку хвороб та бур'янів, погодні умови);

- дотримання умов щодо метеорологічних вимог при застосуванні пестицидів і агрохімікатів;
- наявність обліку застосування пестицидів та агрохімікатів;
- попередження населення про застосування пестицидів, дотримання санітарно-захисних зон та санітарних розривів;
- дотримання водоохоронних зон і прибережних смуг;
- тимчасові місця зберігання пестицидів і їх охорона;
- місця зберігання агрегатів по застосуванню засобів хімізації, їх технічний стан;
- наявність вузлів та пунктів для приготування розчинів пестицидів, заправки апаратури для їх застосування, їх обладнання та справність;
- справність аспіраційних і газоочисних установок в місцях приготування розчинів;
- приготування робочих розчинів та сумішей, заправка оприскувачів, машин для внесення добрив та іншої апаратури для внесення засобів хімізації, справність апаратури (приладів) для дозування, наявність розливів та розсипів;
- дотримання вимог технологій і регламентів при безпосередньому внесенні пестицидів та мінеральних добрив;
- наявність спеціальної техніки для внесення пестицидів в ґрунт (гранул, порошоків тощо);
- протравлення насіння, місця протравлення, їх обладнання, методи протравлення (сухе не допускається);
- приготування та внесення отруйних приманок, місця приготування, їх обладнання;
- застосування пестицидів для захисту зелених насаджень в

населених пунктах;

- застосування пестицидів для знищення рослинності на колії залізниць;
- знезараження забруднених пестицидами машин та механізмів, землі, стічних та промивних вод, розсипів і розливів засобів хімізації.

Контрольні питання

1. Назвіть порушення земельного законодавства за які громадяни та юридичні особи несуть цивільну, адміністративну або кримінальну відповідальність.
2. З якою метою проводиться рекультивація порушених земель
3. Зміст перевірки об'єктів створення, розміщення та знешкодження відходів.
4. Назвіть основні порушення при поводженні з токсичними відходами.
5. До яких питань зводиться контроль за використанням пестицидів та агрохімікатів.

ТЕМА 6 ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ У ГАЛУЗІ ОХОРОНИ, ВИКОРИСТАННЯ І ВІ- ДТВОРЕННЯ ЛІСІВ ТА ІНШИХ РОСЛИННИХ РЕСУРСІВ

6.1 Екологічні аспекти сучасного лісокористування

6.2 Особливості державного контролю лісів та інших
рослинних ресурсів

6.1 Екологічні аспекти сучасного лісокористування.

Загальноновизнаним є факт визначальної ролі лісів у стабільності біосфери завдяки збереженню біорізноманіття та глобальному впливу на клімат планети. Ліси виконують важливу роль і на регіональному та місцевому рівнях як основні елементи ландшафтів, що забезпечують їх стабільність, та домінуючі носії біорізноманіття. Проблеми клімату, біорізноманіття суттєво залежать від стану лісів.

Визначальна роль лісів для життя планети відображена у трьох ключових документах, прийнятих на Конференції по сталому розвитку (Ріо-де-Жанейро, 1992): конвенція по клімату, конвенція по біорізноманіттю та документ по лісах "Лісові принципи". Прийнята на конференції концепція сталого розвитку лісів базується на екосистемних принципах управління лісовим господарством за допомогою геоінформаційних технологій (ГІС). Вона передбачає збалансоване та безперервне використання всіх ресурсів та економічних властивостей лісу без надмірного зниження стійкості і біорізноманіття лісових екосистем, а також попередження зменшення ролі лісового покриву у регулюванні природних процесів на місцевому, національному та глобальному рівнях. Тобто, метою сталого розвитку лісів є збалансоване їх

використання, підтримка їх здатності виконувати ресурсні, соціальні (зокрема рекреаційні) та економічні функції.

Нормативно-правовими рамками реалізації переходу лісової галузі на принципи сталого розвитку повинна бути нова політика держави в лісовій галузі, яка має бути узгодженою з сучасними міжнародними принципами ведення лісового господарства, охорони лісів та лісокористування, а також з національною політикою сталого розвитку.

В умовах ринкової економіки коли відбувається адміністративна реформа, дуже важливо визначити шляхи вирішення проблем, що нагромадилися у лісовій галузі, чітко сформувати стратегічні напрямки розвитку лісового господарства України, необхідні для переорієнтації стратегії лісової галузі з ресурсного на біосферний напрямок розвитку. Такими напрямками є:

- розробка довгострокової «Лісової політики України» з визначенням критеріїв сталого управління лісовими ресурсами;
- формування відповідної нормативно-правової бази щодо реформування системи управління лісами та лісовим господарством. Ця нормативно-правова база повинна бути узгоджена з системою інших державних законів, що створюють відповідне економіко - правове поле господарювання в умовах становлення ринкових відносин.

Успішне вирішення зазначених завдань залежить від ряду передумов, що склалися в Україні на даний час.

Завдяки досягненням науки про сучасний стан довкілля, усвідомлення небезпеки зростання екологічної, ресурсної та соціально-економічної кризи корінним чином змінилося ставлення до лісів. Сьогодні вже загальновизнаним є той факт, що ліси

відіграють виключно екологічну роль. Протягом останніх трьох десятиліть радикально та стрімко змінюються вимоги до лісових ресурсів. Виявлення та визнання нових нематеріальних цінностей лісів докорінно змінили типи, структуру та інтенсивність лісокористування в усьому світі. Більша увага приділяється екологічним аспектам лісокористування, збільшується міжнародна інтеграція з екологічних та ресурсних проблем лісів.

Для забезпечення сталого розвитку нашої держави необхідно розглядати проблеми збалансованого та стабільного її розвитку в економічному, соціальному та екологічному плані. Відповідно до концепції сталого розвитку вирішення проблем лісокористування та відтворення лісів в Україні набуває загальнодержавного значення. Назріла необхідність в обґрунтуванні нової моделі лісового господарства України, розробці національної лісової політики нашої держави, яка б об'єднувала економічні, соціальні й екологічні цілі

Згідно завдань стратегії сталого розвитку необхідна переорієнтація політики лісової галузі України на перехід з ресурсного на біосферний принцип розвитку. Вона має проводитися у контексті розвитку національної політики природокористування та охорони довкілля, що сьогодні гармонізується з політикою соціально-економічного розвитку держави та з міжнародними нормативами у цій області.

Розробка і реалізація лісової політики України регламентується галузевими нормативно-правовими актами. Проблема розробки нормативних документів на даний час ускладнюється тим, що наша держава знаходиться на етапі формування свого нормативно-правового поля. В Україні не прийнята національна концепція сталого розвитку, її галузеві варіанти. Тому на рівні лісової галузі спостерігається

незавершеність розробки і узгодження окремих нормативно-правових положень, політики галузі та міжгалузевих відношень, що певним чином стримує запровадження принципів сталого розвитку та ускладнює виконання міжнародних вимог до сертифікації лісів.

Ліси України за своїм призначенням та розташуванням виконують переважно екологічні (водоохоронні, захисні, санітарно гігієнічні, оздоровчі) та інші функції і мають обмежене експлуатаційне значення. Сучасним курсом лісової політики України є багатоцільове лісокористування з наростанням екологізації виробництва, зростання частки природоохоронного фонду в лісових ресурсах. Згідно визначених на рівні Держкомлісгоспу України перспектив галузі до 2010 року, основними напрямками розвитку лісового господарства країни є:

- збільшення лісистості території України до оптимальної у всіх її природних зонах;
- збереження біологічного різноманіття лісових екосистем;
- підвищення стійкості лісових екосистем до негативних факторів середовища;
- зміни клімату та зростаючого антропогенного навантаження, лісових пожеж, хвороб і шкідників;
- раціональне, невиснажливе лісокористування з метою задоволення потреб у деревині внутрішнього ринку країни;
- агролісомеліорація та степове лісорозведення.

В той же час, згідно сучасним поглядам державної політики України в галузі охорони довкілля, стратегія лісокористування визначається також зростанням лісодефіциту та зростанням екологічної функції лісів в умовах економічної

кризи. Сьогодні загально визнаним є той факт, що для регулювання кількості парникових газів доступним є лише один ефективний шлях - поглинання CO₂ лісами внаслідок розширення їх площі та інтенсифікації функціонування. Тобто, пріоритетний для України напрямок - лісорозведення, крім збільшення лісистості території та заліснення степових земель і ділянок, що потребують захисту та виключення із сільськогосподарського використання, набуває у цьому контексті глобального значення. Підтвердженням цього є міжнародна підтримка стратегії лісової галузі на лісорозведення, що була закріплена у січні 2002 року у Києві на робочій зустрічі представників Мінприроди України, Держкомлісгоспу і Центру з питань змін клімату, на якій вирішувалися питання землекористування, змін у землекористуванні й сільському господарстві для опрацювання стратегічної позиції України у цій сфері діяльності.

Подальший розвиток лісової політики України направлений на гармонізацію міжвідомчих відношень у сфері природокористування та охорони природних екосистем в рамках Програми реалізації в Україні концепції сталого розвитку. Вона базується на врахуванні реального лісозабезпечення країни та головних змін, які спостерігаються в економіці, і орієнтована на забезпечення розумної рівноваги між охороною лісових екосистем і постійним невиснажливим, багатоцільовим лісокористуванням, Зберігаючи орієнтування на багатоцільове лісокористування, лісівники розвивають напрямок екологізації виробництва, зростання частки природоохоронних територій в лісовому фонді, що узгоджується з Державною програмою розвитку екологічної мережі.

Таким чином, в цілому лісова політика України не розмежовується головними принципами сталого розвитку, але потребує доопрацювання ряду положень сучасного бачення ролі лісів у довкіллі та відношення до них людини.

Згідно вимог концепції сталого розвитку, лісова політика України потребує конкретизації та доробки окремих положень переорієнтації розвитку галузі з ресурсного на екосистемний напрямок. У більшості країн, що заготовляють та споживають лісову продукцію, основними напрямками формування нової лісової політики є:

- зміна лісового законодавства у напрямку збільшення жорсткості вимог щодо управління лісами та їх експлуатації;
- створення механізму практичної реалізації сталого розвитку лісового господарства через оперативне, середньострокове та довгострокове планування;
- введення екологічної сертифікації систем управління лісами та лісовою продукцією на ринках шляхом її екологічного маркування;
- зміна економічних систем фінансування лісу у напрямку відображення в них затрат, зумовлених екологічною сертифікацією.

Виходячи із глобального значення лісу як ресурсного та середовищетвірного фактору, на Конференції ООН (Ріо, 1992) було визначено необхідність переходу користування лісовими ресурсами на біосферно - екосистемний принцип. В Україні, де все ще домінує ресурсне лісокористування, для забезпечення переорієнтації лісової галузі на сталий розвиток необхідно реалізувати ряд завдань, які можна розділити на чотири етапи:

- визначення принципів, критеріїв та індикаторів сталого розвитку лісової галузі України на сучасному методологічному рівні;
- критичний аналіз сучасної системи ведення лісового господарства, управління лісовими ресурсами та лісокористування на предмет відповідності його концепції сталого розвитку;
- значення шляхів переорієнтації стратегії лісової галузі з ресурсного на біосферний напрямок розвитку на різних ієрархічних та територіальних рівнях;
- розробка відповідної нормативно-правової бази.

Перспективи розвитку лісової галузі з врахуванням сучасних вимог до лісів та соціально-економічної і екологічної ситуації, що склалася у державі, визначені у Державній програмі «Ліси України» на 2002-2015 роки.

Україна підписала Концепцію про біорізноманіття як учасник Конференції ООН з довкілля в Ріо-де-Жанейро. У 1994 році Верховна Рада України ратифікувала цю Конвенцію, а в травні 1995 року Конвенція вступила в дію. Відповідно до цього Україна взяла на себе серйозні зобов'язання щодо збереження біорізноманіття, яке становить абсолютну вартість не лише для українського народу, а й для Європи та всього світу. Разом з тим з'явилися нові унікальні можливості розв'язання національних екологічних проблем у відповідності з міжнародними вимогами та нормативами.

З метою виконання завдань Конвенції ООН про біологічне різноманіття розроблено Всеєвропейську стратегію збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, що була ухвалена на Загальноєвропейській конференції міністрів з охорони навколишнього природного сере-

довища в Софії в 1995 році. З огляду на виняткове значення лісів, однією з найважливіших проблем для всіх європейських країн є збереження і невиснажливе використання біорізноманіття. Виходячи з цього, під егідою ЮНЕСКО розроблено Програму «Охорона та збалансоване використання лісів Центральної та Східної Європи».

Україна підтримала і підписала низку резолюцій Страсбурзької конференції, серед яких: „Збереження лісових генетичних резерватів”, „Адаптація гірських лісів до нових умов оточуючого середовища”, „Європейська мережа досліджень лісових екосистем”. Україною підписано також усі чотири підсумкові резолюції Другої конференції міністрів по захисту лісів в Європі: „Генеральні напрями охоронного ведення лісового господарства в Європі”, „Генеральні напрями збереження біорізноманіття лісів у Європі”, „Співробітництво в галузі ведення лісового господарства з країнами, економіка яких знаходиться в перехідному періоді”, „Стратегія процесу довгочасної адаптації лісів в Європі до змін клімату”.

Для виконання зазначених завдань розроблена Національна програма збереження біологічного та ландшафтного різноманіття України, яка розрахована до 2015 року і задля досягнення її цілей створюється ефективна основа та опрацьовуються керівні принципи дій.

Метою програми щодо збереження біорізноманіття лісових екосистем є розробка науково-технічних засад ощадливого комплексного використання ресурсів лісу, яке забезпечує збереження і відновлення його біорізноманіття як важливої умови сталого розвитку на місцевому, регіональному та національному рівнях.

Головною загрозою для збереження біорізноманіття є антропогенний вплив на лісові екосистеми і зниження їх біологічної стійкості. У зв'язку із посиленням антропогенного навантаження та ранимістю лісових комплексів, Державною програмою «Ліси України» на 2002-2015 роки, що розроблена провідними науковими колективами країни та затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2002 року №581, передбачається, починаючи з 2006 року, впровадження нових природозберігаючих технологій лісозаготівель, перехід до водозбірно-ландшафтних принципів господарювання, гармонізацію систем ведення лісового господарства на зонально-типологічній основі. Не менш актуальним є опрацювання наукових засад збереження біорізноманіття як складової цієї програми.

Визнано, що для вдосконалення системи ведення лісового господарства необхідно провести експериментальну перевірку технологій організації рубок головного і проміжного користування, способів відтворення лісів, реалізацію принципів цілісного лісокористування; розвивати систему малих охоронних територій - заказників, урочищ і, особливо, лісових генетичних резерватів.

Найпильнішої уваги потребують гірські ліси, які є найбільшими осередками збереження біорізноманіття і, одночасно, найуразливішими лісовими екосистемами щодо екстремальних проявів клімату (селі, вітровали тощо) та головними чинниками зміцнення гірських схилів і регуляції вологообігу. Єдиним напрямом оптимізації системи ведення лісового господарства у горах є перехід на принципи оптимізації водозборів.

Загострення протиріч між екологічними і економічними цілями лісового господарства свідчить про необхідність зміни підходів у стратегії охорони, відновлення і використання лісів України. При цьому доцільно врахувати багатий досвід європейських країн які значно раніше зіштовхнулись з подібними проблемами і прагматично вирішують їх.

Одним із чотирьох напрямків стратегії розвитку лісової галузі України є лісорозведення з метою досягнення оптимальної лісистості території. Це сприятиме забезпеченню ефективної системи відтворення навколишнього середовища, подоланню дисбалансів розвитку України в екологічних і економічних сферах. Для досягнення мінімально необхідної лісистості, яка становить 19% слід збільшити площу лісів хоча б на 2 млн. га. Для цього передбачається створення лісів, в першу чергу, на непридатних для сільсько-господарського використання землях. Однак, з прийняттям нового Земельного кодексу та у зв'язку зі вступом у дію закону про приватизацію земель проблема заліснення цих земель ускладнюється.

Другою проблемою, яку слід вирішити галузі, є розподіл земель лісового фонду за відомчою підпорядкованістю. Лісовий фонд України перебуває у лісокористуванні багатьох міністерств і відомств. Тому ускладнюється реалізація єдиної лісової політики в Україні та загальний контроль за веденням лісового господарства. З прийняттям нового Земельного кодексу відношення між земле- та лісокористувачами ускладнюються. Це вимагає внесення відповідних доповнень до Лісового кодексу.

Третім блоком питань, які слід вирішити галузі, є оптимізація розподілу лісів за функціональною роллю, тобто перегляд сучасного поділу лісів на групи та категорії захищеності. Громіздка система поділу лісів за функціональними особливостями, що успадкована від колишнього СРСР, ускладнює вдосконалення систем господарювання в лісах на типологічній і програмно-цільовій основі. Передбачається, що цей поділ повинен бути узгодженим з сучасними поглядами на ліс (як на багатофункціональну екологічну систему) та необхідністю комплексного його використання. Слід забезпечити необхідність якомога повнішого використання певних функцій лісу і визначати спеціалізацію та цільову спрямованість лісогосподарських заходів у конкретних умовах. При цьому необхідно врахувати Стратегію збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, (Софія, 1995), яка вже з 2000 року реалізується в Україні згідно закону «Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки». Тому слід передбачити також виділення особливо цінних земельних ділянок лісового фонду (унікальних та особливо вразливих екосистем). При перегляді розподілу лісів на групи та категорії захищеності необхідно також врахувати ступінь їх антропогенної трансформації та нормативи антропогенних навантажень для основних типів лісу.

За поглядами дослідників УкрНДЛГа (лабораторія лісівництва), в основу поділу лісів за їх функціональною роллю повинні бути покладені принципи відмінності у господарюванні. Всі ліси України пропонується розділити за переважаючою функціональною роллю на 4 класи з утворенням відповідних господарських частин:

- 1) заповідно-генетичні;
- 2) середовище-захисні;
- 3) рекреаційні;
- 4) експлуатаційні.

Це сприятиме спрощенню обліку лісів, підвищенню ефективності лісовпорядкування та управління лісовими ресурсами, створить кращі умови для розробки та впровадження науково обґрунтованих систем господарювання, закладе умови для успішної сертифікації лісів.

В нормативах рубок догляду та санітарних рубок необхідно врахувати наукові рекомендації УкрНДЛГа щодо збереження технічної якості деревини при пошкодженні дерев гнилями та пропозиції Стратегії збереження біологічного різноманіття щодо залишення частини фаутичних дерев та крупномірних порубкових залишків. Особливо слід звернути увагу на лісовідновні рубки, які згідно лісового законодавства проводяться в лісах, виключених з експлуатації, що втрачають еколого-захисні функції. В діючих «Правилах рубок, пов'язаних з веденням лісового господарства та інших рубок» необхідно переглянути та уточнити критерії щодо відведення насаджень у лісовідновну рубку, а також вдосконалити способи і технології проведення лісовідновних рубок та узгодити їх з міжнародними принципами екологізації лісового господарства і сталого управління лісами.

Необхідно оптимізувати вік головних рубок, оскільки діючі нормативи не в повній мірі враховують особливості динаміки росту різних за бонітетом і походженням деревостанів. Тобто, віки головних рубок мають бути диференційованими за класами бонітетів або за однорідними групами типів лісу і узгодженими зі створеними господарськими секціями. Лісівни-

чі заходи, що проводяться в лісах різних груп та категорій захисності, не відрізняються за своїм змістом та технологіями, не враховують їх цільової спрямованості та спеціалізації.

При аналізі біорізноманіття українських лісів на передній край виступає проблема господарської заміни природних лісів на лісові культури. Так, якщо в 1961 році площа цих лісів складала 27 відсотків від загальної площі лісового фонду України, то зараз вона перевищує 48 відсотків. У держлісфонді вже немає природних насаджень сосни та дуба віком нижче 40 років, що свідчить про розірваність природного генезису лісів і збіднення їх генофонду, зменшення біологічного різноманіття, зниження стійкості лісових екосистем. Невпинне зменшення частки лісів природного походження вже в найближчі 2-3 десятиліття може призвести до багатьох негативних наслідків.

Торкаючись питань обліку лісів, слід зазначити, що діюча протягом багатьох десятиріч система лісовпорядкування з повторністю через 10 років не дозволяла отримати оперативну інформацію про динаміку лісових ресурсів. Тому в останні роки реалізується перехід до перманентного обліку лісів. Однак, перші результати такого обліку свідчать, що методика перманентної актуалізації баз даних про ліси ще недосконала і потребує доопрацювання. До того ж система лісовпорядкування головним чином зорієнтована на господарські цінності – підвищення продуктивності та стійкості лісів. Ця система обліку виконує важливу функцію інвентаризації лісів, але її слід підкріпити збором поточної інформації з використанням дистанційних методів та ГІС-технологій. Тому, для реалізації принципів збалансованого ведення лісового господарства, а

також для реалізації сертифікації лісів необхідний систематичний моніторинг лісових екосистем.

Все це потребує внесення відповідних змін до Лісового кодексу України, а також необхідно законодавчо і нормативно забезпечити можливість реалізації нової стратегії як на державному, так і регіональному рівнях. У зв'язку з прийняттям нового Земельного кодексу України необхідно також розробити пакет нормативно-законодавчих документів, які б регламентували господарську діяльність в умовах змін форм власності на землю та переходу до багатуукладного виробництва.

Необхідність переходу до ландшафтного екосистемного принципу в дослідженнях та в лісокористуванні не підлягає сумніву. Це зумовлено тим, що:

- географічний ландшафт займає ключове положення в ієрархії геосистем, оскільки він є мінімальною підсистемою, яка вже включає всі середовищеві фактори;
- він є основною екосистемою, яка дозволяє прогнозувати сталий розвиток лісів, оскільки існує глибинний зв'язок (через геологічну єдність та взаємозв'язок у потоках енергії, матерії та інформації) між структурою лісів та характеристикою ландшафтів, що дає можливість передбачати сценарії динаміки лісів. В свою чергу – ліси є головним стабілізуючим елементом ландшафту, який запобігає деградації всіх його природних складових;
- ландшафт є визначальним елементом у концепції збереження та розвитку біорізноманіття у біосфері.

Тут можна виділити дві проблеми, що заважають використанню ландшафтного підходу у лісовикористанні. Однією із них є певна невизначеність у розумінні цього понят-

тя (протиріччя різних тлумачень даного терміну). Друга – це необхідність поєднання в одну систему різних категорій земель, тобто обов'язковість комплексного міжгалузевого підходу. Але саме на це націлює концепція сталого розвитку та Стратегія збереження біологічного та ландшафтного різноманіття.

Зручним для вивчення та господарювання прикладом ландшафту може бути водозбір. Чітка окресленість водозбору природними межами дозволяє кількісно оцінити його багатьма параметрами – геоморфологічними, гідрологічними, ґрунтовими, фітоценотичними і, в цілому, чітко уявити екологічну ситуацію, стійкість або уразливість певних екологічних систем конкретного водозбору, а також екологічну значимість цього водозбору в системі пов'язаних з ним інших водозборів. При організації господарства на водозбірній основі (починаючи із елементарного водозбору), відкриваються широкі можливості у розробленні взаємопогоджених з загальною стратегією природокористування систем лісогосподарювання. В той же час набір господарських заходів, що проектуються для елементарного річкового водозбору, повинен бути гармонізованим із системою заходів для водозбору вищого рівня, які в свою чергу є складовими частинами заходів ще більш високого рівня. При такому підході системи лісогосподарських заходів не будуть вступати в конфлікт з розроблюваними загальними системами природо-користування. У перспективі необхідно поступово переходити на принципи господарювання з урахуванням типів водозборів та їх ієрархічної супідрядності. Це потребує розробки нової нормативно-законодавчої бази всієї системи природо-користування.

Перехідна організація лісокористування за водозбірним принципом - завдання завтрашнього дня. Проте вже зараз необхідно закладати основи водозбірно-ландшафтного лісівництва. Вказана проблема носить міжгалузевий характер і може бути вирішена тільки на державному рівні.

Для досягнення цієї генеральної мети розвитку лісового господарства необхідно вирішити два основні завдання: міжгалузеве - створити цільові лісові масиви та захисні лісові смуги, раціонально розмістити цільові насадження по території і галузево - забезпечити впровадження науково обгрунтованих систем ведення господарства та цільових програм лісовирощування диференційовано типам ландшафтів та річкових водозборів.

При організації лісового господарства і при лісовпорядкуванні водозбір ще не став первинною територіальною одиницею, в рамках якого необхідна організація лісокористування. Перехід господарювання на водозбірний рівень може бути здійснений в декілька етапів.

По першому етапу визначаються нормативи, що дають можливість встановити мінімальну площу та межі водозбору в залежності від географічної зони, рельєфу, геоморфології та ін., вивчається просторова організація та структура водозбору.

На другому етапі визначається стратегія оптимізації структури водозбору (в т.ч. лісистості), розроблюється план трансформації угідь з урахуванням перспектив розвитку господарств та необхідності поступового досягнення екологічної збалансованості водозбору.

По третьому етапу впроваджуються системи господарювання, що враховують специфічні особливості конкретного водозбору. При організації лісового господарства враховується

характер розміщення лісів різного цільового призначення (як масивних, так і захисних смуг), вирішується питання оптимізації вікової структури, породного складу лісів, доцільного розміщення тих чи інших видів рубок на території водозбору. На цій основі диференційовано типам лісу розробляються та впроваджуються системи ведення лісового господарства, в т.ч. цільові програми лісо-вирощування.

6.2 Особливості державного контролю за лісами та іншими рослинними ресурсами. *Державний контроль за охороною, захистом, використанням, відтворенням лісів та інших природних рослинних ресурсів повинен забезпечувати:*

- збереження лісів, охорону їх від пожеж, захист від шкідників і хвороб;
- посилення водоохоронних, захисних, кліматорегулюючих, санітарно-гігієнічних, оздоровчих та інших корисних властивостей лісів з метою охорони здоров'я людей і поліпшення навколишнього природного середовища;
- безперервне, невиснажливе і раціональне використання лісів, інших рослинних ресурсів;
- розширене відтворення, поліпшення породного складу якості лісів, інших рослинних ресурсів, підвищення їх продуктивності;
- раціональне використання земельних ділянок лісового фонду;
- збереження лісорослинних умов на зрубках, в місцях використання лісів, інших рослинних ресурсів;
- досягнення оптимальної лісистості територій та нормативного рівня озеленення автошляхів, залізниць, а також полезахисної лісистості.

Державна інспекція Мінприроди України з контролю за охороною, захистом, використанням та відтворенням лісів, Державна інспекція Мінприроди України, відповідно до покладених на неї завдань, здійснює державний контроль за:

- виконанням державних та регіональних програм у галузі охорони, захисту, використання лісів та інших рослинних ресурсів;
- станом, охороною, збереженням лісів, у тому числі їх віковою структурою та породним складом, виконанням протипожежних заходів та дотриманням санітарних правил у лісах, а також захистом їх від шкідників і хвороб;
- станом, охороною, збереженням полезахисних лісових смуг, захисних лісових насаджень на смугах відводу автомобільних доріг, залізниць, каналів;
- проведенням заходів збереження і посилення екологічних, водоохоронних, кліматорегулюючих, захисних, санітарно-гігієнічних, протиерозійних, оздоровчих, естетичних та інших корисних функцій лісів та захисних лісосмуг;
- вжиттям заходів щодо науково-обґрунтованого підвищення лісистості регіону, нормативного рівня озеленення автошляхів, залізниць, а також полезахисної лісистості;
- виконанням заходів щодо своєчасного та якісного відтворення лісів, поліпшення їх породного складу;
- збереженням лісорослинних умов, необхідних для відтворення лісу на зрубках в нормативний строк цінними породами, згідно з умовами місцезростання; вжиттям заходів по відтворенню корінних деревостанів;
- виконанням заходів щодо забезпечення правової і технічної регламентації лісових та інших рослинних ресурсів залежно від природних та економічних умов, цільового

призначення, місце-розташування, породного складу, а також функцій, які вони виконують;

- дотриманням розрахункової лісосіки та лімітів використання ресурсів загальнодержавного значення (ліміт лісосічного фонду та заготівлі живиці) і місцевого значення;
- використанням земель лісового фонду за цільовим призначенням.

Державний комітет лісового господарства України та його органи на місцях здійснюють контроль за веденням лісового господарства на підвідомчих територіях держлісфонду

Державний контроль за відтворенням лісів, лісорозведенням та досягненням нормативного рівня захисних лісосмуг здійснюється шляхом перевірок:

- ефективності відтворення лісів, робіт по лісорозведенню та досягненню нормативного рівня озеленення автошляхів, залізниць, а також полезахисної лісистості;
- стану лісових культур, відповідності їх умовам місцезростання проектам створення;
- дотримання термінів відтворення насаджень на зрубках, згарищах, землях лісокультурного і лісомеліоративного фонду;
- дотримання термінів переведення лісових культур у вкриті лісом землі, передачі (введенні) захисних лісонасаджень в експлуатацію;
- своєчасного і якісного проведення реконструкції малоцінних, низькоповнотних насаджень, а також зайнятих нестійкими деревостанами, чагарниками, рідколіссям та насадженнями, що втратили захисні функції.

Державний контроль за охороною та захистом лісів здійснюється шляхом перевірок:

- санітарного стану лісу, наявності поза лісосічної захаращеності та заходів, що вживаються для її ліквідації;
- виконання заходів протипожежної безпеки в лісах;
- стану обліку діючих осередків шкідників і хвороб лісу, аналізу і умов, що сприяли скоєнню пожеж, лісопорушень, їх профілактика, вжиття заходів по відшкодуванню шкоди, заподіяної лісам, іншим рослинним ресурсам;
- виконання необхідних заходів щодо попередження масового виникнення шкідників і хвороб, а також по боротьбі з хворобами лісу, спрямованих на своєчасну ліквідацію осередків.

За наслідками перевірок: складається акт в 3-х примірниках, характеризується діяльність підприємства, установи, організації (окремого об'єкта), що перевіряється; відображаються виявлені недоліки і порушення, причини, що викликали їх, наслідки, до яких привели або можуть привести виявлені недоліки і порушення, розміри спричиненої шкоди; вказується посада, прізвище та по батькові винних в цьому осіб; визначаються конкретні заходи покращання стану, використання, відтворення і захисту лісів, інших рослинних ресурсів.

У випадках виявлення правопорушень, встановлених чинним законодавством, складається протокол про адміністративне правопорушення у галузі охорони природи і використання природних ресурсів.

Протокол складається у випадках виявлення таких правопорушень лісового законодавства:

- незаконне вирубування та пошкодження дерев і чагарників лісових культур, підросту;
- знищення або пошкодження лісу, полезахисних лісосмуг захисних насаджень в смугах відводу залізниць та автошляхів внаслідок їх забруднення хімічними та радіоактивними речовинами, виробничими і побутовими відходами, стічними водами, іншими шкідливими речовинами, підтоплення, осушення та інших видів шкідливого впливу;
- знищення або пошкодження лісонасаджень внаслідок підпалу або недбалого поводження з вогнем;
- порушення порядку використання лісосічного фонду, заготівлі та вивезення деревини, заготівлі живиці та використання інших рослинних ресурсів;
- здійснення лісових користувань не у відповідності з цілями чи вимогами, передбаченими в спеціальних дозволах (лісорубний квиток (ордер) або лісовий квиток) на використання лісосировинних ресурсів;
- незаконного використання земель державного лісового фонду, корчування земельних ділянок лісового фонду і використання їх для спорудження будівель, переробки деревини, влаштування складів тощо без належного дозволу;
- порушення права державної власності на ліси; порушення строків повернення земельних ділянок лісового фонду, що перебувають у тимчасовому користуванні, або невиконання обов'язків щодо приведення їх у стан, придатний для використання за призначенням;
- порушення правил лісовідновлення, погіршення стану лісів, їх породного складу, зниження їх продуктивності;

- самовільної заготівлі сіна, дикорослих плодів, горіхів, грибів, ягід, лікарських рослин в порядку спеціального використання, самовільного випасання худоби та інших порушень у використанні природних рослинних ресурсів місцевого значення;
- пошкодження природних сіножатей і пасовищ;
- порушення правил зберігання, транспортування та застосування засобів захисту лісу, стимуляторів росту, мінеральних добрив і інших препаратів;
- заготівлі лісових ресурсів засобами, що негативно впливають на стан і відтворення лісів;
- порушення вимог пожежної безпеки в лісах;
- засмічення лісів промисловими, будівельними, побутовими відходами;
- інших порушень, що негативно впливають на стан і відтворення рослинного світу.

Протокол підписується державним або громадським інспектором, який його склав, особами, що брали участь у виявленні порушення, особою, яка вчинила правопорушення або винна в його скоєнні (правопорушник), а при наявності свідків протокол підписується і ними.

У випадках відмови правопорушника від підписання протоколу в ньому про це робиться відповідний запис. Особа, яка вчинила правопорушення, може додати до протоколу пояснення, зауваження щодо його змісту, а також викласти мотиви відмови від його підписання.

У разі неможливості розгляду справи про адміністративне правопорушення на місці державний інспектор, який склав протокол зобов'язаний письмово повідомити право-

порушника про місце і час розгляду його справи, а також роз'яснити його права і обов'язки.

Усунення порушень після складання протоколу не може бути підставою для звільнення порушника від установленої відповідальності.

Державні інспектори з охорони навколишнього природного середовища Мінприроди України у відповідності до характеру її екологічних наслідків, виявлених порушень природоохоронного законодавства, можуть:

- розглядати справи про адміністративні правопорушення і накладати адміністративні стягнення;
- передавати матеріали керівникам відповідних підприємств організацій, установ для застосування заходів дисциплінарного впливу до службових осіб, що винні в правопорушенні чи в незабезпеченні виконання заходів у галузі охорони природи, які входять до їх службових обов'язків;
- пред'являти претензії та виставляти позови до підприємств і організацій, установ, громадян про стягнення з них коштів на відшкодування шкоди, заподіяної природним рослинним ресурсам внаслідок порушення природоохоронного законодавства;
- обмежувати, зупиняти (тимчасово) використання лісових та інших природних рослинних ресурсів;
- вносити обов'язкові для розгляду і виконання пропозиції про припинення дії або анулювання спеціальних дозволів (лісорубний квиток (ордер), лісовий квиток тощо) на використання лісосировинних та інших рослинних ресурсів;
- подавати матеріали в органи прокуратури або внутрішніх справ для притягнення осіб, винних у порушенні природоохоронного законодавства, до кримінальної відповідальності.

З метою попередження і припинення виявленого правопорушення, усунення його шкідливих наслідків керуючись чинним законодавством, органи Держлісінспекції мають право розглядати справи про адміністративні правопорушення і накладати адміністративні стягнення.

Обов'язкова вказівка про виконання природоохоронних заходів виноситься шляхом видання припису.

Припис виноситься як захід адміністративного впливу, є і попереджувальним заходом і має на увазі усунення виявлених порушень і наслідків, коли ці порушення не потребують прийняття більш суворого покарання. Припис складається у двох примірниках, один з яких передається керівнику підприємства, організації, установи, що перевіряється, а другий зберігається в державних органах, що видали припис.

В разі необхідності, копії приписів надсилаються у відповідні міністерства та установи для вжиття необхідних заходів, а також до місцевої адміністрації.

Про виконання припису в установлені в ньому строки керівник підприємства, організації, установи, що перевіряється, зобов'язаний повідомити державні органи по контролю за станом, використанням, відтворенням, охороною і захистом лісів, інших рослинних ресурсів.

При виявленні правопорушення у галузі охорони і використання природних рослинних ресурсів складається протокол про адміністративне правопорушення у галузі охорони і використання природних ресурсів.

На підставі протоколу про адміністративне правопорушення у галузі охорони і використання природних

ресурсів виноситься постанова по справі про адміністративне правопорушення.

Постанова про адміністративне стягнення виноситься в 15-денний термін з дня складання протоколу, але не пізніше 2-х місяців з дня вчинення правопорушення, а при тривалому правопорушенні - 2-х місяців з дня його виявлення.

Копія постанови протягом трьох днів вручається під розписку порушнику або надсилається рекомендованим листом з повідомленням про вручення.

У випадку несплати порушником в 15-денний строк суми штрафу, а в разі оскарження або опротестовування такої постанови - не пізніше як через 15 днів з дня повідомлення про залишення скарги або протесту без задоволення, копія постанови по справі про адміністративне правопорушення разом з супроводжуючим листом надсилається для утримання суми штрафу до виконавчої служби.

У відповідності з чинним законодавством головні державні інспектори з охорони навколишнього природного середовища або їх заступники можуть виносити **постанову про обмеження, зупинення (тимчасово) роботи чи будівництва підприємства інших об'єктів, використання природних ресурсів.**

Постанова щодо обмеження чи тимчасове зупинення використання лісосировинних та інших природних рослинних ресурсів виноситься державними інспекторами з охорони навколишнього природного середовища у випадках:

- незаконного вирубування дерев і чагарників та підсочування лісу, інших порушень в лісі, а також робіт, що проводяться на землях лісового фонду, якщо вони здійснюються без відповідного дозволу, або з використанням

не у відповідності з цілями передбаченими спеціальними дозволами на лісовикористання;

- проведення підприємствами, організаціями, установами робіт, що загрожують стану і відтворенню лісів та інших рослинних ресурсів у зв'язку з недотриманням вимог, що забезпечують усунення шкідливого впливу на стан і відтворення лісів, інших рослинних ресурсів, а також при ухиленні лісозаготівельників від очистки місць рубок;
- порушення підприємствами, установами, організаціями правил пожежної безпеки в місцях проведення робіт, розміщення доріг, складів та інших об'єктів, що можуть призвести до виникнення або розповсюдження лісової пожежі, або невиконання вимог контролюючих органів про усунення таких порушень;
- невиконання обов'язкових приписів контролюючих державних органів щодо усунення раніш виявлених порушень.

Відміна постанови про обмеження, зупинення (тимчасово) використання лісосировинних та інших рослинних ресурсів здійснюється після виконання всіх природоохоронних вимог, передбачених обов'язковим приписом органу державної екологічної інспекції Мінекології України та викладених безпосередньо в постанові за письмовим зверненням керівництва підприємства, організації, установи в якому вказується виконання заходів щодо усунення допущених недоліків та інших природоохоронних вимог.

Представники органів державної екологічної інспекції здійснюють перевірку відповідності виконаних робіт виданому припису і вказаному у зверненні керівника.

У випадку невиконання керівництвом підприємства, організації, установи або вищим відомством чи міністерством постанови про обмеження, зупинення використання рослинних ресурсів або перешкоджання виконанню цієї постанови, органи Держлісінспекції роблять відповідне подання до Головної держлісінспекції, місцеві органи влади, звертаються в органи прокуратури для притягнення винних посадових осіб до кримінальної відповідальності.

Одним із заходів впливу, що застосовується до порушників і природохоронного законодавства, є позбавлення права спеціального використання природних рослинних ресурсів.

Анулювання виданого лісорубного квитка (ордера) або лісового квитка, іншого спеціального дозволу на використання лісових та інших рослинних ресурсів може бути здійснене у випадках:

- використання лісових та інших рослинних ресурсів не у відповідності з цілями і вимогами, передбаченими в спеціальних дозволах;
- надлишково виписаного лісосічного фонду;
- видання спеціального дозволу на використання природних рослинних ресурсів з порушенням порядку його видання або інших правил використання лісових та інших рослинних ресурсів;
- заготівлі лісових та інших рослинних ресурсів засобами, що негативно впливають на стан і відтворення лісів інших рослинних ресурсів;
- порушенні порядку використання лісосічного фонду, заготівлі та вивезення деревини, заготівлі і використання інших рослинних ресурсів;

- порушенні правил заготівлі (збирання) дикорослих видів рослин, їх плодів;
- порушенні інших норм і правил використання природних рослинних ресурсів, що негативно впливають на стан чи відтворення рослинних ресурсів.

Для анулювання дозволів на спеціальне використання рослинних ресурсів державні інспектори з охорони навколишнього природного середовища вносять обов'язкові для виконання подання тому органу, який видав спеціальний дозвіл на право використання.

Підприємства, організації, установи та громадяни, винні в порушеннях, несуть матеріальну відповідальність у випадках:

- незаконної порубки, пошкодження дерев і чагарників до ступеня припинення росту;
- пошкодження дерев і чагарників до ступеня неприпинення росту;
- знищення або пошкодження лісових культур, насаджень і молодняка природного походження та самосіву на землях, призначених для лісовідновлення та лісорозведення;
- самовільного сінокосіння і випасання худоби в лісах і на землях лісового фонду, не вкритих лісом;
- пошкодження природних сіножатей і пасовищ;
- самовільної заготівлі (збирання) недревних рослинних ресурсів у порядку спеціального використання, а також загального використання на ділянках, де це заборонено чи допускається тільки за спеціальними дозволами;
- знищення або пошкодження мурашників.

За порушення правил відпуску деревини на пні, вчинені підприємствами, організаціями, установами при проведенні рубок лісу та заготівлі недеревних матеріалів, заявляються позови на майнові стягнення.

Вимоги на майнові стягнення заявляються при виявленні порушень, вчинених підприємствами, організаціями, установами при рубках лісу та заготівлі недеревних матеріалів в місцях здійснення цих робіт: на лісосіках, вздовж лісовозних доріг.

Вимоги на майнові стягнення заявляються у випадках виявлення таких порушень:

- відпуску деревини понад обсяги, визначені розрахунковою лісосікою;
- рубки лісу та іншого використання рослинних ресурсів з порушенням порядку оформлення спеціальних дозволів, відповідно лісорубних квитків (ордерів) або лісових квитків, а також і порушенням вимог, передбачених цими дозволами;
- незадовільного або несвоєчасного очищення місць рубок від порубкових залишків, захаращення просік, доріг;
- пошкодження дерев, лісових культур, підросту, молодняка природного поновлення, насінників;
- порядку і строків вивезення з лісосіки деревини;
- порядку і технології трелювання деревини, внаслідок чого виникла ерозія ґрунту;
- порядку підсочування дерев;
- інших порушень, передбачених Правилами відпуску деревини на пні.

Розміри майнових стягнень за порушення правил відпуску деревини на пні визначаються згідно з відповідними

таксами, затвердженими постановою Кабінету Міністрів України.

На підставі акту (довідки) про перевірку або протоколу про порушення надсилається порушнику вимога про добровільну сплату стягнення на відшкодування шкоди рослинним ресурсам, в тому числі лісам, або добровільної сплати майнових стягнень за порушення Правил відпуску деревини на пні в 30-денний термін з дня виявлення порушення.

Вимога про добровільну сплату стягнення за шкоду, заподіяну лісам, іншим рослинним ресурсам громадянами пред'являється одночасно з винесенням постанови по справі про адміністративне правопорушення.

З вимогою про добровільну сплату стягнення за шкоду, заподіяну лісам або іншим рослинним ресурсам підприємствами, організаціями, установами, а також про добровільну сплату майнових стягнень за порушення правил відпуску деревини на пні Державна екологічна інспекція Мінприроди України звертається до них з письмовою претензією.

Претензія підписується керівником територіального природоохоронного органу чи заступником керівника та надсилається адресатові рекомендованим або цінним листом, чи вручається йому під розписку.

Претензія підлягає розгляду в місячний строк, який обчислюється з дня одержання претензії.

Якщо до претензії не додано всі документи, необхідні для розгляду, вони витребуються із зазначенням строку їх подання, який не може бути менше п'яти днів, не враховуючи часу поштового обігу. При цьому перебіг строку розгляду претензії зупиняється до одержання витребуваних документів чи закінчення строку їх подання. Якщо витребувані докумен-

ти у встановлений строк не надійшли, претензія розглядається за наявним документами.

Про результати розгляду претензії заявник (територіальний природоохоронний орган) повідомляється у письмовій формі, де вказується номер і дата платіжного доручення на перерахування суми, або мотиви відхилення з посиланням на відповідні нормативні акти і документи, що обґрунтовують відхилення претензії.

Незалежно від пред'явлення вимог про добровільну сплату за шкоду, протокол з іншими матеріалами надсилається в органи природоохоронної прокуратури, якщо вчинене лісопорушення (тягне за собою кримінальну відповідальність посадових осіб або громадян, а також якщо лісопорушення має ознаки діяння, що підпадає під кримінальне покарання, а лісопорушник - невиявлений).

У випадках, коли вчиненим порушенням, що тягне за собою кримінальну відповідальність, нанесена шкода лісо-сировинним ресурсам, позов про відшкодування шкоди додається до заяви про притягнення лісопорушника до кримінальної відповідальності.

У відповідності з Кримінальним кодексом України до злочинних правопорушень відносяться:

- умисне знищення чи істотне пошкодження лісових масивів шляхом підпалу;
- умисне пошкодження захисних лісонасаджень, плодових та інших насаджень, що завдало великої шкоди;
- незаконна порубка лісу в особливо цінних лісах, або в будь-яких лісах, яка відбувалась систематично, або така, що вчинена вперше, але спричинила велику шкоду;
- самовільне зайняття земельної ділянки лісового фонду та самовільне будівництво на землях лісового фонду.

Для вирішення питання притягнення винних до кримінальної відповідальності матеріали про виявлені порушення законодавства надсилаються до територіальної природоохоронної прокуратури.

Матеріали, що надійшли від органів охорони природи, розглядаються в строки, установлені Кримінально-процесуальним кодексом, але не більше 20 діб з письмовим повідомленням в цей же строк заявника про результати розгляду.

Матеріали, що надсилаються в органи прокуратури, повинні містити:

- документи (довідка, акт перевірки, протокол про право порушення), в яких викладені факти порушення природоохоронного законодавства, внаслідок чого нанесена значна шкода рослинним ресурсам;
- повну назву підприємства, установи, організації, його поштову адресу, прізвище та посадове положення особи, відповідальної за природоохоронну діяльність, або, безпосередньо, громадянина;
- відомості про систематичне невиконання підприємствами приписів, постанов про обмеження, зупинення (тимчасово) використання природних ресурсів;
- список конкретних осіб, відповідальних за порушення, їх посада (при необхідності - виписку з наказу про призначення і копію посадової інструкції);
- письмове пояснення посадових осіб підприємства, установи, організації та інших осіб, відповідальних за допущене порушення, або у випадках їх відмови, акт про відмову і висновки спеціаліста з цього приводу;
- документи, що характеризують роботу підприємства, організації, установи по виконанню природоохоронного

законодавства за матеріалами раніш проведених перевірок.

Матеріали надсилаються до прокуратури в 10-денний строк після виявлення порушення разом з супроводжуючим листом за підписом керівника природоохоронного органу, в якому вказується: короткий зміст виявленого порушення, нормативний акт порушення, відповідальні за порушення особи, заходи, що вжиті за результатами перевірок.

Державні інспектори з охорони навколишнього природної середовища системи Мінприроди України, службові особи інших міністерств та відомств, які згідно з чинним законодавством, наділені правами державних інспекторів з охорони навколишнього природного середовища, громадські інспектори охорони навколишнього природного середовища, згідно з положенням про них, несуть відповідальність в установленому законодавством порядку за дотримання порядку організації контролю, оформлення і розгляд матеріалів про правопорушення у галузі охорони, використання, відтворення, захисту лісів та інших рослинних ресурсів.

Контрольні питання

1. Яке значення мають ліси для нашої держави?
2. Назвіть основні напрями розвитку лісової галузі України.
3. Які задачі моніторингу лісів?
4. З якою метою проводиться державний контроль лісів та інших рослинних ресурсів?
5. Зміст державного контролю за станом лісів та інших рослинних ресурсів.
6. Що перевіряється в ході державного контролю за лісосировинними ресурсами?
7. Який документ засвідчує перевірку щодо охорони і захисту лісів, як його складають і який його зміст?

Корисна інформація:

Лісові ресурси Кіровоградщини

*Землі лісогосподарського призначення регіону
(станом на 01.01.2007 року)*

№ з/п		Одиниця виміру	Кількість
1	2	3	4
1.	Загальна площа земель лісогосподарського призначення	тис. га	144,6
	у тому числі:		
1.1	площа земель лісогосподарського призначення державних лісогосподарських підприємств	тис. га	119,037
1.2	площа земель лісогосподарського призначення комунальних лісогосподарських підприємств	тис. га	
1.3	площа земель лісогосподарського призначення власників лісів	га	
1.4	площа земель лісогосподарського призначення, що не надана у користування	га	
2.	Площа земель лісогосподарського призначення, що вкрита лісовою рослинністю	тис. га	102,478
3.	Загальний запас деревини за звітний період	тис. м ³	17600,0
4.	Запас деревини у розрахунку на один гектар земель лісогосподарського призначення	м ³	129,926
5.	Площа лісів у розрахунку на одну особу	га	0,14
6.	Запас деревини у розрахунку на одну особу	м ³	17,84
7.	Лісистість (відношення покритої лісом площі до загальної площі регіону)	%	4,2

*Непридатні для використання в сільському господарстві,
деградовані і малопродуктивні землі, можливі
для лісорозведення, станом на 01.01.2007 року
(по Кіровоградській області)*

	Види деградованих і малопродуктивних земель					
	яри	еродовані балки	крутосхили	піски	пустирі, галявини	кар'єри
1	2	3	4	5	6	7
Загальна площа, тис. га	3, 7			0,2		3,1
у тому числі можливі для лісорозве- дення						
посадка лісу	1,3			0,2		0,1
посів лісу						

*Землі лісогосподарського призначення регіону
в розрізі категорій земель (станом на 01.01.2007 року)*

№ з/п	Міністерства, відомства (постійні лісокористувачі, власники лісів), інші	Землі лісогосподарського призначення (усього), тис. га	Лісові землі, тис. га						Нелісові землі, тис. га					
			вкриті лісовою рослинністю		не вкриті лісовою рослинністю			Усього лісових земель	у тому числі сільськогосподарські угіддя				інші нелісові землі	усього нелісових земель
			усього	у тому числі лісові культури	незімкнуті лісові культури	інші не вкриті лісовою рослинністю	Усього, не вкритих лісовою рослинністю		сіножаті	рілля	пасовища	Разом с/г угідь		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1	КОУЛГ	119,037	102,478	68,961	4,379	6,064	10,443	114,691	0,061	0,363	0,043	0,529	2,244	4,346

*Динаміка спеціального використання
лісових ресурсів державного значення*

Рік	Затверджена розрахункова лісосіка, тис. м ³	Фактично зрубано разом, га/тис.м ³	Зрубано по господарствах					
			хвойні		твердолистяні		м'яколистяні	
			Розрахункова лісосіка, тис. м ³	фактично зрубано, га/тис. м ³	розрахункова лісосіка, тис. м ³	фактично зрубано, га/тис. м ³	розрахункова лісосіка, тис. м ³	фактично зрубано, га/тис. м ³
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Рубки головного користування								
2004	33870	34686	0	0	33480	34298	390	240
2005	33870	34672	0	0	33480	34413	390	259
2006	33870	32800	0	0	33480	32437	390	363

*Динаміка лісовідновлення, лісорозведення
та створення захисних насаджень з 2002 по 2006 роки
(в розрізі міністерств та відомств)*

№ з/п	Рік	Міністерства, відомства, постійні лісокористувачі, власники лісів	Усього створено лісових насаджень, га										
			лісовідновлення, га			лісорозведення, га			створення захисних насаджень на землях, непридатних для сільського господарства, га	створення полезахисних лісових смуг, га	створення інших захисних насаджень, га	природне поновлення лісу, га	усього створено лісів
			у тому числі:		Усього	у тому числі:		усього					
			посадка лісу	посів лісу		посадка лісу	посів лісу						
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
1	2002	Разом	478,1	229,0	707,1				520,1	0,0		4,0	1231,2
2	2003	Разом	377,7	163,5	541,2				192,9	0,0		10,2	744,3
3	2004	Разом	421,3	462,2	883,5				122,0	1,7		0,5	1007,7
4	2005	Разом	330,8	500,9	831,7				53,5	0,8		13,0	899,0
5	2006	Разом	282,2	458,0	740,2	519,2	127,1	646,3				37,3	1423,8
		у тому числі:											
		Держкомлісгосп	282,2	458,0	740,2	519,2	127,1	646,3				37,3	1423,8

ТЕМА 7 ДЕРЖАВНИЙ КОНТРОЛЬ У ГАЛУЗІ ОХОРОНИ, ВИКОРИСТАННЯ ТА ВІДТВОРЕННЯ ТВАРИННОГО СВІТУ (РИБНИХ РЕСУРСІВ)

7.1 Задачі покладенні на державні екологічні інспекції Мінприроди України, щодо контролю у галузі охорони, використання та відтворення тваринного світу (рибних ресурсів).

7.2 Перевірка дотримання природоохоронного законодавства в галузі охорони, використання та відтворення рибних запасів.

7.1 Задачі покладенні на державні екологічні інспекції Мінприроди України, щодо контролю у галузі охорони, використання та відтворення тваринного світу (рибних ресурсів). Державні екологічні інспекції Мінприроди України, відповідно до покладених на них завдань здійснюють державний контроль за:

- збереженням умов існування видового і популяційного різноманіття тваринного світу в стані природної волі;
- недопустимістю погіршення середовища перебування, шляхів міграції та умов розмноження диких тварин;
- збереженням цілісності природних угруповань тварин;
- додержанням науково обґрунтованих нормативів і лімітів використання об'єктів тваринного світу, забезпеченням невиснажливого використання диких тварин;
- раціональним використанням корисних властивостей і продуктів життєдіяльності диких тварин;
- регулюванням чисельності тварин з метою охорони

здоров'я населення і відтворення заподіяної шкоди природі та народному господарству;

- запобіганням гибелі диких тварин під час здійснення виробничих процесів;
- додержанням режиму заповідників, заказників і інших природних територій та об'єктів, що підлягають особливій охороні;
- додержанням особливого режиму охорони видів тварин, занесених до Червоної книги України і до переліків видів тварин, які підлягають особливій охороні;
- розведенням в неволі рідкісних і таких, що перебувають під, загрозою зникнення видів тварин;
- вилученням тварин із природного середовища для зоологічних колекцій;
- за проведенням інших заходів і встановленням вимог щодо охорони, використання і відтворення тваринного світу (рибних ресурсів).

Держкомітет лісового господарства України і його органи на місцях організовують ведення мисливського господарства, займаються охороною, відтворенням, раціональним використанням тваринного світу, регулюванням чисельності шкідливих тварин, розселенням мисливських звірів і птахів, здійснюють відомчий контроль за:

- виконанням встановлених лімітів використання об'єктів тваринного світу;
- своєчасним впорядкуванням мисливських угідь;
- проведенням обліку тварин мисливськими господарствами та своєчасним звітуванням за результатами обліку;
- цільовим використанням мисливських угідь, закріплених за природокористувачами.

Держкомітет рибного господарства та його структурні підрозділи на місцях здійснюють відомчий контроль за:

- діяльністю підприємств і організацій рибного господарства України щодо використання та відтворення рибних ресурсів;
- виконанням планів риборозведення, акліматизації, рибогосподарської меліорації, врятуванням молоді промислових риб, інших робіт по підвищенню рибопродуктивності водойм;
- виконанням рішень уряду України, наказів та інструкцій щодо охорони та відтворення рибних ресурсів, інших водних тварин і рослин;
- станом рибогосподарських водойм, а також за здійсненням заходів по запобіганню їх забруднення, засмічення та інших шкідливих впливів;
- належним використанням дозволів на право лову риби та інших об'єктів водного промислу для науково-дослідних цілей, акліматизації, зариблення, риборозведення, контрольного лову;
- роботою рибоходів та інших рибопропускних споруд при греблях гідроелектростанцій;
- здійсненням, встановлених рішеннями Кабінету Міністрів України, умов забору води з рибогосподарських водойм.

Державний контроль за станом, охороною, використанням та відтворенням тваринного світу (в тому числі рибних ресурсів) передбачає проведення планових, цільових перевірок по дотриманню природокористувачами природоохоронного законодавства. Перевіряються організації, підприємства та установи діяльність яких впливає, чи може впливати на стан, охорону, використання та відтворення тваринного світу.

Охорона диких тварин повинна здійснюватись шляхом:

- встановлення заборони та обмежень у використанні ресурсів тваринного світу;
- охорони від самовільного використання та інших порушень діючого порядку використання ресурсів тваринного світу;
- охорони середовища перебування, умов розмноження і шляхів міграції диких тварин;
- запобігання загибелі тварин при здійсненні виробничих процесів;
- створення заповідників, заказників і виділення інших природних територій та об'єктів, що підлягають особливій охороні;
- встановлення особливого режиму охорони видів тварин, що занесені до Червоної книги України, переліків видів тварин, які підлягають особливій охороні;
- встановлення науково обґрунтованих нормативів і лімітів використання ресурсів тваринного світу;
- надання допомоги тваринам у разі захворювання, загрози їх загибелі при стихійному лихові і внаслідок інших надзвичайних екологічних ситуацій;
- пропаганди важливості охорони тваринного світу в засобах масової інформації;
- здійснення відомчого контролю в галузі охорони і використання тваринного світу;
- обмеження чисельності популяції деяких хижих звірів та птахів, якщо цього вимагають екологічні особливості території їх існування або екосистеми;
- проведення інших заходів і встановлення інших вимог щодо охорони об'єктів тваринного світу.

При організації перевірки дотримання природоохоронного законодавства у галузі охорони, використання та відтворення тваринного світу висвітлюються такі питання:

- закріплення мисливських угідь, при цьому перевіряється наявність рішення обласної (районної) ради, рішень чи постанов Уряду про створення господарства та про закріплення угідь;
- наявність договорів між користувачами мисливських угідь та відповідними, спеціально уповноваженими державними органами по охороні та регулюванню використання тваринного світу;
- наявність суборендних договорів з первинними мисливськими колективами;
- наявність рішень обласних, районних рад чи місцевих органів влади по питанням охорони використання тваринного світу, покращання ведення мисливського господарства та їх виконання;
- наявність матеріалів перевірок договірних зобов'язань, паспорта мисливського господарства, матеріалів мисливського впорядкування.

В ході перевірки повинні бути проаналізовані такі питання:

- освоєння коштів на охорону та відтворення диких тварин, враховуючи біотехнічні заходи (в цілому по області, району, природокористувачах мисливських угідь);
- достовірність звітних даних, занесених до державної форми статзвітності 2ТП-полювання та відповідність їх первинним матеріалам обліку;
- кількість членів УТМР (Українське товариство мисливців та рибалок) в цілому по області, району, площа мисливських

угідь, яка приходить (в області, районі) на одного мисливця;

- усунення виявлених порушень та вжиті заходи у відповідності до актів раніше проведених перевірок.

Динаміка чисельності основних видів мисливської фауни. Перевіряються первинні матеріали обліку мисливської фауни, методи обліку, правильність оформлення матеріалів. Шумовим методом обліку підраховують чисельність в угіддях козуль, зайців - при цьому обліком повинно бути охоплено не менше 30% угідь. Двократно-обкладним методом підраховують чисельність лосів, оленів, диких кабанів - у цьому випадку обліком повинна бути охоплена вся площа мисливського господарства. Аналізуються матеріали мисливського впорядкування, оптимальна та фактична чисельність диких тварин в угіддях.

Щодо використання диких тварин, перевіряється наявність у господарстві книги реєстрації ліцензій та карток на відстріл, журналу обліку добутої дичини, журналу обліку добування диких тварин та птахів, які визнані шкідливими при веденні мисливського господарства, журналу інструктажу мисливців при проведенні полювань, планів-графіків проведення полювань. При цьому ретельно аналізується така інформація:

- добування мисливських видів тварин за видами, процент їх вилучення;
- вилучення тварин за статтю та віковою структурою;
- оптимальна та фактична щільність мисливської фауни на 1000 га мисливських угідь;
- правильність складання планів експлуатації основних видів мисливської фауни;

- дотримання лімітів добування диких тварин, правильність оформлення дозволів, ліцензій та карток на відстріл.

Щодо відтворення диких тварин, висвітлюється та аналізується така інформація:

- продуктивність мисливських угідь області, району, господарства;
- стан штучного розведення дичини, розселення та акліматизація диких тварин, наявність актів на випуск диких тварин;
- забезпеченість розрахункового поголів'я диких тварин біотехнічними спорудами (годівниці для козулі, оленя - 1шт.на 20 голів, майданчики для підгодівлі (кабан) - 1шт на 10 голів, точки підгодівлі (заєць) - 1шт. на 20 голів, куріпка, фазан - 1шт. на 20 голів; солонці (для копитних) - 1шт. на 20 голів, заєць - 1шт. на 1000 га);
- виділення господарством відтворюючих ділянок, відмежування їх в натурі аншлагами, наявність у господарстві наказу чи рішення на їх створення (повинно бути виділено 15-20% площі господарства).

Щодо організації боротьби з порушниками правил полювання, висвітлюється така інформація:

- виявлення випадків порушень правил полювання та притягнення їх до відповідальності, наявність журналу реєстрації протоколів та інформації про результати вжитих заходів до порушників;
- правильність ведення документації (протоколів, постанов), прийняття за ними рішень, на які рахунки надходять штрафи та збитки на відшкодування заподіяної шкоди;
- взаємодія користувачів мисливських угідь з органами внутрішніх справ, природоохоронними органами щодо організа-

ції та проведення боротьби з браконьєрством;

- наявність в області та районах нерозглянутих (припинених) органами прокуратури кримінальних справ на порушників правил полювання.

7.2 Перевірка дотримання природоохоронного законодавства в галузі охорони, використання та відтворення рибних запасів. При цьому необхідно звернути увагу на таке:

1. Загальні питання:

- наявність рішень обласних, районних рад чи місцевих органів влади з питань охорони та використання рибних ресурсів, покращання ведення рибного господарства, та їх виконання;
- освоєння коштів на охорону та відтворення рибних запасів, будівництво риборозплідників, риборозплідних заводів (в цілому по області, району, користувачам рибних ділянок);
- достовірність звітних даних, занесених до державної форми статзвітності.

Закріплення промислових та аматорських ділянок за користувачами:

- загальна площа промислових та аматорських ділянок;
- площа закріплених ділянок;
- рішення місцевих органів влади про закріплення промислових та аматорських ділянок за користувачами;
- договір між користувачами водойм та відповідними спеціально уповноваженими державними органами по охороні та регулюванню користування тваринного світу;
- наявність суборендних договорів з первинними організаціями на закріплення рибогосподарських водойм.

3. Матеріали перевірок договірних зобов'язань:
- акти перевірок та результати усунення виявлених порушень;
 - чи контролюється усунення користувачами водойм виявлених недоліків;
 - вжиті заходи до користувачів ділянок при виявленні значних недоліків у веденні рибного господарства та договірних зобов'язань (зариблення, проведення меліоративних робіт тощо).
4. Динаміка вилову основних видів за останні роки в цілому по району.
5. Добування цінних промислових видів риб за видами, процент їх вилову. Аналіз вилову риб за видами. Дотримання лімітів вилову основних промислових видів риб.
6. Охорона рибних запасів:
- встановлення заборони та обмежень у використанні рибних ресурсів;
 - охорона від самовільного використання та інших порушень діючого порядку використання рибних ресурсів;
 - охорона середовища перебування, умов, розмноження і шляхів міграції риб;
 - запобігання загибелі риб при здійсненні виробничих процесів;
 - створення заповідників та іхтіологічних заказників, виділення інших природних територій та об'єктів, що підлягають особливій охороні;
 - встановлення науково-обґрунтованих нормативів і лімітів використання рибних ресурсів;
 - пропаганда важливості охорони рибних запасів в засобах масової інформації;

- здійснення відомчого контролю в галузі охорони і використання рибних запасів;
- проведення інших заходів і встановлення інших вимог щодо охорони об'єктів рибних запасів.

7. Організація боротьби з порушниками правил рибальства та бракон'єрами:

- виявлення випадків порушення правил рибальства та вжиті заходи;
- діяльність правоохоронних органів і інших служб та відомств в організації боротьби з бракон'єрством та притягненням бракон'єрів до відповідальності;
- наявність в області та районах нерозглянутих (припинених) справ на порушників правил рибальства та бракон'єрів органами прокуратури, внутрішніх справ та амін-комісіями.

З метою попередження і припинення виявленого правопорушення, усунення його шкідливих наслідків, керуючись чинним законодавством, органи Мінприроди мають право застосовувати такі заходи впливу:

- штраф;
- оплатне вилучення предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення (у судовому порядку);
- конфіскація предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення (у судовому порядку);
- позбавлення спеціального права, наданого даному громадянину (право полювання, рибної ловлі);
- направлення матеріали в органи природоохоронної прокуратури та суд для притягнення винних до кримінальної і адміністративної відповідальності;

- порушення клопотання про застосування дисциплінарного і громадського впливу.

Платне вилучення та конфіскація предметів можуть застосовуватись як основні, так і додаткові адміністративні стягнення. За одне адміністративне правопорушення може бути накладено основне або основне і додаткове стягнення.

Адміністративне стягнення може бути накладено не пізніше, як через два місяці з дня вчинення правопорушення, а при триваючому правопорушенні - два місяці з дня його виявлення.

Постанова про адміністративне стягнення виноситься в 15-денний термін з дня складання протоколу, але не пізніше 2-х місяців з дня вчинення правопорушення, а при тривалому правопорушенні - 2-х місяців з дня його виявлення.

Копія постанови в триденний строк вручається під розписку порушнику або надсилається рекомендованим листом з повідомленням про вручення.

Порушник в 15-денний строк, одержавши постанову, зобов'язаний внести штраф на реквізити, що вказані в постанові

Постанова про адміністративне правопорушення може бути оскаржена в 10-денний строк з дня одержання постанови, скарга подається в Мінприроди України або в народний суд.

В разі оскарження або опротестовування постанови порушник зобов'язаний, не пізніше як через 15 днів з дня повідомлення про залишення скарги або протесту без задоволення, внести штраф на вказані в постанові реквізити

Порушникам природоохоронного законодавства (господарствам, підприємствам, організаціям, установам) вручається претензія про добровільну сплату стягнення за шкоду, заподіяну тваринному світу, рибним ресурсам. Претензія підписується

керівником чи заступником керівника територіального природоохоронного органу, надсилається разом з постановою рекомендованим або цінним листом, чи вручається порушнику під розписку. Порушники природоохоронного законодавства зобов'язані в місячний строк розглянути претензію і дати відповідь природоохоронному органу (в письмовій формі), який виніс претензію, де вказується номер і дата платіжного доручення на перерахування суми, або мотиви відхилення з посиланням на відповідні нормативні акти і документи, що обґрунтовують відхилення претензії.

Для притягнення винних до дисциплінарної відповідальності матеріали про факти порушення надсилаються на розгляд керівництва господарства, підприємства, організації, установи, а у випадках притягнення керівництва - у відповідні вищестоящих організації. Матеріали повинні містити заяву, копію протоколу яким було встановлено порушення з повідомленням причин і наслідків порушення.

Головні державні інспектори відповідних територіальних органів Мінприроди України, Автономної Республіки Крим, областей, м. Києва, м. Севастополя, держінспекцій з охорони Чорного та Азовського морів при порушенні природоохоронного законодавства виносять постанову про обмеження, зупинення (тимчасово) роботи чи будівництва підприємства та інших об'єктів, використання природних ресурсів. У постанові викладається суть порушення, їх причини і наслідки.

У випадках невиконання керівництвом господарства, підприємства, організації, установи або вищим відомством чи міністерством постанови про обмеження, зупинення (тимчасово) використання природних ресурсів або перешкоджання виконанню цієї постанови органи Мінприроди, місцеві органи влади

звертаються в органи прокуратури для притягнення винних посадових осіб до кримінальної відповідальності.

Для анулювання дозволів на спеціальне використання природних ресурсів державні інспектори з охорони навколишнього природного середовища виносять обов'язкові для виконання подання про припинення дії або анулювання дозволу на спеціальне використання природних ресурсів до того органу, який видав спеціальний дозвіл на право використання.

Виконання постанови про позбавлення права полювання проводиться шляхом вилучення посвідчення мисливця. У разі ухилення особи, позбавленої права полювання, від здачі мисливського квитка органи, що здійснюють державний нагляд за додержанням правил полювання, вилучення мисливського квитка проводять у встановленому порядку.

Для притягнення порушників природоохоронного законодавства до кримінальної та адміністративної відповідальності матеріали надсилаються в природоохоронну прокуратуру та суд в 10-денний строк після виявлення порушення разом з супроводжуючим листом за підписом керівника природоохоронного органу, в якому вказується: короткий зміст виявленого порушення, нормативний акт порушення, відповідальні за порушення особи, заходи, що прийняті за результатами перевірок.

Матеріали, що надсилаються в органи прокуратури, повинні містити:

- документи (довідка, акт перевірки, протокол про адміністративне правопорушення), в яких викладені факти порушення природоохоронного законодавства, внаслідок чого нанесена значна шкода тваринному світу (рибним ресурсам);
- повну назву господарства, підприємства, установи, органі-

зації, його поштову адресу, прізвище та посаду особи, відповідальної за природоохоронну діяльність, або безпосередньо громадянина;

- відомості про систематичне невиконання підприємствами приписів, постанов про обмеження, зупинення (тимчасово) використання природних ресурсів;
- список конкретних осіб, відповідальних за порушення, їх посаду (при необхідності - виписку з наказу про призначення і копію посадової інструкції);
- письмові пояснення посадових осіб господарства, підприємства, установи, організації та інших осіб, відповідальних за порушення, а у випадках їх відмови - акт про відмову і висновки спеціаліста з цього приводу;
- документи, що характеризують роботу господарства, підприємства, організації, установи по виконанню природоохоронного законодавства за матеріалами, раніше проведених перевірок.

Матеріали, що надійшли від природоохоронних органів, розглядаються в строки, установлені Кримінально-процесуальним та адміністративним кодексами, але не більше 20 діб, з письмовим повідомленням в цей же строк заявника про результати розгляду.

У разі відмови в порушенні кримінальної справи або закриття кримінальної справи, але при наявності в діях порушника ознак адміністративного правопорушення, адміністративне стягнення може бути накладено не пізніше, як через місяць з дня прийняття рішення про відмову в порушенні кримінальної справи або про її закриття.

Контрольні питання

1. Що контролюють державні екологічні інспекції в галузі охорони, використання та відтворення тваринного світу (рибних запасів)
2. Які перевірки здійснюють органи контролю за станом, охороною, використанням та відтворенням тваринного світу (в тому числі рибних ресурсів).
3. Зміст державного контролю за станом, охороною, використанням та відтворенням тваринного світу (рибних ресурсів).
4. Які питання висвітлюються при перевірці дотримання природоохоронного законодавства у галузі охорони, використання та відтворення тваринного світу.
5. Які заходи впливу застосовуються до порушників природоохоронного законодавства.
6. В яких випадках застосовується кримінальна відповідальність до посадових осіб.
7. Які матеріали і в який термін надсилаються до прокуратури щодо притягнення порушників природоохоронного законодавства до кримінальної та адміністративної відповідальності.

ТЕМА 8 ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ ЗА ДОТРИМАННЯМ ЗАПОВІДНОГО РЕЖИМУ

8.1 Природно-заповідний фонд: стан та проблеми його збереження.

8.2. Особливості державного контролю природно-заповідних територій та об'єктів

8.1 Природно-заповідний фонд: стан та проблеми його збереження. Проблема раціонального природокористування, збереження довкілля унікальних територій та об'єктів регіонів України має велике практичне значення. Найефективнішою формою охорони цінних природних об'єктів і територій є їх заповідання - взяття під охорону держави. Створення заповідних територій необхідно для збереження цінних видів рослинного і тваринного світу, унікальних ландшафтів, геологічних, палеонтологічних об'єктів тощо. Поряд з цим, раціональне, невиснажливе використання природних ресурсів неможливе без наявності і вивчення їх постійних еталонів - заповідних об'єктів та територій. Вони дають змогу виявити зміни, що вносить людина в довкілля, порівнювати недоторкану «дику» природу з окультуреним ландшафтом і, в кінцевому результаті, виробити стратегію екологічно збалансованого природокористування. Тобто охорона територій та об'єктів природи шляхом їх заповідання має на меті не тільки збереження їх у недоторканому стані. При цьому ставляться завдання значно ширші і відповідальніші - розв'язуються наукові, рекреаційні, еколого-освітні та виховні проблеми. Необхідність збереження генофонду, що виник у процесі багато мільйонної еволюції органіч-

ного світу сьогодні не викликає сумніву. Адже інтенсивна господарська діяльність людини при зводить до великого навантаження на природне середовище. Під впливом антропогенних факторів змінюються ландшафти, збіднюється рослинний і тваринний світ. У зв'язку з цим може виникнути питання: чи можна взагалі зберегти всю різноманітність живої природи в майбутньому? Відповідь на це може бути тільки одна – потрібно зберегти і можна зберегти, і головна роль в цьому відводиться, насамперед, дальшому розвитку заповідної справи, розширенню мережі природних заповідних об'єктів, взятих під спеціальну охорону держави.

Зупиняючись на ролі та значенні природно-заповідних територій і об'єктів, слід зазначити, що, насамперед, всі природно заповідні території та об'єкти є основою екологічної мережі будь якого регіону, так і України в цілому, що забезпечує їх екологічну рівновагу. До екологічної мережі входять природно-заповідні території, що є її основою, території, що охороняються, - ліси першої групи, зелені зони міст, а також природна рослинність, яку людина використовує регламентовано, - експлуатаційні ліси, луки, пасовища тощо.

Природно - заповідний фонд Кіровоградської області.

Мережа природно-заповідного фонду області на 1.01.2007 р. включає в себе 178 заповідних територій та об'єктів на загальній площі 11265,78 тис. га. Із них 26 природно-заповідні території загальнодержавного значення. Процент заповіданості в області становить 1,2%. Протягом 2005 року було заповідано 3 нових природних територій на загальній площі 402,6 га. Заповідання відбулося в Долинському та Устинівському районах. Також створено перший на Кіровоградщині

регіональний ландшафтний парк „Боковеньківський ім. М.Л.Давидова” на загальній площі 17,5 тис.га.

Ця робота направлена на виконання Програ перспективного розвитку заповідної справи в Україні, затвердженої постановою Верховної ради України, Закону України „Про Загальнодержавну програму формування національної екомережі України на 2000-2015 роки” та у відповідності до конвенції „Про біологічне різноманіття”, та „Програми формування національної екологічної мережі на території Кіровоградської області на 2003-2015 роки”.

Оптимізація мережі природно-заповідного фонду області значно стримується окремими факторами, зокрема високим ступенем розораності області, при цьому статус заповідних територій та об'єктів надається невеликим за площею, збереженим у природному стані, ділянкам у ярах, балках, долинах річок, на крутосхилах.

Заповідні території виділені у природоохоронних цілях з метою збереження природного різноманіття існуючих ландшафтів, генофонду тваринного і рослинного світу, а також для підтримки загального екологічного балансу та збереження фонового моніторингу довкілля.

Аналізуючи кількість природно-заповідних територій Кіровоградської області по районах, слід зазначити, що найбільша кількість природно-заповідних територій розташована в Долинському (20), Онуфріївському (18) та Новомиргородському (16) районах. Найменша кількість об'єктів природно-заповідного фонду в Ульяновському, Вільшанському, Гайворонському районах.

Значна увага в останні десятиріччя в області приділяється виявленню та збереженню рідкісних видів рослин та тварин.

Кожний природний вид - це неповторний витвір природи з притаманними лише йому біологічними властивостями. Втрата його - незворотна, тому збереження біологічного різноманіття є нині однією з найважливіших проблем регіону, країни, світу.

В нашій області проблемними є бідні біорізноманіттям порушені землі, на яких можна створити гарні природні умови. Еродовані та інші виснажені порушені землі з часом можуть стати природними оазами, особливо якщо з них зняти антропогенний тиск і надати можливість для природного самовідновлення. Велику роль у цьому може відіграти програма охорони земель, та розвиток законодавства щодо охорони земель сільськогосподарської освоєності територій та розораності сільськогосподарських угідь із вилученням малопридатних для обробітку та екологічно вразливих земель. Частина таких земель могла б увійти до територій природно-заповідного фонду.

Одним з головних завдань є також розширення природно-заповідного фонду внаслідок розширення територій існуючих об'єктів, підвищення їх статусу, охорони і створення нових об'єктів.

В останні десятиріччя на Кіровоградщині велика увага приділяється виявленню і збереженню рідкісних видів рослин.

Щоб зберегти дикорослі види Європи у 1991 - 1992 рр. вийшов у світ Європейський Червоний список рослин, що знаходяться під загрозою зникнення. У флорі Кіровоградщини виявлено три види занесених до Європейського списку, 29 видів, що занесені до Червоної книги України.

Види з Європейського червоного списку: гвоздика прибузька, астрагал шерстистоквітковий, козельці українські. Всі ці види представлені на природно-заповідних територіях де

й охороняються. Характеристика природно-заповідного фонду Кіровоградщини представлена в табл. 8.1

Таблиця 8.1

Характеристика природно-заповідного фонду Кіровоградщини

Заказники державного значення:	Кількість
ландшафтні	7
лісові	1
ботанічні	7
орнітологічні	2
гідрологічні	1
Пам'ятки природи	
комплексні	1
гідрологічні	1
Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва	2
Дендрологічні парки	1
Заказники місцевого значення:	
ландшафтний	23
лісовий	5
ботанічний	18
зоологічний	3
орнітологічний	4
ентомологічний	1
Пам'ятки природи місцевого значення:	
комплексна	6
ботанічна	24
гідрологічна	9
геологічна	3
зоологічна	2
Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва	5
Заповідні урочища	49
Всього	175

Із них 23 природно-заповідні території загально-державного значення. Відсоток заповіданості в області на даний час залишається значно меншим від оптимального (по нашій державі і Європі). Протягом 2004 року було заповідано 3 нових природних територій

на загальній площі 494 га. Заповідання відбулося в Знам'янському, Бобринецькому та Устинівському районах.

Природно-заповідний фонд є полігоном для здійснення наукового моніторингу довкілля. Саме об'єкти природно-заповідного фонду дають можливість аналізувати і прогнозувати зміни в навколишньому середовищі. Зміни в природі мають подвійний характер. Одні зумовлені природними факторами, що не залежать від людини і відбуваються постійно, інші - антропогенні - є прямим наслідком діяльності людини. З розвитком науки і техніки вони стають дедалі помітнішими, перетворюються в глобальну силу. Тому, наприкладі, природно-заповідних територіях деяких національних природних парків, заказників обласного значення вивчається вплив антропогенних та природних факторів на екосистеми, проводяться спеціальні дослідження відповідно до програми екологічного моніторингу, що мають на меті:

- спостереження за мінливістю стану природного середовища з виділенням змін, викликаних антропогенними факторами;
- оцінку стану довкілля і антропогенних факторів, що впливають на нього;
- прогноз зміни стану довкілля під впливом господарської діяльності людини.

Як правило для здійснення високоточного наукового моніторингу на території національних природних парків виділяється абсолютно заповідна зона, яка є повністю недоторканна, оскільки саме тут виконується важлива робота по збереженню і відтворенню типових і унікальних екосистем, їх генетичного фонду.

Завдання наукового моніторингу, що здійснюється на природно-заповідних територіях більшості області, полягає у

розробці методів обліку, відтворення та раціонального використання рослинних і тваринних ресурсів в господарському секторі економіки різних географічних зон; заходів щодо охорони і відновлення чисельності рідкісних і зникаючих видів фауни та флори; заходів, спрямованих на збереження природних комплексів на заповідних територіях; біологічних методів боротьби з шкідливими тваринами і рослинами; визначення ефективності і наслідків використання природних ресурсів на суміжних із заповідними територіями тощо.

Розвиток рекреаційної діяльності, створення сприятливих екологічних умов для здоров'я людини нерозривно пов'язані з розвитком природно-заповідної справи. Адже рекреаційні ресурси і курортні зони - невід'ємна складова національних природних парків, регіональних ландшафтних парків, парків-пам'яток садово-паркового мистецтва. Причому доведено, що, наприклад, вартість екологічних і рекреаційних функцій лісів, а також темпи росту значимості цих функцій значно вищі, ніж сировинних. Незаперечним є положення про те, що природоохоронні території надають значну користь безпосередньо чи опосередковано для місцевої та національної економіки, формують збалансоване ресурсозбереження, сприяють поліпшенню стану навколишнього середовища і здоров'я людини.

8.2. Особливості державного контролю природно-заповідних територій та об'єктів. Головною метою державного контролю за дотриманням режиму на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду є забезпечення дотримання всіма міністерствами, державними комітетами і відомствами, підприємствами, установами, організаціями незалежно від форм власності, видів господарської діяльності та відомчого підпорядкування, громадянами, а також іноземними юридичними і

фізичними особами вимог чинного законодавства про охорону навколишнього природного середовища та природно-заповідний фонд України. Метою державного контролю є також попередження, виявлення та припинення фактів порушення вимог чинного законодавства щодо дотримання заповідного режиму на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду і їх охоронних зон, притягнення винних до відповідальності та відшкодування ними заподіяної шкоди. Державний контроль за станом, охороною, збереженням, відтворенням та раціональним використанням територій та об'єктів природно-заповідного фонду і природних ресурсів в їх межах здійснюється Мінприроди України, його органами на місцях та іншими спеціально уповноваженими державними органами.

Органи Мінприроди України, відповідно до покладених на них завдань, здійснюють державний контроль за:

- дотриманням вимог збереження заповідних територій та об'єктів землевласниками і землекористувачами;
- наявністю нормативно-правової, проектної та облікової документації, їх відповідністю вимогам чинного законодавства, своєчасним внесенням до них поточних змін;
- дотриманням вимог охорони територій та об'єктів природно-заповідного фонду;
- дотриманням вимог відтворення заповідних територій та об'єктів, а також використанням природних ресурсів в їх межах;
- виконанням запроектованих господарських заходів щодо збереження, охорони, відтворення та використання природно-заповідного фонду;
- виконанням планів (завдань) науково-дослідних робіт;
- дотриманням чинного законодавства щодо охорони те-

риторій та об'єктів природно-заповідного фонду від пошкоджень і забруднення стічними водами, хімічними речовинами, промисловими і комунально-побутовими викидами, промисловими та побутовими відходами;

- збереженням і раціональним використанням зарезервованих для подальшого заповідання цінних природних територій та об'єктів;
- зміною меж та відведенням земельних ділянок заповідних територій та об'єктів для інших потреб;
- організацією та діяльністю служб охорони заповідних установ, а також землевласників і землекористувачів, у віданні яких знаходяться території та об'єкти природно-заповідного фонду, оголошені без вилучення земельних ділянок;
- достовірністю та якістю статистичної звітності, додержанням установлених правил ведення обліку земель, лісів та державного кадастру природно-заповідного фонду.

Державний контроль за дотриманням заповідного режиму на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду і їх охоронних зонах здійснюється згідно плану перевірок. Періодичність перевірок залежить від екологічних ситуацій, що складаються на конкретних заповідних територіях чи об'єктах.

В залежності від питань, які вивчаються, перевірки поділяються на комплексні, цільові і оперативні (спеціальні).

Комплексні перевірки охоплюють максимальну кількість питань, що стосуються охорони, збереження, відтворення та використання природно-заповідного фонду. До їх проведення можуть залучатися фахівці інших міністерств і відомств, місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ, організацій та представники громадськості.

Цільові перевірки висвітлюють окремі напрямки природоохоронної діяльності, такі як: стан виконання заходів щодо охорони, відтворення та використання природних комплексів, стан виконання приписів контролюючих органів та інше.

Оперативні (спеціальні) перевірки проводяться згідно конкретних завдань, отриманих від керівництва інспекції або вищестоящих органів, а також за пропозиціями громадських організацій та зверненнями і скаргами громадян.

Комплексні перевірки проводяться щорічно, оперативні (спеціальні) - за потребою.

В ході підготовки до перевірки заповідних територій та об'єктів інспектор повинен ознайомитись із:

- постановами і рішеннями законодавчої та виконавчої влади, наказами, рішеннями колегій і розпорядженнями Мін-екоресурсів України з питань заповідної справи;
- документами попередніх перевірок та заходами, вжитими землевласниками і землекористувачами щодо усунення виявлених недоліків і порушень;
- листуванням, що стосується заповідних територій та об'єктів, які підлягають перевірці.

Державний контроль за дотриманням режиму територій та об'єктів природно-заповідного фонду передбачає проведення документальних і натурних перевірок.

Документальна перевірка встановлює наявність у адміністрації заповідних територій та об'єктів, а також інших землевласників і землекористувачів, під охороною яких перебуває природно-заповідний фонд, відповідної документації, розробленої, оформленої і затвердженої згідно з чинним законодавством.

Склад документації визначається відповідно до Закону України «Про природно-заповідний фонд України» та інших законодавчих і нормативних документів з урахуванням категорії і цільового призначення конкретних територій та об'єктів природно-заповідного фонду і включає:

По природним заповідникам:

- рішення про створення;
- положення про природний заповідник;
- проект організації території та охорони природних комплексів;
- державний акт на право постійного користування землею;
- кадастрова документація;
- літопис природи;
- документи на право використання природних ресурсів, достовірність звітних і облікових показників;
- положення про охоронну зону;
- планово-картографічні матеріали;

По біосферним заповідникам:

- рішення про створення;
- положення про біосферний заповідник;
- проект організації території та охорони природних комплексів;
- державний акт на право постійного користування землею;
- охоронні зобов'язання землекористувачів (на заповідні території та об'єкти, які створені на землях, включених до складу заповідника без вилучення їх у землевласників і землекористувачів);
- літопис природи;
- кадастрова документація;

- документи на право використання природних ресурсів;
- достовірність звітних і облікових показників;
- планово-картографічні матеріали;

По національним природним та регіональним ландшафтним паркам:

- рішення про створення;
- положення про національний природний (регіональний ландшафтний) парк;
- проект організації території національного природного (регіонального ландшафтного) парку, охорони, відтворення та рекреаційного використання його природних комплексів, об'єктів;
- державний акт на право постійного користування землею (установи, що мають статус юридичної особи, створені із наданням їм земельних ділянок, водних та інших природних об'єктів);
- охоронні зобов'язання землекористувачів;
- літопис природи (національні природні парки);
- кадастрова документація;
- документи на право використання природних ресурсів, достовірність звітних і облікових показників;
- положення про охоронну зону;
- планово-картографічні матеріали;

По ботанічним садам, дендрологічним та зоологічним паркам:

- рішення про створення;
- положення про заповідний об'єкт;
- проект організації території;
- державний акт на право постійного користування землею (установи, що мають статус юридичної особи);

- кадастрова документація;
- документи право на використання природних ресурсів, достовірність звітних і облікових показників;
- планово-картографічні матеріали;

По паркам-пам'яткам садово-паркового мистецтва:

- рішення про створення;
- проект утримання та реконструкції;
- державний акт на право постійного користування землею (установи, що мають право на статус юридичної особи);
- охоронні зобов'язання землекористувачів (що не мають статусу юридичної особи);
- кадастрова документація;
- документ на право використання природних ресурсів, достовірність звітних і облікових показників;
- планово-картографічні матеріали;

По заказникам, пам'яткам природи, заповідним урочищам:

- рішення про створення;
- положення про заповідну територію (для заказників);
- охоронні зобов'язання землекористувачів;
- кадастрова документація;
- документи на право використання природних ресурсів, достовірність звітних і облікових показників;
- планово-картографічні матеріали.

Документи ретельно вивчаються, аналізуються, встановлюється відповідність їх змісту, оформлення та затвердження згідно до вимог чинного законодавства.

В положеннях про природні біосферні заповідники, національні природні та регіональні ландшафтні парки, заказники, ботанічні сади, дендрологічні та зоологічні парки

визначаються завдання, науковий профіль, особливості природоохоронного режиму та характеру їх функціонування.

Положення щодо територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення затверджуються Мінприроди України, місцевого значення - його органами на місцях.

Завдання і особливості природоохоронного режиму парків-пам'яток природи та заповідних урочищ визначаються безпосередньо в їх первинних облікових документах (кадастровій документації та охоронних зобов'язаннях землекористувачів).

Рішення про встановлення охоронних зон територій та об'єктів природно-заповідного фонду та положення про них відповідно приймаються і затверджуються обласними, міськими (міст Києва і Севастополя) радами.

В проектах організації території заповідних установ приводиться основна інформація про ці об'єкти, фізико-географічні умови району розташування, аналіз попередньої господарської діяльності, визначається обсяг запланованих заходів по охороні і захисту, відтворенню і використанню їх природних ресурсів і комплексів. Крім того, відмічається господарська та інша діяльність, яка може негативно впливати на стан конкретної заповідної території чи об'єкта.

Проекти організації заповідних територій та об'єктів розробляються спеціалізованими науковими і проектними установами та організаціями і затверджуються:

- Кабінетом Міністрів України - проекти національних природних парків;
- Мінприроди України - проекти біосферних та природних заповідників;

- державним органом, який прийняв рішення про організацію заповідного об'єкта - проекти регіональних ландшафтних парків;
- органом, у підпорядкуванні якого перебуває заповідний об'єкт, за погодженням з Мінприроди України (щодо об'єктів загальнодержавного значення) або органами Мінприроди України на місцях (щодо об'єктів місцевого значення) – проекти ботанічних садів, дендрологічних та зоологічних парків, парків-пам'яток садово-паркового мистецтва.

Установам природно-заповідного фонду, які мають статус юридичної особи і створені з наданням їм земельних ділянок, водних та інших природних об'єктів, видаються, у встановленому чинним законодавством порядку, державні акти на право постійного користування землею.

Охоронні зобов'язання складаються і видаються землевласникам і землекористувачам органами Мінприроди України на місцях, на території та об'єкти природно-заповідного фонду, які оголошуються без вилучення земельних ділянок, водних та інших природних об'єктів у їх землевласників і землекористувачів (регіональні ландшафтні парки, заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва).

Державний кадастр територій та об'єктів природно-заповідного фонду є системою необхідних і достовірних відомостей про їх природні, наукові, правові та інші характеристики. Він містить відомості про правовий статус, належність, режим, географічне положення, кількісні і якісні характеристики заповідних територій та об'єктів, їх природоохоронну, наукову, освітню, виховну, рекреаційну та іншу цін-

ність. Формами кадастрової документації є картки первинного обліку, картки інвентаризації та інші облікові документи, що складаються відповідно до Інструкції про порядок ведення Державного кадастру територій та об'єктів природно-заповідного фонду України.

Офіційним документом, який засвідчує право підприємств, установ, організацій та громадян на спеціальне використання природних ресурсів у межах заповідних територій та об'єктів загальнодержавного значення, є дозвіл, який видається за встановленою формою Держкомітетом охорони навколишнього середовища та природних ресурсів Автономної Республіки Крим, держуправліннями екоресурсів в областях, містах Києві та Севастополі. Для використання природних ресурсів при заготівлі деревини та живиці застосовуються форми бланків лісорубних квитків, а на всі інші види спеціального використання природних ресурсів на землях лісового фонду - форми бланків лісових квитків. Видача дозволів проводиться природоохоронними органами в межах, затверджених Мінприроди лімітів.

Ліміти використання природних ресурсів затверджуються:

- на використання природних ресурсів в межах природно-заповідного фонду загальнодержавного значення – Мінприроди України;
- на використання природних ресурсів в межах природно-заповідного фонду місцевого значення в порядку, що визначається обласною радою.

Планово-картографічні матеріали, згідно чинного законодавства, є невід'ємною складовою частиною документації заповідних територій та об'єктів. Межі територій та об'єктів природно-заповідного фонду виносяться в натуру встановлен-

ням відповідних межових та інформаційно-охоронних знаків і наносяться на плани внутрігосподарського землеустрою, планово-картографічні матеріали лісовпорядкування (для земель лісового фонду).

Записи і позначки про виконані господарські заходи на заповідних територіях та об'єктах, представлених землями лісового фонду, повинні бути своєчасно внесені згідно до вимог діючих настанов в таксаційні описи та лісовпорядні книги. Про виконання господарських заходів на інших землях інформація приводиться в окремих актах про виконані роботи, які зберігаються в облікових справах заповідних територій та об'єктів.

В ході документальної перевірки здійснюється детальний аналіз виконання запланованих господарських заходів, відповідність їх призначення та виконання згідно до проектних матеріалів. Аналізуються звіти, облікові та інші документи про стан, охорону, відтворення та використання заповідних територій та об'єктів і природних ресурсів в їх межах. Перевіряється реєстрація порушень природоохоронного законодавства, вжиття заходів щодо їх усунення, відшкодування заподіяної шкоди та притягнення винних до відповідальності. За результатами проведених раніше перевірок контролюється виконання приписів, рекомендацій та інших вимог контролюючих органів щодо дотримання чинного законодавства про природно-заповідний фонд України.

Документальна перевірка передбачає також контроль за наявністю наказів підприємств, установ і організацій про закріплення за конкретними посадовими особами обов'язків по охороні територій та об'єктів природно-заповідного фонду, які оголошені без вилучення земельних ділянок у їх власників або користувачів.

Документальна перевірка наукової діяльності передбачає контроль за дотриманням вимог чинного законодавства при використанні заповідних територій та об'єктів в науково-дослідних цілях, а саме за:

- виконанням тематики наукових досліджень, їх актуальністю і необхідністю для даної заповідної території чи об'єкта;
- встановленням лімітів та одержання дозволів на спеціальне використання природних ресурсів у науково-дослідних цілях;
- наявністю єдиних програм і планів науково-дослідних робіт або спеціальних угод між адміністраціями територій об'єктів природно-заповідного фонду (з органами, в підпорядкуванні яких перебувають заповідні території та об'єкти - при відсутності адміністрації) і заінтересованими науковими установами організаціями, навчальними закладами при проведенні ними наукових досліджень і навчально-виховної роботи;
- наявністю документів про узгодження і затвердження тематики наукових досліджень;
- призначення відповідними наказами відповідальних по кожній конкретній науковій темі;
- оформленням договорів на проведення науково-дослідних робіт та дотриманням установлених строків їх виконання згідні і затверджених календарних планів;
- наявністю затверджених щорічних звітів про науково дослідні роботи;
- завданням та порядком діяльності наукових та науково технічних рад згідно положення про них;
- станом ведення літописів природи біосферних і природних заповідників та національних природних парків, їх ві-

дповідністю затвердженим програмам;

- здійсненням координації проведення наукових досліджень на територіях регіональних ландшафтних парків, заказників, пам'яток природи та заповідних урочищ у регіоні.

Якщо в межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду знаходяться адміністративні і господарські будівлі та споруди (контори, дирекції, гуртожитки, цехи, гаражі, котельні свердловини, інше), перевірка підлягає також здійснення заходів по охороні земель, вод та повітря в процесі функціонування цих об'єктів;

- вивчаються матеріали дозволів і лімітів викидів і скидів забруднюючих речовин в навколишнє природне середовище та розміщення відходів;
- перевіряються матеріали плати за забруднення навколишнього природного середовища;
- аналізується ведення статистичної звітності за встановленими формами та інше.

Порядок здійснення державного контролю щодо охорони і збереження земель, вод та повітря викладений у відповідних методичних рекомендаціях щодо контролю цих природних ресурсів.

Перевіркою в натурі визначається стан дотримання адміністраціями територій та об'єктів природно-заповідного фонду, а також іншими землевласниками і землекористувачами, на землях яких створено (оголошено) території та об'єкти природно-заповідного фонду, вимог чинного законодавства щодо охорони природних комплексів та об'єктів при здійсненні господарської та іншої діяльності. Встановлюються наявність негативних факторів, що порушують природний розвиток

процесів та явищ або створюють загрозу шкідливого впливу на території та об'єкти природно-заповідного фонду.

Перевірка заповідних територій та об'єктів в натурі передбачає здійснення контролю за:

- винесенням в натуру та закріпленням на місцевості меж заповідних територій та об'єктів шляхом встановлення межових стовпів та межових охоронних знаків;
- встановленням за логічністю розміщення на місцевості інформаційних знаків та аншлагів;
- дотриманням науково-обґрунтованих екологічних вимог, норм і правил при здійсненні землекористувачами господарських заходів по охороні, відтворенню та використанню заповідних територій та об'єктів;
- відповідністю обсягів виконаних господарських заходів звітними документами та виданим дозволам;
- якістю виконання запланованих господарських заходів;
- дотриманням установлених нормативів при виділенні земельних ділянок для задоволення господарських потреб заповідних установ та їх працівників;
- здійсненням заходів щодо попередження браконьєрства;
- здійсненням заходів щодо попередження проїзду і проходу сторонніх осіб, де це заборонено чинним законодавством та положенням про заповідну територію чи об'єкти;
- дотриманням встановленого порядку проведення довгострокових стаціонарних та інших науково-дослідних робіт, відповідністю обсягів використання природних ресурсів у науково-дослідних цілях до отриманих дозволів;
- використанням територій та об'єктів природно-заповідного фонду в навчально-виховних, культурних, рекреаційних, спортивних і туристичних цілях та для потреб мисливсько-

го господарства.

На територіях та об'єктах природно-заповідного фонду, представлених землями лісового фонду, здійснюється контроль за:

- дотриманням діючих правил і настанов при відводі і проведенні рубок, пов'язаних з веденням лісового господарства, та інших рубок;
- дотриманням підприємствами, установами та організаціями правил відпуску деревини на пні;
- своєчасністю проведення освідчення місць рубок, достовірністю інформації, що відображена у відповідних актах;
- доцільністю проведення рубок, пов'язаних з веденням лісового господарства, та інших рубок на кожній конкретній ділянці, яка підлягає перевірці;
- відповідністю обсягів виконаних рубок, місць їх розміщення, визначення виду та охоплення рубками насаджень, що потребують їх проведення, до матеріалів лісовпорядкування. Визначається правильність призначення і проведення рубок;
- своєчасністю і якістю проведення заходів по лісовідновленню і лісорозведенню, правильністю застосування технологій при їх здійсненні;
- станом лісових культур, відповідністю їх умовам місцезростання та проектам створення;
- дотриманням строків відтворення насаджень на землях лісокультурного фонду;
- дотриманням строків переведення лісових культур у вкриті лісовою рослинністю землі;
- своєчасністю і якістю проведення реконструкції малоцінних, низькоповнотних насаджень, а також нестійких похід-

них деревостанів, чагарників та насаджень, що втратили захисні, водоохоронні та інші корисні властивості;

- дотриманням санітарних правил в лісах, наявністю поза-лісосічної захаращеності та станом виконання заходів по її ліквідації;
- наявністю діючих осередків шкідників та хвороб лісу, доцільністю здійснення санітарних та лісозахисних заходів;
- дотриманням вимог пожежної безпеки в лісах, якістю проведення протипожежних заходів;
- дотриманням порядку здійснення всіх видів побічних лісових користувань;
- станом ведення мисливського господарства та здійсненим біотехнічних заходів;
- станом охорони і збереження видів рослин і тварин, занесених до Червоної книги України;
- станом заходів по забезпеченню попередження лісопорушень;
- дотриманням вимог законодавства щодо охорони лісів від пошкоджень і забруднення стічними водами, хімічними речовинами, промисловими і комунально-побутовими викидами, промисловими та побутовими відходами;
- дотриманням порядку користування лісами і їх охорони при будівельних та пошукових роботах, добуванні корисних копалин, прокладанні трубопроводів, кабелів та інших комунікацій, бурових і інших роботах, не пов'язаних з функціонуванням заповідних територій та об'єктів;
- збереженням цінних природних територій та об'єктів, які зарезервовані з метою подальшого заповідання.

За результатами перевірки територій чи об'єкта природно-заповідного фонду складається акт.

У вступній частині акта наводяться місце і дата його складання, відомча підпорядкованість заповідної території чи об'єкта, поштова адреса, прізвища керівників та їх службові телефони, прізвища і посади осіб, які проводили перевірку та були присутніми при її проведенні.

В констатуючій частині у стислій формі викладаються результати перевірки. Висвітлюються виявлені порушення та недоліки, причини, що їх викликали, негативні наслідки, до яких вони можуть призвести. Визначаються розміри спричиненої шкоди та вказується посада, прізвище, ім'я та по батькові винних у цьому осіб. Пропонуються заходи щодо забезпечення дотримання режиму, встановленого на заповідних територіях та об'єктах.

Акт разом з матеріалами, що додаються до нього (довідки, копії звітів, схеми тощо), підписується всіма учасниками перевірки.

Із змістом акта знайомиться і підписує його керівник природоохоронної установи чи підприємства, організації, що має у підпорядкуванні заповідні території та об'єкти. Наявність особистої думки керівника підприємства, установи, організації, що перевірялися, не перешкоджає вжиттю заходів впливу щодо усунення виявлених недоліків на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду та притягненню винних до відповідальності.

Один примірник акта надається керівнику підприємства, установи, організації, де проведена перевірка, другий примірник - їх вищестоящому органу, перший - залишається в державному органі, який здійснював перевірку.

Складання акта перевірки, як первинного документа, є обов'язковим, практично, для всіх інспекторських перевірок.

Якщо дії підприємств, установ, організацій та громадян порушують чинне законодавство про охорону навколишнього природного середовища, за що законодавством передбачено відповідальність, складається протокол правопорушення у галузі охорони природи та використання природних ресурсів.

Протокол складається у випадках виявлення таких порушень законодавства про природно-заповідний фонд:

- нецільове використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду, порушення вимог проектів їх створення та організації;
- здійснення в межах заповідних територій та об'єктів, а також охоронних зон, забороненої господарської діяльності;
- організації на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду, в їх охоронних зонах господарської діяльності без попереднього проведення екологічної експертизи або з порушенням її висновків;
- невжиття заходів щодо попередження і ліквідації наслідків аварій та іншого шкідливого впливу на заповідні території та об'єкти;
- порушення строків і порядку розгляду клопотань про створення територій та об'єктів природно-заповідного фонду;
- порушення вимог щодо використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду;
- перевищення допустимих хімічних, фізичних, біотичних та інших впливів, антропогенних навантажень, порушення вимог виданих дозволів на використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду;
- псування, пошкодження чи знищення природних

комплексів територій та об'єктів природно-заповідного фонду та ділянок, зарезервованих для включення до його складу;

- самочинної зміни меж, відведення територій та об'єктів природно-заповідного фонду для інших потреб;
- порушення правил охорони територій та об'єктів природно-заповідного фонду і порядку здійснення користування рослинним та тваринним світом у їх межах;
- інших порушень, що негативно впливають на стан і збереження природно-заповідного фонду.

Протокол складається окремо по кожному випадку порушення вимог природоохоронного законодавства, як правило, на місці виявлення правопорушення чи на місці затримання порушника. При неможливості встановити особу правопорушника на місці, він доставляється до органів місцевої виконавчої влади або органів внутрішніх справ, де після встановлення особи складається протокол про правопорушення.

При складанні протоколу обов'язково заповнюються всі пункти, чітко викладається вид правопорушення, його причини та наслідки, що можуть виникнути. Виявлене правопорушення кваліфікується відповідно до статей природоохоронного законодавства та Кодексу України про адміністративні правопорушення. Якщо бланк протоколу не вміщує всіх даних про порушення та шкоду, заподіяну природно-заповідному фонду, до нього робиться додаток з визначенням пунктів протоколу, які доповнюються, він нумерується разом з протоколом і засвідчується підписами всіх учасників перевірки.

Протокол підписується державним інспектором або службовою особою іншого спеціально уповноваженого державного органу, які його склали, особами, що брали участь

у виявленні правопорушення, особою, яка вчинила правопорушення або винна у його скоєнні (порушник), а також при наявності свідків протокол підписується і ними.

У випадках відмови порушника від підписання протоколу в ньому про це робиться запис. Особа, яка вчинила правопорушення, може додавати до протоколу пояснення і зауваження щодо змісту, а також викласти мотиви відмови від його підписання.

У разі можливості розгляду справи про адміністративне правопорушення на місці, державний інспектор, що склав протокол, зобов'язаний письмово повідомити правопорушника про місце і час розгляду його справи, а також роз'яснити його права і обов'язки, про що робиться відмітка у протоколі.

Усунення порушень після складання протоколу не може бути підставою для звільнення правопорушника від відповідальності.

Протокол не складається у випадках, коли відповідно до законодавства штраф накладається і стягується безпосередньо на місці вчинення правопорушення.

З метою попередження і припинення виявленого правопорушення та усунення його шкідливих наслідків, керуючись чинним законодавством, спеціально уповноважені органи мають право застосовувати до порушників такі заходи впливу:

- штрафувати (по окремих статтях в судовому порядку);
- безоплатно вилучати предмети, які стали знаряддями вчинення або безпосереднім об'єктом правопорушення (в судовому порядку);
- конфіскувати предмети, які стали знаряддями вчинення або безпосереднім об'єктом правопорушення (в судовому

порядку);

- позбавляти спеціального права, наданого даному громадянину (права полювання, рибної ловлі, побічного користування, інше);
- направляти матеріали в органи природоохоронної прокуратури та суд для притягнення винних до кримінальної та адміністративної відповідальності;
- порушувати клопотання про застосування заходів дисциплінарного і громадського впливу.

Підприємства, установи, організації та громадяни за порушення законодавства про природно-заповідний фонд несуть матеріальну відповідальність. Розміри шкоди, заподіяної територіям та об'єктам природно-заповідного фонду, обчислюються за таксами, затвердженими постановою Кабінету Міністрів України.

За порушення правил відпуску деревини на пні, вчинені підприємствами, організаціями, установами при проведенні рубок лісу та заготівлі недеревних матеріалів розміри майнових стягнень визначаються згідно з діючими таксами, затвердженими постановою Кабінету Міністрів України, Санітарними правами в лісах України.

Дозвіл на спеціальне використання природних ресурсів може бути скасований органом, який його видав, за поданням органів Мінприроди та інших спеціально уповноважених державних органів.

Анулювання дозволів на спеціальне використання природних ресурсів може здійснюватися у випадках:

- порушення користувачем умов природокористування;
- різкого погіршення стану природних ресурсів в процесі природокористування;

- припинення діяльності підприємства, установи і організації, яким було видано дозвіл;
- закінчення строку природокористування;
- використання природних ресурсів не за цільовим призначенням;
- надходження обґрунтованих вимог від органів державного контролю за охороною навколишнього природного середовища;
- добровільної відмови природокористувача від використання природних ресурсів.

Головний державний інспектор України з охорони навколишнього природного середовища і його заступники, головні державні інспектори Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва і Севастополя мають право виносити постанови про обмеження, зупинення (тимчасово) робіт підприємств та інших об'єктів у разі порушення ними законодавства про охорону навколишнього природного середовища.

Постанова щодо обмеження чи тимчасове зупинення використання природних ресурсів виноситься у випадках:

- використання природних ресурсів та територій природно-заповідного фонду не за цільовим призначенням або без відповідних дозволів;
- перевищення установлених лімітів використання природних ресурсів;
- відсутності або нездійснення заходів, спрямованих на запобігання негативним впливам, несприятливим природним процесам і явищам, що можуть становити небезпеку природно-заповідному фонду;
- застосування при використанні природних ресурсів способів, техніки і технологій, що не відповідають екологічним

вимогам та режиму заповідності;

- порушення санітарних правил і правил пожежної безпеки місця проведення робіт;
- невиконання обов'язкових приписів контролюючих органів щодо усунення виявлених порушень.

Постанова вручається під розписку керівнику підприємства установи, організації або надсилається рекомендованим листом з повідомленням про вручення. Копії постанов надсилаються їх вищестоящий орган та в Мінприроди України.

Державний орган, що виніс постанову про обмеження, тим часову заборону (зупинення) діяльності підприємства, установи, організації або використання природних ресурсів, надсилає у тридобовий строк відповідну інформацію місцевим радам, на території яких знаходиться природно-заповідний фонд.

Особи, які вчинили екологічні правопорушення і злочини притягаються до кримінальної відповідальності.

Відповідно до чинного Кримінального кодексу України до складу екологічних правопорушень і злочинів на територіях природно-заповідного фонду відносяться:

- навмисне знищення або значне пошкодження лісових масивів шляхом підпалу;
- порушення правил боротьби з хворобами і шкідниками рослин, що принесло тяжкі наслідки;
- незаконна порубка лісу в насадженнях, яка здійснюється систематично або нанесла велику шкоду;
- мисливство і ловля риби на території природних заповідників чи такі ж дії, які принесли значну шкоду іншим територіям та об'єктам природно-заповідного фонду;
- самовільне зайняття земельних ділянок та самовільне на

- них будівництво;
- навмисне знищення, руйнування і пошкодження природних комплексів.

Контрольні питання

1. Які завдання має на меті процес заповідання територій?
2. Яке значення має розбудова екологічної мережі для конкретного регіону?
3. Мета державного контролю природно-заповідних територій та об'єктів.
4. Які питання включаються до перевірки за дотриманням заповідного режиму на територіях та об'єктах природно заповідного фонду ?
5. Яка інформація відображається в акті перевірки території чи об'єкта природно-заповідного фонду?
6. При виявленні яких порушень складається протокол
7. Які види впливу мають право застосувати уповноважені органи до порушників?

ТЕМА 9 ВИЛУЧЕННЯ ЗНАРЯДЬ НЕЗАКОННОГО ДОБУВАННЯ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ ТА ПРОДУКЦІЇ, ЩО З НИХ ВИРОБЛЕНА

Посадові особи спеціально уповноважених державних органів у галузі охорони та використання природних ресурсів, які наділені правами державних інспекторів, мають право вилучати у осіб, що порушили природоохоронне законодавство, знаряддя добування диких тварин (в тому числі рибних запасів) і рослин, плавучі і транспортні засоби, обладнання та предмети, що були знаряддям незаконного добування продукції, саму незаконно добуту продукцію, а також відповідні документи.

До знарядь незаконного добування (заготівлі) природних ресурсів, що можуть бути вилучені при порушенні природоохоронного законодавства, відносяться: вогнепальна та інша стрілецька зброя, пастки, ловушки, петлі, різноманітні ловчі та риболовні сітки і снасті, колючі знаряддя лову, вибухові та отруйні речовини, засоби електроструму, пневматична зброя та засоби підводного полювання (рушниці, пістолети), арбалети та інші заборонені знаряддя і предмети.

До знарядь незаконної заготівлі рослинних ресурсів (у тому числі деревини), що можуть бути вилучені при порушенні природоохоронного законодавства, відносяться: бензопили, електропили, пилки усіх різновидностей, ножі, сокири, коси, серпи та інші знаряддя для заготівлі рослинних ресурсів.

До транспортних та плавзасобів, які застосовуються при незаконному добуванні (заготівлі) природних ресурсів (у тому числі рибних ресурсів), рослинних ресурсів (включаючи деревину), відносяться: легкові та вантажні автомобілі, автокрани,

автобуси, трактори, мотоцикли, моторолери, мопеди, велосипеди, гужовий транспорт, катери, моторні, веслові та надувні човни, вітрильні човни, катамарани та інші засоби пересування, що застосовувалися при добуванні (заготівлі) природних ресурсів.

До спеціальних відповідних документів, які можуть бути вилучені при порушенні природоохоронного законодавства, відносяться: посвідчення мисливця, мисливсько-рибальські квитки, дозволи на зброю, спеціальні дозволи на право використання природних ресурсів (ліцензії, картки на відстріл, лісові квитки, лісорубні білети (ордери) та інші).

Вилучення у порушників природоохоронного законодавства, знарядь незаконного добування (заготівлі) природних ресурсів плавучих, транспортних засобів, зброї та боєприпасів здійснюється на підставі Закону України „Про тваринний світ”.

Усі перелічені знаряддя добування (заготівлі) природних ресурсів підлягають вилученню у таких випадках:

- полювання з мисливською зброєю на користування якою немає дозволу органів внутрішніх справ;
- полювання без посвідчення мисливця та інших спеціальних документів;
- полювання у заборонені терміни;
- полювання у недозволених місцях, а також в угіддях не зазначених у дозволі;
- полювання на заборонені для добування види тварин а також на види тварин, що не зазначені у дозволі;
- коли власник зброї знаходиться на території мисливських угідь в нетверезому стані з не заохленою зброєю;

- скоєння власником зброї дій, які нанесли значні збитки або можуть бути кваліфіковані як кримінальний злочин (погроза і таке інше);
- коли добування (заготівля) природних ресурсів ведеться з порушенням природоохоронного законодавства.

При порушенні природоохоронного законодавства складається протокол про адміністративне правопорушення у галузі охорони природи і використання природних ресурсів. В протоколі детально зазначаються марка або модель, калібр, серія і номер зброї, що вилучається, кількість і вид боєприпасів інші знаряддя незаконного добування природних ресурсів, описується вид порушення, його причини і наслідки.

Протокол підписується державним або громадським інспектором, який його склав, особами, що брали участь у виявленні порушень, особою, яка здійснила правопорушення або винна у його скоєнні, а при наявності свідків протокол підписується і ними. У випадках відмови особи, яка вчинила правопорушення від підписання протоколу, в ньому про це робиться запис.

Особа яка вчинила правопорушення, може додати до протоколу пояснення і зауваження щодо його змісту, а також викласти мотиви відмови від його підписання.

Оцінка якісного стану вилучених знарядь незаконного добування (заготівлі) природних ресурсів визначається в присутності власника, а якщо його не встановлено, якісний стан знарядь оцінюється рейдовою групою. В разі непогодження порушника з оцінкою якісного стану вилучених знарядь, власник записує в протоколі особисту думку з цього питання, має право за власні кошти провести експертну оцінку знарядь по місцю їх зберігання.

У випадках вилучення знарядь незаконного добування (заготівлі) природних ресурсів одночасно з протоколом про адміністративне правопорушення заповнюється опис в 2-х примірниках, перший примірник вручається порушнику.

Вилучення незаконно добутих (заготовлених) природних ресурсів або продукції, що з них вироблена

До природних ресурсів та продукції, що з них вироблена, відносяться: дикі тварини, хутрова сировина, роги, шкури, м'ясо, риба птахи, інша продукція полювання, рибальства та продукти життєдіяльності об'єктів тваринного світу, корисні копалини, деревина, продукти підсочування, сіно, лікарські, декоративні, харчові, водні групи рослин, мохи, лишайники та гриби, інші природні ресурси.

При неможливості вилучення природних ресурсів чи продукції, що з них вироблена (продукція стала непридатною для вживання з вини порушника), порушник відшкодовує, крім збитків, вартість цієї продукції за діючими на даний час цінами. При вилученні незаконно добутих (заготовлених) природних ресурсів або продукції, що з них вироблена, одночасно з протоколом про адміністративне правопорушення заповнюється опис в 2-х примірниках, перший примірник вручається порушнику, у протоколі робиться відповідна відмітка.

Всі вилучені знаряддя незаконного добування (заготівлі) природних ресурсів (крім транспортних засобів та зброї) передаються на зберігання державному природоохоронному органу, на території якого скоєне правопорушення. Вогнепальна мисливська зброя передається на зберігання в районні (обласні) відділи внутрішніх справ.

Транспортні засоби (автомобілі, трактори, мотоцикли, моторолери, мопеди тощо) передаються на відповідальне

зберігання в районні (обласні) відділи внутрішніх справ. Плавзасоби, в разі відсутності у природоохоронного органу можливості самому прийняти їх до зберігання, передаються на зберігання до районних (обласних) відділів внутрішніх справ.

При передачі на зберігання вилучених знарядь незаконного добування (заготівлі) природних ресурсів, плавучих, транспортних засобів, зброї та боєприпасів до природоохоронних органів, органів внутрішніх справ чи інших організацій складається приймальний акт в 2-х примірниках. Другий примірник вручається приймаючому на зберігання вилучені знаряддя.

Вилучені знаряддя, якщо вони не заборонені діючим законодавством, повертаються порушнику у випадках, коли рішенням чи вироком суду вилучене знаряддя не конфісковано. При поверненні знарядь порушник повертає опис, заповнюються два примірники видаткової накладної, другий примірник вручається порушнику.

Вогнепальна зброя, плав- та транспортні засоби, що були здані на зберігання в органи внутрішніх справ, повертаються власнику по місцю зберігання при пред'явленні опису та копії постанови чи рішення суду.

Незаконно заготовлені природні ресурси або продукцію, що з них вироблена (в тому числі деревину), якщо немає можливості негайного транспортування, порушник перевозить за свої кошти до вказаного природоохоронним органом місця та передає на зберігання. Місце зберігання визначається в межах лісгоспу, мисливського господарства, на території яких скоєно правопорушення.

При відсутності можливості транспортування затриманої продукції до місця зберігання, вона може залишатись на зберігання правопорушнику під розписку, в якій обов'язково

вказується вид, кількість продукції, якісний стан, робиться відповідна відмітка в протоколі.

У випадках, коли транспортування порушником незаконно добутих (заготовлених) природних ресурсів або продукції, що з них вироблена, простежено безпосередньо до місця використання, то на природні ресурси або продукцію, що з них вироблена, накладається арешт, складається акт (форма довільна) за участю працівників державної лісової охорони чи представників місцевої ради, або представників органів внутрішніх справ.

Незаконно добута деревина та інша лісопродукція, що вилучена у лісопорушників, та продукція, на яку накладено арешт, здається на зберігання до лісгоспу, на території якого скоєно правопорушення, повинна бути оприбуткована на окремий облік і може бути реалізована тільки після винесення судового вироку чи рішення. Продукція може бути реалізована тільки в тому випадку, якщо подальше її зберігання може привести до псування чи неможливості її використання, що повинно бути підтверджено актом огляду продукції, за участю осіб, які затримали дану продукцію.

При здачі на зберігання незаконно добутих (заготовлених) природних ресурсів або продукції, що з них вироблена, заповнюється два примірники приймального акту, перший примірник залишається органу чи організації, що приймає продукцію на зберігання.

Вся незаконно добута продукція полювання, рибальства та недеревні рослинні ресурси терміново здаються в торговельну мережу для реалізації населенню. Риба може здаватись на рибоприймальні пункти рибопромислових органі-

зацій чи підприємств, про що видається квитанція, яка засвідчує цей факт.

У випадках, коли здати на реалізацію в торговельну мережу незаконно добуті (заготовлені) природні ресурси або продукцію, що з них вироблена, з будь-яких причин неможливо, чи вказана продукція вже використана порушником, або з його вини стала непридатною для реалізації, порушник повинен відшкодувати крім збитків, нанесених природним ресурсам, вартість продукції за діючими цінами, природні ресурси та продукція, що з них вироблена, залишається порушнику, в протоколі робиться відповідна відмітка.

У випадку, якщо лісопорушення не тягнуть за собою кримінальну відповідальність і лісопорушники добровільно відшкодували заподіяну шкоду, чи особу лісопорушника не встановлено, вилучена деревина та інша продукція реалізовується у встановленому законодавством порядку.

Кошти, отримані від реалізації деревини та іншої лісопродукції, реалізації вилучених знарядь незаконного добування природних ресурсів, плав- та транспортних засобів, зброї, боєприпасів, незаконно добутих (заготовлених) природних ресурсів або продукції, що з них вироблена, перераховуються на місцеві позабюджетні фонди охорони навколишнього природного середовища відповідної місцевої ради згідно до ст. 47 Закону України „Про охорону навколишнього природного середовища”

Особам, які виявили продукцію незаконного полювання або рибальства, може бути реалізовано м'ясо диких тварин чи риби за діючими роздрібними цінами зі знижкою на 50%. Дрібні їстівні тварини (зайці, перната дичина, а також риба загальною вагою до десяти кілограмів) може реалізуватись цим

особам безкоштовно, про що робиться відповідна відмітка в протоколі.

При затриманні порушників природоохоронного законодавства у них вилучаються посвідчення мисливця, мисливсько-рибальські квитки, дозволи на зброю, спеціальні дозволи на права використання природних ресурсів (ліцензії, картки на відстріл, дозволи, лісові квитки тощо), про що робиться відповідний запис в протоколі.

Вилучені документи разом з протоколом передаються природоохоронному органу та суду, які будуть розглядати справи про адміністративне правопорушення.

Контрольні питання

1. Що відноситься до знарядь незаконного добування (заготівлі) природних ресурсів?
2. Які дії застосовують щодо вилучених знарядь не законного добування природних ресурсів?
3. Що відбувається з природними ресурсами або продукцією, що з них вироблена після вилучення у порушників?
4. Які документи вилучаються у порушників при затриманні, які подальші дії щодо порушників природоохоронного законодавства

ТЕМА 10 ГРОМАДСЬКИЙ ПРИРОДООХОРОННИЙ КОНТРОЛЬ

10.1. Права громадських інспекторів

10.2. Громадський природоохоронний контроль в еко-
безпечному розвитку України

10.1. Права громадських інспекторів. Закон «Про охорону навколишнього природного середовища» передбачає здійснення громадського контролю у галузі охорони довкілля. Громадські інспектори з охорони довкілля мають право:

- брати участь спільно з працівниками органів державного контролю, органів державної виконавчої влади та місцевого самоврядування, громадських екологічних (природоохоронних) організацій, у проведенні перевірок додержання підприємствами, установами, організаціями всіх форм власності та громадянами законодавства про охорону навколишнього природного середовища, додержання норм екологічної безпеки та використання природних ресурсів;
- проводити за направленням органу Мінприроди, який призначив громадського інспектора, рейди та перевірки і складати акти перевірок;
- складати протоколи про порушення природоохоронного законодавства, подавати їх органам державного контролю в галузі охорони довкілля та правоохоронним органам для притягнення винних до відповідальності;
- надавати допомогу органам державного контролю в галузі охорони довкілля та діяльності по запобіганню екологічним правопорушенням;
- доставляти осіб, які вчинили порушення природоохоронного

законодавства, до органів місцевого самоврядування, органів внутрішніх справ та штабів громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону, якщо особу порушника не може бути встановлено на місці порушення;

- перевіряти документи на право використання об'єктів тваринного світу, зупиняти транспортні (у тому числі плав-) засоби та проводити огляд речей (у тому числі плав-засобів), знарядь полювання і рибальства, добутої продукції та інших предметів;
- проводити, у випадках, установлених законом, фотографування, звукозапис кіно- і відеозйомку, як допоміжний засіб для попередження і розкриття порушень законодавства в галузі охорони, використання і відтворення рослинного та тваринного світу;
- брати участь у підготовці для передачі до судових органів матеріалів про відшкодування збитків, заподіяних унаслідок порушення законодавства про охорону довкілля, та виступати в ролі свідків;
- роз'яснювати громадянам вимоги природоохоронного законодавства та їх екологічні права;
- брати участь відповідно до Закону України „Про екологічну експертизу” у проведенні громадської екологічної експертизи;
- одержувати, в установленому порядку, інформацію про стан навколишнього природного середовища, джерела негативного впливу на нього та заходи, що вживаються для поліпшення екологічної ситуації.

Особливою рисою, що відрізняє громадських інспекторів охорони довкілля від державних інспекторів у цій галузі, є те, що громадські інспектори не мають повноважень самостійно

застосовувати засоби покарання до порушників природоохоронного законодавства. Правове положення громадських інспекторів визначається їх суспільним призначенням - допомагати державним органам у справі охорони довкілля, запобігати порушенням природоохоронних правил, виховувати та формувати у громадян повагу до природи, рослинного і тваринного світу, екологічних законів тощо.

Громадські інспектори з охорони природи крім органів Мінприроди, є і в інших державних та громадських організаціях. Найчисельніший їх загін - в лавах Українського товариства охорони природи. Громадський лісовий інспектор, громадський мисливський інспектор, громадський інспектор рибоохорони, громадський інспектор товариства охорони природи - всі вони є надійними помічниками державних інспекторів з охорони навколишнього природного середовища.

Громадські інспектори з охорони природи, контролюючи додержання природоохоронного законодавства шляхом виявлення правопорушень, вжиття заходів щодо покарання правопорушників і виховання у широких мас населення повагу до закону, здійснюють корисну для суспільства роботу - ведуть рішучу боротьбу за збереження рідної землі, раціональне використання природних ресурсів.

10.2. Громадський природоохоронний контроль в екобезпечному розвитку України. Завданнями громадських організацій екологічного спрямування є поліпшення екологічної ситуації в державі, формування нового природоохоронного менталітету, підвищення рівня екологічної освіти, популяризація нових наукових розробок тощо.

У світовій практиці участь громадськості у розв'язанні конкретних екологічних проблем наочно довели, що завдяки

залученню інтелектуального, наукового і патріотичного потенціалу у багатьох випадках вдалося уникнути шкідливих наслідків для довкілля або звести їх до мінімуму.

Однією з найбільших громадських організацій України є ВЕЛ (Всеукраїнська екологічна ліга), яка об'єднує спільною метою багаточисельні осередки з усіх областей України. Завданням ліги є:

- організація громадського екологічного контролю за дотриманням природоохоронного законодавства;
- припинення діяльності, яка загрожує екологічній безпеці, біорізноманіттю, здоров'ю громадян України;
- розширення участі громадськості у формуванні та реалізації державної екологічної політики, внесення пропозицій до органів державної влади та місцевого самоврядування з питань, що стосуються довкілля;
- участь у формуванні моделі збалансованого розвитку України;
- сприяння розробленню, впровадженню і популяризації екологічно збалансованих, енерго- та ресурсозберігаючих технологій в усіх галузях господарської діяльності;
- формування екологічної свідомості шляхом пропаганди знань про стан природного середовища підвищення рівня екологічної освіти та культури громадян.

Одним з головних завдань Ліги є участь у формуванні державної екологічної політики, внесення пропозицій до органів влади і управління з питань вдосконалення природо охоронного законодавства, участь у підготовці рішень, які стосуються довкілля як на місцевому, регіональному, так і національному рівнях.

Демократичне суспільство передбачає тісну взаємодію між особами, що ухвалюють рішення, та іншими його членами, яких це рішення стосується. Підтримку на рівні місцевої громади можуть отримати тільки ті суспільні ініціативи, які обов'язково враховують інтереси людей у сфері збереження довкілля. Участь громадськості у формуванні регіональної екологічної політики набуває особливого значення. Тому велику увагу ми приділяємо громадським слуханням та екологічній експертизі.

Звичною для мешканців багатьох населених пунктів України стала ситуація, коли всупереч чинному законодавству поруч з їхніми будинками або парком, відпочинку з'являється АЗС або інший екологічно небезпечний об'єкт. Не стали винятком і Черкаси: будівництво АЗС було розпочато на території парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення. Активу Черкаської 00 ВЕЛ потрібно було півроку копіткої роботи, щоб зупинити погодження на розміщення цього об'єкта

У 2005 році організація започаткувала Всеукраїнську екологічну експедицію «Громадський контроль за станом об'єктів природно-заповідного фонду України». Члени ВЕЛ беруть активну участь у роботі Громадської ради всеукраїнських організацій природоохоронного спрямування при Міністерстві охорони навколишнього природного середовища України, очолюють або є активними членами Громадських рад при обласних державних управліннях. Ця робота є реальним внеском у формування моделі участі громадськості у прийнятті рішень на державному рівні.

Організація проводить значну роботу, спрямовану на розвиток та консолідацію громадського екологічного руху, пі-

двищення його професійного рівня, вироблення спільних підходів до розв'язання екологічних проблем.

При обласній, міській та районних радах Українського товариства охорони природи активно працюють секції по охороні окремих природних ресурсів, зокрема, секції по охороні ґрунтів, водних ресурсів, атмосфери, тваринного світу, лісів, заповідних природних об'єктів тощо. Завдання їх досить різноманітні. Вони розробляють методичні матеріали по збереженню та захисту природи, проводять виховну та агітаційно-масову роботу, залучають населення у члени товариства. Одночасно секції є організаційними ланками товариства, через які здійснюються практичні заходи щодо контролю за додержанням вимог природоохоронного законодавства. Пости громадського контролю, що створюються первинним організаціями товариства, стежать за станом навколишнього середовища: земельних, водних та біологічних ресурсів, роботою очисних споруд, дотримання технічних режимів, сприяють впровадженню безвідходних технологій.

Охорона земель - важливе завдання, що стоїть перед державними та громадськими організаціями. Цьому питанню належну увагу надають обласний та районні штаби громадського природоохоронного контролю, секції охорони земель, пости охорони природи у господарствах, установах та на підприємствах. Вони здійснюють контроль за використанням земельних ділянок відповідно до призначення, за своєчасним проведенням заходів щодо запобігання ерозії ґрунтів, засоленню, заболоченню, забрудненню їх відходами промислових підприємств, побутовими стічними водами тощо.

Одне з головних завдань громадських інспекторів турбота про малі річки, їх чистоту та повноводність, створення

водоохоронних смуг. Адже на території Кіровоградщини протікає 438 малих річок, нараховується 1074 річечок та струмочків загальною довжиною відповідно 5558 і 2595 км, збудовано 2185 ставків і 84 водосховища. Переважають, так звані, малі річки. Найбільші ріки області – Інгулець, Тясмин, Інгул, Синюха, Велика Вись, Чорний Ташлик і Ятрань належать до басейнів Дніпра та Південного Бугу. Екологічний стан поверхневих вод носить стабільний характер.

Секції обласної та районних рад Українського товариства охорони природи є методичними центрами, за допомогою яких направляється робота громадськості на охорону атмосферного повітря від забруднення. Важливу роль у справі охорони атмосферного повітря відводиться також штабам і групам, постам громадського контролю, громадським інспекторам з охорони природи.

Громадські інспектори в ході операції «Чисте повітря» надають особливої уваги охороні повітря від забруднення газами автомобільного транспорту. Щороку обласна екологічна інспекція разом з Державтоінспекцією, організацією Товариства охорони природи, санепідемстанцією проводять операцію «Чисте повітря». Цей захід викликаний у зв'язку із зростанням забруднення повітряного басейну викидами автотранспорту, бо ряд підприємств ще недостатньо дотримуються вимог відповідних державних стандартів.

Виховати кожного жителя області активістом природоохоронної справи, прищепити населенню любов до рідної природи - такі завдання стоять перед громадськими природоохоронними організаціями Кіровоградщини. Адже зараз назріли настільки широкомасштабні природоохоронні

питання, що вирішити їх тільки силами природоохоронних служб неможливо.

Кіровоградщина знаходиться в центрі України, проте її природа, рослинний та тваринний світ протягом тривалого часу не були достатньо досліджені і описані. Рослинний і тваринний світ регіону, не зважаючи на вплив людини на нього, є і нині цікавим та різноманітним.

Збереження генофонду тваринного світу Кіровоградщини є нині одною з найактуальніших проблем, яка не може залишати байдужим нікого. Кожен з нас має відчувати відповідальність за життя братів наших менших та збереження місць їхнього проживання.

Контрольні питання

1. Назвіть права громадських інспекторів.
2. Назвіть громадські природоохоронні організації та об'єднання Кіровоградщини.
3. Значення громадських природоохоронних організацій для розвитку екологічної мережі регіону.

11. ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ З КУРСУ «ПРИРОДООХОРОННЕ ІНСПЕКТУВАННЯ» (для самостійної роботи студентів)

***Практичне заняття 1* Методика визначення відновної вартості зелених насаджень**

Загальні положення: Методика визначення відновної вартості зелених насаджень розроблена відповідно до Порядку видалення дерев, кущів, газонів і квітників у населених пунктах, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 1 серпня 2006 року №1045.

Методика визначає механізм формування відновної вартості всіх видів зелених насаджень.

Методика призначена для обґрунтування балансової вартості зелених насаджень і вартості робіт з відновлення посадок зелених насаджень за умови дотримання агротехнічних норм і правил створення зелених насаджень, технологічної послідовності виконання робіт, цінності ділянок міської території, функціонального призначення, норм витрат матеріалів, машин і механізмів, часу, встановлених ресурсними кошторисними нормами та технологічними картами.

Відновна вартість зелених насаджень розраховується за формулою:

$$Вв = Вб + Ввід, \quad (1),$$

де Вв - відновна вартість зелених насаджень (дерево, кущ, газон, квітник);

Вб - балансова вартість зелених насаджень;

Ввід - вартість відновлення зелених насаджень (комплекс робіт з садіння і догляду за зеленими насадженнями у період їх приживлення).

Визначення балансової вартості (цінності) зелених насаджень.

Цінність (балансова вартість) зелених насаджень – це всі витрати, за рахунок яких вони створені та прийняті на баланс експлуатуючого суб'єкта (балансоутримувача) з урахуванням планових накопичень, а також інфляційних процесів.

Балансова вартість визначається для всіх видів зелених насаджень з урахуванням якісного стану (добрий, задовільний, незадовільний), вікового стану (молодняк, середньовікові, пристиглі, стиглі, перестиглі), породи (швидкоростучі, хвойні, повільноростучі), функціональної належності (загального і обмеженого користування, спеціального призначення, природний і заповідний фонд, інші), зони розташування – цінності ділянки міської території (ядро міста, центральна, середня, периферійна, приміська зони) і розраховується за формулою:

$$Вб = Вдм \times Кв \times Кп \times Кя \times Кф \times Кз, \quad (2),$$

де: Вдм - кошторисна вартість догляду за деревом віком 20 років (молодняк), яка визначається за формулою:

$$Вдм = (Тпв + Тсз + Тзв + Тад) 20 \text{ грн.}, \quad (3),$$

де:

Тпв - прямі витрати на комплекс робіт з догляду за зеленими насадженнями, розраховані за Ресурсними елементними кошторисними нормами (РЕКН-2000), затвердженими наказом Держбуду України від 14.09.2000 №201, що введені в дію з 01.10.2000 (збірник 18. "Благоустрій");

Тсз - відрахування на соціальні заходи здійснюються за нормами та порядком, встановленими чиним законодавством;

Тзв - загальновиробничі витрати включають витрати на оплату праці загальновиробничого персоналу згідно з умовами

колективного договору і відповідно до чинного законодавства та Галузевої угоди, відповідних відрахувань на соціальні заходи і решти статей загально-виробничих статей.

$$T_{зв} = 0,088 T_{пв} \times T + T_{сз} + 0,85 T_{пв} \quad (4),$$

де 0,088 - усереднений коефіцієнт переходу від нормативно-розрахункової кошторисної вартості трудомісткості робіт, яка передбачається у загальновиробничих витратах (наказ Держбуду України від 13.06.2005 №94 „Про уточнення показників загально-виробничих та адміністративних витрат”);

T - середня погодинна оплата праці загальновиробничого персоналу;

T_{пв} - прямі витрати, люд/год.;

0,85 грн. - усереднений показник для визначення коштів на покриття решти статей загальновиробничих витрат на 1 людино-годину нормативно-розрахункової кошторисної трудомісткості комплексу робіт (з догляду за зеленими насадженнями або роботами, пов'язаними з відновленням посадок зелених насаджень) (наказ Держбуду від 13.06.2005 №94 „Про уточнення показників загальновиробничих та адміністративних витрат”);

T_{ад} - адміністративні витрати, що включаються до складу вартості догляду за зеленими насадженнями, розраховуються з використанням усередненого показника адміністративних витрат на 1 людино-годину планової нормативно-розрахункової трудомісткості комплексу робіт з догляду за зеленими насадженнями .

$$T_{ад} = 0,73 T_{пв} \quad (5),$$

де 0,73 грн./ люд.год. - усереднений показник для визначення адміністративних витрат;

20 - розрахунковий базовий вік дерева, до якого застосовуються поправочні коефіцієнти;

Кв - поправочний коефіцієнт до вікового стану дерева (табл.1).

Таблиця 1

Віковий стан	Кв
- молодняк до 20 років	1
- середньовікові 20-50 років	1,5
- пристиглі 50-80 років	2,2
- стиглі і перестиглі 80 і більше років	2,5

Кп - орієнтовна величина коефіцієнта за цінністю породи (табл.2)

Таблиця 2

Порода дерева	Кп
- швидкоростучі	2,0
- хвойні	1,5
- повільноростучі	1,0

Кя - орієнтовна величина коефіцієнта якісного стану (табл. 3)

Таблиця 3

Якісний стан	Кя
добрий	1,00
задовільний	0,75
незадовільний	0,50

Якісний стан дерев визначається за такими ознаками:

добрий – дерева здорові, нормально розвинені, листя густе, рівномірно розміщене на гілках, нормального розміру і забарвлення, без ознак хвороб і шкідливих ран, ушкоджень стовбурів і скелетних гілок, а також дупел;

задовільний – дерева здорові, але з ознаками уповільненого росту, з нерівномірно розвиненою кроною, на гілках мало листя, є незначні механічні пошкодження і невеликі дупла;

незадовільний – дерева дуже ослаблені, стовбури мають викривлення, крони слабо розвинені, є сухі та засихаючі гілки, приріст однорічних пагонів незначний, технічно пошкоджені стовбури, дупла.

Кф – орієнтовна величина коефіцієнта функціональної належності (табл. 4)

Таблиця 4

Функціональна належність зелених насаджень	Кф
Загального користування (парки, сквери, бульвари тощо)	2,0
Обмеженого користування (дитячі садки, школи, лікарні)	1,5
Спеціального призначення (вулиці, магістралі в населених пунктах, санітарно-захисні зони тощо)	1,5
Інші	1,0
Природоохоронний, заповідний фонд	5,0

Кз – орієнтовна величина коефіцієнта цінності ділянки міської території (табл. 5)

Таблиця 5

Зона розташування зелених насаджень	Кз
Центр міста	3,0
Центральна зона	2,2
Середня зона	1,75
Периферійна зона	1,50
Приміська зона	1,0

*Визначення кошторисної вартості відновлення
зелених насаджень.*

Вартість комплексу робіт з відновлення зелених насаджень (Ввід) – /підготовка механізованим або ручним способом стандартних місць садіння зелених насаджень, садіння зелених насаджень і догляд за ними протягом періоду приживлення – 2 роки/ складається з прямих витрат (Тпв), загальновиробничих витрат (Тзв), адміністративних витрат (Тад) і визначається за формулою:

$$\text{Ввід} = (\text{Тпв} + \text{Тсз} + \text{Тзв} + \text{Тад})$$

До прямих витрат включаються витрати, які безпосередньо стосуються конкретного об'єкта:

- трудові витрати на одиницю виміру (дерево, кущ, м²) з відрахуваннями на соціальні заходи визначаються за Ресурсними елементними кошторисними нормами (РЕКН-2000), затвердженими наказом Держбуду України від 14.09.2000 №201, що введені в дію з 01.10.2000 (збірник 18 "Благоустрій"). Структура та перелік витрат підприємств, пов'язаних з оплатою праці, визначаються за умовами ко-

лективного договору відповідно до трудового законодавства України та Галузевої угоди;

- витрати на машини і механізми, визначаються за Ресурсними кошторисними нормами експлуатації будівельних машин та механізмів (РКНМ), затвердженими наказом Держбуду України від 05.10.2001 №225, що введені в дію 01.01.2001;
- витрати на матеріали визначаються у поточних ринкових цінах на даний період в регіоні.

Загальновиробничі витрати розраховуються за формулою:

$$Т_{зв} = 0,088 \text{ Т}_{пв} \times Т + Т_{сз} + 0,85 \text{ Т}_{пв},$$

де: 0,088 - усереднений коефіцієнт переходу від нормативно-розрахункової кошторисної вартості трудомісткості робіт, яка передбачається у загальновиробничих витратах (наказ Держбуду України від 13.06.2005 №94 „Про уточнення показників загальновиробничих та адміністративних витрат”);

$T_{пв}$ - прямі витрати (трудомісткість, людино-годин);

T - середня погодинна оплата праці загально-виробничого персоналу;

$T_{сз}$ - ставка відрахувань на соціальні заходи від оплати праці загально-виробничого персоналу;

0,85грн. - усереднений показник для визначення коштів на покриття решти статей загальновиробничих витрат на 1 людино-годину нормативно-розрахункової кошторисної трудомісткості комплексу робіт з відновлення зелених насаджень (наказ Держбуду України від 13.06.2005 №94 „Про уточнення показників загальновиробничих та адміністративних витрат”).

Загальновиробничі витрати (Тзв) включаються до вартості відновлення зелених насаджень з урахуванням витрат на оплату праці загальновиробничого персоналу згідно з умовами колективного договору (відповідно до чинного законодавства та Галузевої угоди), відповідних відрахувань на соціальні заходи і решти статей загальновиробничих витрат.

Витрати на оплату праці загальновиробничого персоналу визначаються з урахуванням усередненого коефіцієнту переходу від нормативно-розрахункової кошторисної трудомісткості робіт, які передбачаються у прямих витратах, до трудовитрат працівників, заробітна плата яких враховується у загальновиробничих витратах, середньої погодинної оплати праці загальновиробничого персоналу (за умовами колективного договору).

Відрахування на соціальні заходи здійснюються відповідно до чинного законодавства.

Решта статей загальновиробничих витрат на відновлення зелених насаджень визначається з урахуванням нормативно-розрахункової трудомісткості робіт на 1 людино-годину і усередненого показника для визначення коштів на покриття цих витрат.

Для розрахунку коштів на покриття решти статей загальновиробничих витрат використовується усереднений показник відповідно до додатка 3 до ДБН Д.1.1-1-2000 (Озеленення).

Адміністративні витрати, що включаються до складу вартості відновлення зелених насаджень, розраховуються з використанням усередненого показника адміністративних витрат на 1 людино-годину планової нормативно-розрахункової трудомісткості комплексу робіт з відновлення зелених насад-

жень (підготовки місць до садіння, заготовлення садивного матеріалу, садіння, догляд протягом періоду приживлення).

Для розрахунку адміністративних витрат використовується усереднений показник відповідно до додатка 13 до ДБН Д.1.1-1-2000 (Озеленення), що затверджений наказом Мінбуду України від 28.12.2005 №28 "Зміни до додатка 13".

$T_{ад} = 0,73 \text{ Тпв, де}$

0,73 грн./люд.-год.- усереднений показник для визначення адміністративних витрат

Примітки: Кз рекомендовані додатком 2.1 до ДБН 360-92**. Містобудування. Планування і забудова міських і сільських поселень, затвердженого наказом Держбуду України від 18 липня 2001 №1451;

Кя; Кп; Кв; Кф – визначені відповідно до Правил утримання зелених насаджень у населених пунктах України, затверджених наказом Мінбуду від 10.04.2006 №105, та Методичних рекомендацій, затверджених першим заступником Голови Держжитлокомунгоспу від 12 грудня 1995 року.

Кошторис комплексу робіт із садіння дерева з квадратною грудкою 0,5 x 0,5 x 0,4 м і догляду наведено у додатку 1.

Приклад розрахунку балансової вартості, вартості відновлення і відновної вартості дерева з квадратною грудкою землі 0,5 x 0,5 x 0,4 м наведено у додатку 2.

Балансова вартість газонів і квітників розраховується за ресурсними елементними кошторисними нормами (створення та догляд за ними) з урахуванням коефіцієнтів Кф і Кз.

Практичне заняття № 2 Розрахунок стягнень за збитки, **спричинені порушенням водного законодавства**

Мета роботи: ознайомлення студентів з розрахунком обчислення розміру відшкодування збитків, заподіяних внаслідок порушення законодавства про охорону та раціональне використання водних ресурсів.

1. Основні поняття та роз'яснення

Шкода, заподіяна внаслідок порушення законодавства „Про охорону навколишнього природного середовища”, підлягає компенсації юридичними та фізичними особами, в тому числі іноземними, як правило, в повному обсязі, без застосування норм зниження розміру стягнення і незалежно від плати за забруднення навколишнього природного середовища та погіршення якості природних ресурсів.

Відповідальність юридичних і фізичних осіб настає внаслідок порушення ними встановлених умов водокористування, а саме:

- самовільного водоспоживання, тобто забору води з поверхневих чи підземних джерел без дозволу на спецводокористування;
- самовільних скидів зворотних вод з підприємств, суден, об'єктів, для яких не видані дозволи на спецводокористування або не встановлені норми гранично допустимих чи тимчасової узгоджених скидів шкідливих речовин;
- перевищення затверджених нормативів і норм скидів забруднюючих речовин (г/м^3);
- перевищення затверджених нормативів і норм витрат зворотних вод ($\text{м}^3/\text{год.}$);

- скидів забруднюючих речовин, не зазначених у дозволах на спецводокористування чи нормах гранично допустимого скиду (ГДС) або тимчасово узгодженого скиду (ТУС), якщо їх концентрація перевищує гранично допустиму концентрацію (ГДК)
- самовільних скидів зворотних вод чи сировини з морських або річкових суден, плавзасобів, надводних або підводних споруд;
- надходження зворотних вод або забруднюючих речовин в иповерхневі, підземні та морські води внаслідок аварій на насосних станціях, колекторах та інших спорудах, витoku вод чи речовин внаслідок порушення технологій, техніки безпеки, скиду сировини внаслідок аварій на нафтопродуктопроводах, нафто-терміналах ;
- вимушених санкціонованих аварійних скидів, що не передбачалися проектом, але здійснюються з метою попередження аварійних ситуацій;
- скидів шкідливих речовин, що призвели до забруднення підземних вод як безпосередньо, так і внаслідок забруднення поверхні землі та зони аерації ґрунтів.

Відповідальність за порушення водоохоронного законодавства не настає, якщо порушення норм водокористування виникло з незалежних від водокористувача і непередбачених проектом обставин (землетрус, стихійне лихо).

Уразі скидів, пов'язаних з плановим ремонтом каналізаційних мереж і споруд підприємствами, що експлуатують комунальні системи каналізації, відповідальність їх настає при перевищенні тимчасово узгоджених природоохоронними органами (на період скиду) обсягів зворотних вод та їх концентрацій.

Стягнення платежів за забруднення навколишнього природного середовища не звільняє від відшкодування збитків, заподіяних порушенням природоохоронного законодавства.

У разі сплати за понадлімітні скиди штрафних (кратних) платежів відшкодовується тільки сума збитків, що перевищує сплачену суму цих платежів.

При наявності у підприємства, яке виконало скид, документальних даних про екологічно обгрунтовані витрати коштів на ліквідацію наслідків забруднення, сума цих коштів виключається з розрахованої суми збитків.

Факти скиду зворотних вод та забруднюючих речовин, а також погіршення якості води водного об'єкта встановлюються інспекторами Державної екологічної інспекції Мінприроди України, посадовими особами спеціально уповноважених органів інших міністерств і відомств, яким надані права державних інспекторів з охорони навколишнього природного середовища та громадськими інспекторами з охорони навколишнього природного середовища на основі спеціальних досліджень, результатів відомчого, державного лабораторного контролю або візуально, з оформленням актів та протоколів встановленої органами Мінприроди форми.

Період з моменту підтвердженого протоколом, актом або поясненням свідків початку скиду до його припинення, а також час самовільного водокористування вважається періодом порушення водоохоронного законодавства, за який стягуються збитки.

Розрахунок розмірів збитків, заподіяних державі внаслідок забруднення поверхневих та морських вод

Розрахунок об'ємів та концентрацій забруднюючих речовин

Об'єми скидів забруднюючих речовин та їх концентрації визначаються на підставі даних обстеження об'єктів та аналізу журналів обліку водоспоживання, водовідведення, роботи каналізаційних насосних станцій з урахуванням вимог дозволів на спецводокористування та затверджених норм ГДС (ТУС). Визначені при цьому показники включаються в розрахункові формули.

Відбір проб зворотних вод чи забруднюючих речовин, а також води водного об'єкта для оцінки впливу забруднень здійснюється відповідно до діючих інструкцій та нормативних актів.

З моменту встановлення факту скиду до повного його припинення проби відбираються не менше 3-х разів з метою одержання реальної характеристики зворотних вод протягом всього періоду скиду.

Допускається одноразовий відбір проб при скиді забруднюючих речовин із суден, плавзасобів, морських надводних та підводних споруд, берегових та інших об'єктів при короткочасному (не більше 12 годин) періоді скиду.

При сталому складі зворотних вод (наприклад господарсько-фекальні води суден, стічні води міської каналізації) чи забруднюючої речовини дозволяється, як виняток, використання в розрахунках попередніх даних про їх склад.

Середня концентрація забруднюючих речовин в стічних водах за період порушення водоохоронного законодавства визначається з усієї сукупності відібраних і підданих хімічному аналізу проб стічної води і обчислюється за формулою:

$$C_c = \frac{(C_1 + C_2 + \dots + C_n)}{C_n} \quad (1),$$

де C_c - середня концентрація, приймається як розрахункова при визначенні збитків, г/м³;

$C_1, C_2 \dots C_n$ - концентрації забруднюючих речовин у відібраних пробах за період порушення водоохоронного законодавства, г/м³;

n - кількість відібраних проб.

Об'єм стічних вод з суден, плавзасобів і водних споруд розраховується за формулою:

$$W_{\text{св}} = 0,9 \times W_{\text{зв}} - (W_{\text{нв}} + W_{\text{ст.в}}) \quad (2),$$

де $W_{\text{св}}$ - об'єм забраної води, м³;

$W_{\text{нв}}$ - об'єм невикористаної води, м³;

$W_{\text{ст.в}}$ - об'єм стічної води в ємкостях водного транспорту або зданої на очисні споруди, м³;

0,9 - коефіцієнт, що враховує нормативні витрати води.

При відсутності даних про кількість скинутої нафти чи інших забруднюючих речовин їх маса (M_i) визначається за формулою:

$$M_i = (M_p - M_{\text{ф}}) \times S \times 10^{-6} + (C_p - C_{\text{ф.к.}}) \times V \times 10^{-6} \quad (3),$$

де M_i - маса нафти (нафтопродуктів), які потрапили у воду, т;

M_p - маса нафти (нафтопродуктів) на 1 м² поверхні води, г/м²;

S - площа розливу нафти, м²;

C_p - концентрація розчиненої у воді нафти на глибині n , г/м³;

$C_{\text{ф.к.}}$ - фоновая концентрація розчиненої у воді нафти, г/м³;

V - об'єм забрудненої води, м³, визначається за формулою:

$$V = 5 \times n \quad (4),$$

де n - глибина поширення нафти у воді, м.

Площа розливу нафти S може бути визначена одним чи декількома способами, наприклад, за результатами аерозйомки або за проведеними інспектором визначеннями маси нафти на одиницю площі (1 м^2) за зовнішнім виглядом нафтової плівки та оцінками геометричних розмірів плями нафти.

Маса нафти, яка потрапила на сніжно-льодову поверхню, може бути визначена інструментальними методами за площею розливу та шляхом визначення маси нафти на одиницю площі.

Маса нафти на одиницю площі сніжно-льодової поверхні визначається шляхом відбору кернів у 4-5 місцях, що розташовані на лінії, яка розділяє пляму забруднення на дві приблизно частини; місця відбору проб повинні бути розташовані на однаковій відстані одна від одної. Із відібраних проб складається загальна проба, в якій і визначається маса нафти на 1 м^2 площі.

Розрахунок величини збитків

При встановленому факті забруднення поверхневих та морських вод (за винятком забруднення із суден, кораблів та інших плавучих засобів територіальних і внутрішніх вод України) збитки в національній валюті визначаються формулами (5, 6, 7, 8, 9, 10, 11).

Збитки для наднормативних скидів визначаються за формулою:

$$Z_{\text{над}} = V \times T \times (C_{\text{с.ф.}} \cdot C_{\text{д}}) \times \sum_{i=1}^m (0,003 \times A_i \times n) \times \& \times 10^{-3} \quad (5),$$

де V - витрати зворотних вод, $\text{м}^3/\text{год}$;

T - тривалість наднормативного скиду, годин;

$C_{\text{с.ф.}}$ - середня фактична концентрація забруднюючих речовин у зворотних водах, $\text{г}/\text{м}^3$;

Сд - дозволена для скиду концентрація забруднюючих речовин, визначена при затвердженні ГДС (ТУС), г/м³. У разі скиду речовин, які відсутні в переліку допустимих, а фактична концентрація їх перевищує ГДК для водного об'єкта, що приймає зворотні води, в розрахунковій формулі Сд приймається рівним ГДК;

0,003 - базова ставка відшкодування збитків, в частках неоподаткованого мінімуму доходів громадян, НМД/кг, забруднюючих речовин в долях неоподаткованого мінімуму доходів за одиницю маси речовини);

Аі - показник відносної небезпечності речовини, визначається із співвідношення 1/Сгдк;

де Сгдк - гранично допустима концентрація цієї речовини згідно з СанПІН № 4630-88 або Узагальненим переліком ГДК шкідливих речовин для води рибогосподарських водойм.

У разі скиду речовин, для яких не встановлені рівні ГДК або орієнтовно-безпечні рівні впливу (ОБРВ), показник відносної небезпечності приймається рівним 100, а при ГДК - «відсутність» 1-100000.

Для завислих речовин показник відносної небезпечності приймається рівним 0,3, а для підприємств, що експлуатують комунальні системи каналізації -0,1;

п - величина неоподаткованого мінімуму доходів громадян в одиницях національної валюти;

& - коефіцієнт, що враховує категорію водного об'єкта;

10⁻³ - коефіцієнт, що враховує розмірність величин. Збитки за наднормативні скиди комунальними каналізаціями відшкодовуються у разі порушення технологічних режимів роботи очисних споруд, передбачених проектом у розмірі, який не повинен перевищувати 50 % прибутку за послуги каналізації

за час порушення природоохоронного законодавства (крім аварійних скидів).

Збитки для самовільних, аварійних та санкціонованих вимушених скидів зворотних вод (крім скидів із водних транспортних засобів) визначаються за формулою:

$$З_{\text{с.а.в.}} = V \times T \times C_{\text{с.ф.}} \times \sum_{i=1}^m (0,003 \times A_i \times n) \times \& \times 10^{-3} \quad (6),$$

де позначення аналогічні тим, що використані у формулі (5).

Збитки за аварійні скиди комунальними каналізаціями відшкодовуються у розмірі, що не повинні перевищувати 50 % річного прибутку за послуги каналізації.

Збитки для скидів зворотних вод із водних транспортних засобів (за винятком скидів із суден, кораблів та інших плавучих засобів в територіальні і внутрішні морські води України визначаються за формулою:

$$З_{\text{в}} = \sum_{i=1}^m (W \times C_{\text{ф}} \times 0,003 \times A_i \times n) \times \& \times 10^{-3} \quad (7),$$

де W - об'єм скинутих зворотних вод, м^3 ;

$C_{\text{ф}}$ - фактична концентрація забруднюючої речовини в зворотних водах, г/м^3 . У разі відсутності даних про витрати скинутих із судна господарсько-фекальних вод та їх концентрації об'єм накопичення їх для суден І категорії (судна довжиною більше 65 м необмеженого району плавання, незалежно від чисельності екіпажу) приймається 50 літрів, а для всіх інших категорій 25 літрів на одну особу за добу при БСК₂₀-350 мг/л і вмісті твердих завислих речовин 350 мг/л .

Позначення інших показників аналогічні тим, що використані у формулі (5). Збитки для аварійних та інших скидів сировини, речовин у чистому вигляді (нафтопродуктів, фенолів і т.і.) визначаються за формулою:

$$Z_a = M \times 0,003 \times A_i \times n \times \& \quad (8),$$

де M – маса скинутої забруднюючої сировини, кг.

Позначення інших показників аналогічні тим, що використані у формулі (5).

Розрахунок збитків від забруднення водного об'єкта сміттям (за винятком забруднення сміттям територіальних і внутрішніх морських вод України із суден, кораблів та інших плавучих засобів) здійснюється за формулою (9):

$$Z_c = (M \times K_x \times 0,17) \times A_i + T \times 0,1 \quad (9),$$

де Z_c - збитки від забруднення вод сміттям, в одиницях національної валюти;

M - маса сміття (в центнерах), яке зібране судном-сміттєзбірником або визначене як добуток множення забрудненої площі S і середню масу $W_{\text{сер.}}$ сміття з 1 м^2 (зібраного в трьох різних місцях забрудненої акваторії на однаковій відстані від її центру – W_1, W_2, W_3), визначаються за формулою:

$$M = S \times W_{\text{сер.}}, \text{ де } W_{\text{сер.}} = \frac{W_1 + W_2 + W_3}{3}$$

S - площа водної поверхні із сміттям, м^2 ;

K_x - коефіцієнт, що характеризує ступінь забруднення поверхні води сміттям;

0,17 - вартість перевезення та утилізації сміття, в НДМ - одиниць;

A_i - показник небезпечності сміття, визначається з відношення: $1/\text{ГДК}$ найбільш небезпечної забруднюючої речовини, яка була виявлена в складі скинутого сміття;

T - строк роботи спец. суден (судна) при збиранні сміття, годин;

0,1 - вартість 1 години роботи спец. судна в НМД - одиниць.

Загальна сума збитків при одночасному забрудненні водного об'єкта, декількома забруднюючими речовинами (але однією юридичною чи фізичною особою) визначається додаванням до найбільшої з усіх розрахованих величин суми збитків для інших забруднюючих речовин, помноженої на коефіцієнт 0,15.

У разі залпового скиду, що призвів до забруднення водного об'єкта в контрольному створі до 50 і більше ГДК, розрахована сума збитків помножується на коефіцієнт 10.

Сума збитків може бути зменшена, якщо винним були вжиті заходи по ліквідації наслідків забруднення водного об'єкта (збирання, знешкодження забруднюючої речовини і т.ін.). У випадку вжиття заходів по ліквідації наслідків забруднення сума збитків зменшується, залежно від кількості зібраної або знешкодженої забруднюючої речовини і загального строку ліквідації наслідків забруднення.

Сума збитків в цьому випадку встановлюється за формулою:

$$З_з = З_{вс} \times (1 - \sum \frac{M_i}{M} \times K_{zi}) \quad (11),$$

де: $З_з$ - зменшена сума збитків, в од. нац. валюти;

$З_{вс}$ - початкова сума збитків, в од. нац. валюти;

M_i - маса зібраної забруднюючої речовини за кожний відрізок часу ліквідації, т;

M - маса скинутої забруднюючої речовини, т;

K_{zi} - коефіцієнт зменшення збитків, залежно від строку ліквідації наслідків забруднення.

Строк ліквідації наслідків забруднення вод розраховується для кожного відрізка часу, як різниця між строком, який пройшов з моменту початку скиду (якщо

він встановлений) і строком закінчення ліквідації наслідків забруднення вод, (Т) і строком, який пройшов з моменту виявлення скиду (якщо момент початку скиду не встановлений) і строком закінчення ліквідації наслідків і забруднення вод, (Тв).

Якщо одночасно відбувається скид і збір забруднюючої речовини, строк визначається, як час роботи технічних засобів.

3. Розрахунок розмірів збитків, заподіяних державі внаслідок самовільного використання вод

При самовільному водокористуванні збитки розраховуються за формулою:

$$З_{с.б.} = W \times Тар. \quad (12),$$

де W - об'єми води при самовільному водокористуванні, м³;

Тар. - діючі на час порушення тарифи на воду в одиницях національної валюти за 1 м³.

Значення коефіцієнтів, що враховують категорію водного об'єкта (&)

Категорія водного об'єкта	&
Морські та поверхневі водні об'єкти комунально-побутового водокористування	1,0
Поверхневі водні об'єкти господарсько-питного водокористування	1,4
Поверхневі та морські водні об'єкти рибогосподарського водокористування	1,6 2,0
II категорії	
I категорії	

4. Приклад розрахунку збитків, заподіяних внаслідок порушення законодавства про охорону та раціональне використання водних ресурсів

Приклад 1

При перевірці очисних споруд каналізації населеного пункту встановлено, що якість стічних вод після очистки не відповідає затвердженим величинам ГДС. Фактичні середні показники за останні 3 місяці (91 доба), згідно з результатами відомчої лабораторії становлять:

- 35 мг/л (35 г/м³) органічних речовин по БСК₂₀ при величині затвердженої допустимої концентрації 15 мг/л;
- 30 мг/л (30 г/м³) завислих речовин при величині затвердженої допустимої концентрації 15 мг/л;
- 2,5 мг/л (2,5 г/м³) нафтопродуктів при величині затвердженої допустимої концентрації 15 мг/л;
- 2,0 мг/л (2,0 г/м³) речовини „п”, для якої відсутня ГДК і, відповідно, не затверджена величина ГДС та допустима концентрація.

Інші показники не перевищували затверджених допустимих концентрацій.

Витрати стічних вод за цей період становили 20 тис. м³/добу.

Скид стічних вод здійснювався у водний об'єкт рибогосподарського водокористування II категорії.

Розрахунок збитків здійснюється за формулою (5).

Для органічних речовин (Зорг.):

$$\text{Зорг.} = 833 \times 2184 \times (35 - 15) \times 0,003 \times 0,3 \times 17 \times 1,6 \times 103 = 890,1 \text{ (грн.)}$$

Для завислих речовин (Ззав.):

$$\text{Ззав.} = 833 \times 2184 \times (30 - 15) \times 0,003 \times 0,1 \times 17 \times 1,6 \times 103 = 222,2 \text{ (грн.)}$$

Для нафтопродуктів (Знафт.):

$$\text{Знафт.} = 833 \times 2184 \times (2,5 - 0,3) \times 0,003 \times 20 \times 17 \times 1,6 \times 10^3 = 6531,7 (\text{грн.})$$

Для речовини „п” (Зп):

$$\text{Зп.} = 833 \times 2184 \times (2 - 0) \times 0,003 \times 100 \times 17 \times 1,6 \times 10^0 = 29690,8 (\text{грн.})$$

Загальна сума збитків (Ззаг.):

$$\begin{aligned} \text{Ззаг.} &= 29690,8 + 0,15 (890,1 + 222,2 + 6531,7) = 29690,8 + \\ &+ 1146,6 = 30837,4 (\text{грн.}). \end{aligned}$$

Приклад 2. З очисних споруд, що розглядались в першому прикладі, скидаються стічні води з такими ж показниками, але немає дозволу на спецводокористування та затверджених величин ГДС або ТУС (тобто скид несанкціонований).

Розрахунок збитків здійснюється за формулою (6).

Для органічних речовин (Зорг.):

$$\text{Зорг.} = 833 \times 2184 \times 35 \times 0,003 \times 0,3 \times 17 \times 1,6 \times 10^3 = 1557,9 (\text{грн.})$$

Для завислих речовин (Ззав.):

$$\text{Ззав.} = 833 \times 2184 \times 30 \times 0,003 \times 0,1 \times 17 \times 1,6 \times 10^3 = 444,4 (\text{грн.})$$

Для нафтопродуктів (Знафт.):

$$\text{Знафт.} = 833 \times 2184 \times 2,5 \times 0,003 \times 20 \times 17 \times 1,6 \times 10^3 = 74221,8 (\text{грн.})$$

Для речовини „п”(Зп):

$$\text{Зп} = 833 \times 2184 \times 2 \times 0,003 \times 100 \times 17 \times 1,6 \times 10^3 = 29690,8 (\text{грн.})$$

Загальна сума збитків (Ззаг.):

$$\text{Ззаг.} = 29690,8 + 0,15 (1557,9 + 444,4 + 74221,8) = 41124,4 (\text{грн.}).$$

Приклад 3. Внаслідок аварії, що сталася на каналізаційній станції, протягом 12 діб у водний об'єкт рибогосподарського користування І категорії скидались стічні води місцевої каналізації з середньою концентрацією забруднюючих речовин по БСК-20-105 мг/л, завислих речовин - 72,5 мг/л, нафтопродуктів - 8,57 мг/л, при цьому витрати стічних вод склали 14968 куб. м/годину.

Збитки розраховуються за формулою (6).

Для органічних речовин (Зорг.):

Зорг. = $14968 \times 288 \times 105 \times 0,003 \times 0,3 \times 17 \times 2 \times 103 = 13850,3$ (грн.)

Для завислих речовин (Ззав.):

Ззав. = $14968 \times 288 \times 72,5 \times 0,003 \times 0,1 \times 17 \times 2 \times 103 = 3187,5$ (грн.)

Для нафтопродуктів (Знафт.):

Знафт. = $14968 \times 288 \times 8,57 \times 0,003 \times 20 \times 17 \times 2 \times 103 = 75364,3$ (грн.)

Ззаг. = $75364,3 + 0,15 (13850,3 + 3187,5) = 77919,9$ (грн.).

5. Контрольні завдання та запитання

Завдання: з очисних споруд каналізації населеного пункту, що не мають дозволу на спецводокористування та затверджених величин і ГДС або ТУС (тобто скид несанкціонований) скидаються стоки у відкриту водойму.

Фактичні середні показники за останній місяць (30 днів) згідне з результатами відомчої лабораторії становлять: 40 мг/л (40 г/м^3) органічних речовин по БСК₂₀ при величині затвердженої допустимої концентрації 15 мг/л; 35 мг/л (30 г/м^3) за завислих речовин при величині затвердженої допустимої концентрації 15 мг/л; 2,0 мг/л ($2,5 \text{ г/м}^3$) нафтопродуктів при величині затвердженої допустимої концентрації 15 мг/л;

Інші показники не перевищували ГДК.

Витрати стічних вод за цей період становили 7 тис. м^3 /добу

Скид стічних вод здійснювався у водний об'єкт рибогосподарського користування II категорії.

Розрахувати збитки, заподіяні внаслідок порушення законодавства про охорону та раціональне використання водних ресурсів.

Контрольні запитання:

1. За які порушення встановлених умов водокористування не суть відповідальність юридичні і фізичні особи?
2. Що вважається періодом порушення водоохоронного законодавства?

3. Як розрахувати середню концентрацію забруднюючих речовин в стічних водах за період порушення водоохоронного законодавства?
4. Як розрахувати збитки для аварійних скидів зворотних вод?
5. Як розрахувати збитки при самовільному водокористуванні?
6. Яким буде строк ліквідації наслідків забруднення вод, якщо скид і збір забруднюючої речовини відбувається одночасно?

Практичне заняття № 3 Розрахунок стягнень за збитки, спричинені забрудненням атмосферного повітря

Мета: практичне вивчення студентами методики розрахунку розмірів відшкодування збитків, що заподіяні державі у результаті наднормативних викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря.

Приклади розрахунків розмірів компенсації збитків за над нормативні викиди

- при перевищенні дозволених викидів, які виявлені шляхом інструментальних вимірів і даних первинної облікової документації підприємства;
- при невиконанні у заплановані терміни заходів по досягненню нормативів ГДВ.

Основні поняття та роз'яснення

Наднормативними викидами забруднюючих речовин в атмосферне повітря вважаються:

- викиди забруднюючих речовин, які перевищують рівень гранично допустимих або тимчасово погоджених викидів, встановлених дозволами на викид, які видані у встановленому порядку.
- викиди забруднюючих речовин джерелами, які не мають дозволів на викид, в тому числі і по окремих інгредієнтах.

- викиди забруднюючих речовин, що здійснюються з перевищенням граничних нормативів їх утворення і вмісту в газах, що відходять для окремих типів технологічного та іншого обладнання.

Причини визначення наднормативних викидів

Наднормативні викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря, визначені в пункті 1.1, можуть відбуватися внаслідок:

- неефективної роботи газоочисних установок;
- роботи технологічного обладнання при несправних газоочисних установках або їх невикористанні;
- порушення технологічних режимів;
- невиконання у встановлені терміни заходів по досягненню нормативів гранично допустимого викиду (ГДВ);
- аварійних викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря;
- залпових викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря, які не передбачені технологічними регламентами виробництв;
- використання непроекtnих сировини і палива в технологічних процесах;
- інших видів порушень.

При роботі кількох джерел виділення забруднюючих речовин (технологічних агрегатів) на одне джерело викиду забруднюючих речовин в атмосферне повітря, для якого встановлений норматив дозволеного викиду, необхідно вести контроль величини забруднюючих речовин, що утворюються і відходять від кожного технологічного агрегату, і порівнювати їх із встановленими гранично допустимими нормативами.

Факт наднормативного викиду забруднюючих речовин в атмосферне повітря встановлюється спеціалістами Державної екологічної інспекції Мінприроди України при перевірці підприємств шляхом:

- інструментальних методів контролю;
- розрахунковими методами.

Для визначення наднормативних викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря (інструментальні, інструментально-лабораторні, індикаторні, далі інструментальний метод), викидів в атмосферне повітря по джерелах викидів, які виконані у відповідності з діючими вимогами відбору аналізу проб та оформлені у встановленому порядку:

- аналітичними службами інспекційних підрозділів Мінприроди України;
- спеціалізованими службами інших міністерств і відомств за дорученням інспекційних підрозділів Мінприроди України;
- відомчими аналітичними службами підприємств, установ та організацій, дані яких зафіксовані в журналах первинної облікової документації, в робочих журналах аналітичних служб.

Відбір і аналіз проб забруднюючих речовин у викидах від стаціонарних джерел забруднення проводиться відповідно до діючих методик. За результатами обстеження та інструментальних вимірів потужності викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря від джерел забруднення атмосферного повітря складається акт. Виявлені в ході перевірки факти перевищення нормативів викидів, що зафіксовані в первинній обліковій документації, також включаються до акта перевірки, який підписується спеціалістом Держав-

ної екологічної інспекції Мінприроди України та керівником підприємства.

Результати інструментальних вимірів, що виконані з порушенням вимог діючих нормативно-технічних документів, анулюються.

Розрахунок наднормативних викидів

Розрахунки наднормативних викидів (M_i) в тоннах здійснюються шляхом визначення різниці між фактичними і дозволеними потужностями викидів, з урахуванням часу роботи джерела в режимі наднормативного викиду. Розрахунок виконується за формулою (1):

$$M_i = 0,0036 (V_i C_i - M_{qi}) T \quad (1)$$

де V_i - об'ємна витрата газопилового потоку на виході з джерела, $\text{м}^3/\text{с}$;

C_i - середня концентрація 1-ї забруднюючої речовини (із серії відібраних проб), $\text{г}/\text{м}^3$, розрахована як середня арифметична;

M_{qi} - потужність дозволеного викиду 1-ї забруднюючої речовини по даному джерелу, $\text{г}/\text{с}$, встановлена дозволом на викид;

T - час роботи джерела в режимі наднормативного викиду, годин.

Термін роботи джерела в режимі наднормативного викиду визначається з моменту виявлення порушення до моменту його усунення, підтвердженого даними контрольної перевірки з урахуванням фактично відпрацьованого часу.

Якщо за даними вимірів, зафіксованих в журналах первинної облікової документації підприємства, неодноразово виявлялося перевищення встановленого нормативу по даному

джерелу і речовині, то термін роботи джерела в режимі наднормативного викиду береться з часу введення нормативу

Якщо за даними вимірів, зафіксованих в журналах первинної облікової документації підприємства, неодноразово виявлялося перевищення встановленого нормативу по даному джерелу і речовині, то термін роботи джерела в режимі наднормативного викиду береться з часу введення нормативу в дію по даному джерелу і речовині до дня контрольної перевірки, але не більше, як за один астрономічний рік.

У випадках, коли останнім виміром, зафіксованим в журналах первинної облікової документації підприємства, не виявлено перевищення встановленого нормативу по даному джерелу і речовині, а при інспекційній перевірці перевищення встановлено, відлік часу роботи джерела в режимі наднормативного викиду береться з моменту виявлення порушення. В цьому разі приписом до акта перевірки встановлюється термін усунення порушення, після закінчення якого, за замовленням підприємства, здійснюється контрольна перевірка його фактичного усунення і, відповідно, розраховується час роботи джерела в режимі наднормативного викиду.

Всі контрольні перевірки фактів усунення виявлених порушень роботи джерел в режимі наднормативного викидів проводяться за рахунок підприємств.

В разі відсутності на підприємстві зафіксованих в первинній обліковій документації результатів вимірів потужності викидів забруднюючих речовин або результати вимірів анульовані, час роботи джерела в режимі наднормативного викиду встановлюється за три попередніх місяці до дня даної перевірки.

При невиконанні у встановлені терміни заходів по досягненню нормативів гранично допустимих викидів розрахунки наднормативних викидів здійснюються як різниця між фактичною потужністю викиду, яка підтверджена результатами інструментальних вимірів, і величиною нормативу викиду після впровадження заходу, з урахуванням терміну, що минув після планового його закінчення.

Розрахунки потужності викидів забруднюючих речовин по джерелах або речовинах, які не мають дозволу на викид, ведуться на основі потужності фактичного викиду, визначеної інструментальними вимірами. При цьому час роботи джерела в режимі наднормативного викиду визначається з моменту виявлення порушення до моменту оформлення дозволу на викид.

Необхідна кількість проб для визначення потужності викиду регламентована Інструкцією по відбору проб з газопилових потоків, затвердженою Мінприроди України.

Середня арифметична із визначених разових концентрацій серії проб при номінальному навантаженні технологічного обладнання є базовою для розрахунку наднормативних викиди за формулою (1).

Розрахунки потужності наднормативних викидів в результаті аварійних і залпових викидів, не передбачених технологічними регламентами виробництва, здійснюються розрахунковим методом на основі матеріальних балансів даних технологічних регламентів та ін.

Розмір компенсації збитків, регулюючі коефіцієнти

Розрахунок ведеться на основі розміру мінімальної заробітної плати з урахуванням обсягів наднормативних вики-

дів і регулюючих коефіцієнтів. Розмір компенсації збитків в одиницях національної валюти визначається за формулою (2):

$$З = M_i \times i_P \times A_i \times K_t \times K_{zi} \quad (2)$$

де $З$ - розмір компенсації збитків, од. нац. валюти;

M_i - маса забруднюючої речовини, що викинута в атмосферне повітря понаднормативно, т;

i , i_P - базова ставка компенсації збитків в частках мінімальної заробітної плати (P) за одну тонну умовної забруднюючої речовини на момент перевірки, од. нац. валюти/ тонну;

A_i - безрозмірний показник відносної небезпечності забруднюючої речовини;

K_t - коефіцієнт, що враховує територіальні соціально-екологічні особливості;

K_{zi} - коефіцієнт, що залежить від рівня забруднення атмосферного повітря населеного пункту забруднюючою речовиною

Безрозмірний показник відносної небезпечності забруднюючої речовини (A_i) визначається із співвідношення за формулою (3).

$$A_i = \frac{i}{ГДК_i} \quad (3),$$

де $ГДК_i$ - середньодобова гранично допустима концентрація або орієнтовно безпечний рівень впливу (ОБРВ) забруднюючої речовини, $мг/м^3$.

Для речовин з $ГДК$ більше одиниці в чисельнику вводиться поправний коефіцієнт 10.

Для речовин, у яких відсутня величина середньодобової гранично допустимої концентрації, при визначенні показника відносної небезпечності, береться величина максимальної разової $ГДК$ забруднюючої речовини в атмосферному повітрі.

Для речовин, по яких відсутні величини ГДК і ОБРВ, показник відносної небезпечності A_i приймається рівним 500.

Коефіцієнт, що враховує територіальні соціально-екологічні особливості (K_t), залежить від чисельності жителів населеного пункту, його народногосподарського значення і розраховується за формулою (4):

$$K_t = K_{нас} \times K_{ф} \quad (4),$$

де: $K_{нас}$ - коефіцієнт, що залежить від чисельності жителів населеного пункту і визначається за табл. 1;

$K_{ф}$ - коефіцієнт, що враховує народногосподарське значення населеного пункту і визначається за табл. 2.

Таблиця 1

Чисельність населення, тис. чол.	$K_{нас}$
До 100	1,00
100,1 - 250	1,20
250,1 - 500	1,35
500,1 - 1000	1,55
більше 1000	1,80

Таблиця 2

Тип населеного пункту	$K_{ф}$
I Організаційно-господарські та культурно-побутові центри місцевого значення з перевагою аграрно-промислових функцій (районні центри, міста, селища районного підпорядкування) та села	1,0
II Багатофункціональні центри, центри з перевагою промислових і транспортних функцій (обласні центри, міста обласного підпорядкування, великі промислові та транспортні вузли)	1,25
III Центри з перевагою рекреаційних функцій*	1,65

* Якщо населений пункт одночасно має промислове та рекреаційне значення, застосовується коефіцієнт $K_f = 1,65$.

Коефіцієнт, що залежить від рівня забруднення атмосферного повітря населеного пункту забруднюючою речовиною (K_{zi}), визначається за формулою (5):

$$K_{zi} = \frac{q}{ГДК_{ci}} \quad (5)$$

де q - середньорічна концентрація забруднюючої речовини за даними прямих інструментальних вимірів на стаціонарних постах за попередній рік, $мг/м^3$;

$ГДК_{ci}$ - середньодобова гранично допустима концентрація забруднюючої речовини, $мг/м^3$.

У випадку, коли в даному населеному пункті інструментальні виміри концентрації даної забруднюючої речовини не виконуються, а також, коли рівні забруднення атмосферного повітря населеного пункту забруднюючою речовиною не перевищують $ГДК$, значення коефіцієнта K_{zi} приймається за одиницю.

Розрахунків розмірів компенсації збитків за наднормативні викиди.

Приклад 1. При перевищенні дозволених викидів, які виявлені шляхом інструментальних вимірів і даних первинної облікової документації підприємства.

На хімічному підприємстві м. Києва при контрольній перевірці 28 січня 1999 р. зафіксовано середню концентрацію викиду сірковуглецю $96,004 \text{ мг/м}^3$ при об'ємній витраті $191,7 \text{ м}^3/\text{с}$, що становить $18,404 \text{ г/с}$.

Тимчасово погоджений викид сірковуглецю по джерелу № 18 на 1998-1999 р.р. встановлений дозволом, становить: $M_{qcs} = 13,304 \text{ г/с}$.

За даними журналу первинної облікової документації за формою ПОД-1 підприємства 22 листопада 1998 р. також зафіксоване перевищення встановленого нормативного викиду по даному джерелу і речовині. За фактом виявленого порушення було видано припис про його усунення в строк до 5 лютого 1999 р. В зазначений строк порушення було усунуте. За цей період джерело № 18 працювало цілодобово.

Таким чином, час роботи джерела в режимі наднормативного викиду береться з часу останнього зафіксованого порушення і становить:

$$24 \text{ год.} \times 77 \text{ діб} = 1848 \text{ год.}$$

Потужність викиду сірковуглецю, що здійснювався з перевищенням тимчасово погоджених нормативів, розраховується за формулою (1) і становить:

$$M = 0,0036 (191,7 \times 0,096 - 13,304) 1848 = 33,9 \text{ т}$$

191,7 - об'ємна витрата газоповітряної суміші, м³/с;

0,096 - середня концентрація сірковуглецю в газоповітряній суміші із серії відібраних проб, г/м³;

13,304 - тимчасово погоджений викид сірковуглецю, г/с;

1848 - час роботи джерела з перевищенням тимчасово погодженого викиду, годин.

Розмір компенсації збитків розраховується за формулою (2) і становить:

$$З = 33,9 \times 1,1 \times 17 \times 200 \times 2,25 \times 1,2 = 342362,1 \text{ грн.}$$

33,9 - маса сірковуглецю, що викинута в результаті перевищення тимчасово погодженого викиду, тонн;

1,1 - базова ставка компенсації збитків в частках мінімальної заробітної плати за одну тонну умовної забруднюючої речовини;

17 - розмір НМД, грн.;

200 - показник відносної небезпечності сірковуглецю (А), який розраховується за формулою (3):

$$A = \frac{1}{0,005} = 200$$

0,005 - середньодобова ГДК сірковуглецю, мг/м³;

2,25 - коефіцієнт (Кт), що враховує територіальні соціально-екологічні особливості м. Києва, розраховується за формулою (4):

$$K_T = 1,8 \times 1,25 = 2,25$$

1,8 - коефіцієнт (Кнас), приймається за табл. 1;

1,25 - коефіцієнт (Кф), приймається за табл. 2;

1,2 - коефіцієнт (Кз), що залежить від рівня забруднення атмосфери м. Києва сірковуглецем, розраховується за формулою:

$$K_z = \frac{0,006}{0,005} = 1,2$$

0,006 — середньорічна концентрація сірковуглецю по м. Києву за даними стаціонарних постів спостережень за 1999 р., мг/м³;

0,005 — середньодобова ГДК сірковуглецю, мг/м³.

Приклад 2. При невиконанні, у заплановані терміни, заходів по досягненню нормативів ГДВ. На підприємстві по виробництву залізобетонних виробів м. Бровари проектом нормативів ГДВ передбачено встановлення другого ступеня очистки викидів від технологічного обладнання приготування бетону з терміном виконання в III кварталі 1998 г з метою зменшення концентрації пилу цементу з 31 г/м³ до 0,05 г/м³ по даному джерелу при об'ємній витраті газопилового потоку 30000 м³/год (8,3 м³/с).

При перевірці виконання вимог законодавства про охорону атмосферного повітря 18 лютого 1998 р. зафіксовано невиконання заходу. Контрольні інструментальні виміри пока-

зали, що концентрація пилу по цьому джерелу складає 1 г/м^3 .
Потужність дозволеного викиду складає $0,05 \text{ г/м}^3$.

Установка працює 8 годин на добу при 5-тиденному робочому тижні.

Розрахунок часу роботи джерела в режимі наднормативного викиду:

$$T = 8 \text{ год.} \times 96 \text{ діб} = 784 \text{ год.}$$

Потужність викиду пилу цементу, що здійснювався з перевищенням граничних нормативів, розраховується за формулою і (1) і становить:

$$M = 0,0036 (8,3 \times 1 - 8,3 \times 0,05) 784 = 22,25 \text{ т}$$

8,3 - об'ємна витрата димових газів від установки приготування бетону, $\text{м}^3/\text{с}$;

1 - середня концентрація пилу цементу в пилогазовому потоці із серії проб, г/м^3 ;

$8,3 \times 0,05$ — маса викиду пилу від установки приготування бетону після впровадження заходу, встановлена проектом нормативів ГДВ, г/с ;

Розмір компенсації збитків розраховується за формулою (2) і становить:

$$З = 22,25 \times 1,1 \times 17 \times 50 \times 1,0 \times 1,0 = 20806,2 \text{ грн.}$$

22,25 - маса пилу цементу, що викинута в результаті перевищення встановленого нормативу викиду, т;

1,1 - базова ставка компенсації збитків в частках мінімальної заробітної плати за одну тонну умовної забруднюючої речовини;

17 - розмір НМД, грн.;

50 - показник відносної небезпечності пилу цементу А, який розраховується за формулою (3):

$$A = \frac{1}{0,02} = 50$$

0,02 — середньодобова ГДК пилу цементу, мг/м³;

1,0 — коефіцієнт (К_т), що враховує територіальні соціально-екологічні особливості м. Бровари, розраховується за формулою (4):

$$K_t = 1,0 \times 1,0 = 1,0;$$

1,0 — коефіцієнт (К_{нас}), приймається за табл. 1;

1,0 — коефіцієнт (К_с), приймається за табл. 2;

1,0 — коефіцієнт (К_з), що залежить від рівня забруднення атмосфери населеного пункту приймається за 1,0 тому, що в м.Бровари не проводяться спостереження за рівнями забруднення атмосферного повітря.

Нарахування збитків продовжується до виконання заходу і зменшення обсягів викидів пилу цементу по даному джерелу до величин, передбачених проектом нормативів ГДВ.

Контрольні завдання та запитання

На одному з підприємств м. Кіровограда при перевірці 1 квітня 2003 року зафіксовано:

- середню концентрацію викиду сірковуглецю 84,2 мг/м³ при об'ємній витраті 191,7 м³/с, що становить 18,404 г/с. Тимчасово погоджений викид сірковуглецю по джерелу № 12 на 2002-2003 роки встановлений дозволом, становить:
- $M_{qcs} = 12,206$ г/с. За даними журналу первинної облікової документації за формою ПОД-1 підприємств 16 жовтня 2002 року також зафіксовано перевищення встановленого викиду по даному джерелу і речовині. За фактом виявленого порушення працівниками облекоінспекції було видано припис про його усунення в термін до 15 січня 2003 року. В

зазначений термін порушення не було усунуте, джерело №12 працювало цілодобово.

Здійснити розрахунки відшкодування збитків за понад-нормативні викиди.

Контрольні запитання:

1. Які викиди забруднюючих речовин враховуються наднормативними?
2. Як розраховуються наднормативні викиди?
3. Як визначити розмір компенсації збитків?
4. Назвати регулюючі коефіцієнти для розрахунку компенсації збитків внаслідок наднормативних викидів?
5. Як визначається термін роботи джерела в режимі наднормативного викиду?
6. За чий рахунок виконуються всі контрольні перевірки фактів виявлених порушень?

Практичне заняття № 4 Обчислення розміру шкоди (майнових стягнень), заподіяних лісовому господарству

Мета: практичне ознайомлення студентів з постановою Кабінету Міністрів від 5 грудня 1996 р. № 1464 „Застосування такс для обчислення розміру шкоди, заподіяної лісовому господарству”.

З метою посилення охорони лісів, збереження лісових ресурсів і підвищення ефективності їх використання Кабінет Міністрів України від 5 грудня 1996 р. затвердив такси для обчислення розміру шкоди, заподіяної лісовому господарству підприємствами, установами, організаціями та громадянами:

- пошкодженням дерев і чагарників до ступеня неприпинення росту;

- знищенням або пошкодженням лісових культур, насаджень і молодняка природного походження та самосіву на землях, призначених для лісовідновлення та лісорозведення;
- знищенням або пошкодженням сіянців і саджанців у лісових насадженнях та на плантаціях;
- самовільним сінокосінням, випасанням худоби;
- знищенням та пошкодженням лісогосподарських та розмежувальних знаків;
- пошкодженням сіножатей та пасовищних угідь;
- знищенням або пошкодженням лісо осушувальних каналів дренажних систем і шляхів;
- незаконною рубкою та пошкодженням дерев і чагарників до ступеня припинення росту;
- самовільною заготівлею (збиранням) недеревних рослинних ресурсів у порядку спеціального використання, а також загального використання на ділянках, де це заборонено чи допускається тільки за спеціальним дозволом.

Установлено, що такси для обчислення розміру стягнень за шкоду, заподіяну лісовому господарству підприємствами, установами, організаціями та громадянами, застосовуються також для обчислення шкоди, заподіяної знищенням, пошкодженням чи незаконною рубкою окремих дерев, груп дерев, чагарників на сільськогосподарських угіддях, садибах, присадибних, дачних і садових ділянках, що не належать до лісового фонду.

В практичній частині слід розглянути:

1. Розрахунок збитків внаслідок пошкодження дерев і чагарників до ступеня неприпинення росту, зокрема

- такси для обчислення розміру відшкодування шкоди, чи Сподіяної лісовому господарству підприємствами, уста-

новами, організаціями та громадянами пошкодженням дерев і чагарників до ступеня неприпинення росту;

- особливості застосування обчислення розміру шкоди;
- приклад розрахунку розміру шкоди (збитків), заподіяної лісовому господарству підприємствами, установами, організаціями (діями та громадянами пошкодженням дерев і чагарників до ступеня неприпинення росту).

2. Розрахунок збитків, заподіяних лісовому господарству внаслідок знищення або пошкодження лісових культур, насаджень молодняка природного походження та самосіву на землях, призначених для лісовідновлення та лісорозведення, зокрема:

- такси для обчислення розміру шкоди, заподіяної лісовому господарству підприємствами, установами, організаціями та громадянами знищенням або пошкодженням лісових культур, насаджень і молодняка природного походження та самосіву на землях, призначених для лісовідновлення та лісорозведення;
- особливості застосування обчислення розміру шкоди;
- приклад розрахунку розміру шкоди (збитків), заподіяної лісовому господарству підприємствами, установами, організаціями та громадянами знищенням або пошкодженням лісових культур, насаджень і молодняка природного походження та самосіву на землях, призначених для лісовідновлення та лісорозведення.

Контрольні завдання та запитання

1. Розрахунок збитків внаслідок пошкодження дерев і чагарників до ступеня неприпинення росту, зокрема:

- такси для обчислення розміру відшкодування шкоди, заподіяної лісовому господарству підприємствами, уста-

новами, організаціями та громадянами пошкодженням дерев і чагарників, ступеня неприпинення росту (табл.. 3.1)

Таблиця 3.1

Діаметр дерев у корі біля шийки кореня, см	Розмір заподіяної шкоди у неоподатковуваних мінімумах доходів громадян	
	Ліси першої групи	Ліси другої групи
За кожне дерево, пошкоджене до ступеня неприпинення росту		
до 10	0,2	0,1
10,1-14	0,5	0,3
14,1-18	1,1	0,7
18,1- 22	2,4	1,6
22,1-26	4,1	2,7
26,1-30	6,0	4,0
30,1-34	8,1	5,6
34,1-38	10,5	7,1
38,1-42	13,0	8,7
42,1-46	15,0	10,0
46,1-50	17,0	12,0
За кожний сантиметр діаметра понад 50 сантиметрів	0,5	0,4
За кожний куш чагарника	0,5	0,4

- особливості застосування обчислення розміру шкоди.

За пошкодження самшиту, кипариса, айланта, платана, горіхів усіх видів, еталонних дерев і дерев на елітних насінневих плантаціях, а також хвойних молодих дерев (віком до 41 року) у грудні-січні розмір стягнення обчислюється за цією таксою, збільшеною у два рази.

- приклад розрахунку розміру шкоди (збитків), заподіяної лісовому господарству підприємствами, установами, організаціями

та громадянами пошкодженням дерев і чагарників до ступеня неприпинення росту

При вивезенні деревини з лісосіки лісництва (ліси II групи) лісовозами пошкоджено до ступеня неприпинення росту 12 дерев (діаметром: 2 шт. — 20 см, 4 шт. — 28 см, 5 шт. — 30 см, 1 шт. — 64 см) і 7 кущів чагарників.

Розмір шкоди (збитків) становить:

$$2 \times 1,6 \times 17 = 54,4 (\text{грн.})$$

$$4 \times 4,0 \times 17 = 272,0 (\text{грн.})$$

$$5 \times 4,0 \times 17 = 340,0 (\text{грн.})$$

$$1 \times 12 \times 17 + 14 \times 0,4 \times 17 = 204 + 95,2 = 299,2 (\text{грн.})$$

$$7 \times 0,4 \times 17 = 47,6 (\text{грн.})$$

$$\text{Всього: } 1013,8 (\text{грн.})$$

2. *Розрахунок збитків, заподіяних лісовому господарству внаслідок знищення або пошкодження лісових культур, насаджень і молодняку природного походження та самосіву на землях, призначених для лісовідновлення та лісорозведення.*

- такси для обчислення розміру шкоди, заподіяної лісовому господарству підприємствами, установами, організаціями та громадянами знищенням або пошкодженням лісових культур, насаджень і молодняку природного походження та самосіву на землях, призначених для лісовідновлення та лісорозведення (табл..3.2)

Таблиця 3.2

Вік знищених або пошкоджених лісових культур, насаджень і молодняка природного походження та самосіву (років)	Розмір заподіяної шкоди у неоподатковуваних мінімумах доходів громадян (за 1 гектар)	
	ліси першої групи	ліси другої групи
до 5	340	270
6-10	440	340

- особливості застосування обчислення розміру шкоди

1. У гірських лісах Карпат і Криму розмір шкоди, заподіяної знищенням або пошкодженням лісових культур, насаджень і молодняка природного походження та самосіву, обчислюється за цією таксою, збільшеною у два рази.

2. За пошкодження або знищення лісових культур, молодняку природного походження і самосіву самшиту, кипариса, айланта, платана, горіхів усіх видів розмір шкоди обчислюється за цією таксою, збільшеною у два рази.

3. Розмір шкоди, заподіяної лісовому господарству знищенням або пошкодженням до ступеня припинення росту лісових культур, насаджень і молодняку природного походження та самосіву віком понад 10 років, обчислюється за таксою для обчислення розміру шкоди, заподіяної лісовому господарству підприємствами, установами, організаціями та громадянами незаконною рубкою та пошкодженням дерев і чагарників до ступеня припинення росту.

4. При обчисленні розміру шкоди, заподіяної лісовому господарству підприємствами, установами, організаціями і громадя-

нами, пошкодженням лісу стічними водами, хімічними речовинами, промисловими та комунально-побутовими викидами, відходами і сміттям, а також пошкодженням лісу внаслідок підпалу або порушення правил пожежної безпеки в лісах, враховуються:

- пошкодження лісових культур і насаджень природного походження, яке обчислюється в десятикратному розмірі діючих такс на деревину, що відпускається на пні за першим розрядом у всіх таксових поясах без застосування встановлених норм зниження такс;
- вартість робіт, пов'язаних з припиненням негативного впливу на насадження зазначених факторів або гасінням лісової пожежі;
- вартість робіт з очищення території;
- вартість робіт, пов'язаних з вирощуванням лісових насаджень до віку деревостанів, пошкоджених зазначеними негативними факторами.

Приклад розрахунку розміру шкоди (збитків), заподіяної лісовому господарству підприємствами, установами, організаціями та громадянами знищенням або пошкодженням лісових культур, насаджень і молодняку природного походження та самосіву на землях, призначених для лісовідновлення та лісо розведення

В гірських лісах II групи при складуванні заготовленої деревини знищено самосів смереки на ділянках, призначених для лісовідновлення на площі 0,7 га.

Розмір шкоди (збитків) становить:

$$270 \times 0,7 \times 17 = 3213 (\text{грн.}).$$

Контрольні завдання та запитання

Розрахувати розмір шкоди (збитків), заподіяної лісовому господарству внаслідок:

I. Пошкодження дерев і чагарників до ступеня неприпинення росту (ліси I групи Карпат) в січні 1999 року.

9 дерев діаметром, відповідно:

5-18 см (платан), 4-20 см; 12 кущів в чагарниках, 8 хвойних дерев (від 20 років).

II. - Знищено лісові культури (вік 7 років) на площі 0,5 га.

- Пошкоджено молодняк природного походження на площі 1,2 га.

- Пошкоджено хімічними речовинами 0,6 га самосіву (вік 2 роки).

Примітка: вартість робіт з очищення території – 17 тис. грн. , вартість вирощування лісових культур 2-річного піку – 2 тис. грн. /га.

Контрольні запитання

1. За які пошкодження встановлені такси для обчислення розміру шкоди, заподіяної лісовому господарству підприємствами, установами, організаціями та громадянами?

2. Які існують такси для обчислення розміру відшкодування шкоди, заподіяної лісовому господарству пошкодженням дерев чагарників до ступеня неприпинення росту?

3. Назвати такси для обчислення розміру шкоди, заподіяної лісовому господарству внаслідок знищення або пошкодження.

4. Якою таксою визначається розмір шкоди, заподіяної лісовому господарству знищенням самосіву віком понад 10 років?

5. Які критерії враховуються під час обчислення розміру шкоди, заподіяної лісовому господарству внаслідок підпалу або порушення правил пожежної безпеки в лісах?
6. За якою таксою обчислюється розмір відшкодування у гірських лісах Карпат і Криму?

Практичне заняття № 5 Обчислення розміру шкоди, заподіяної зеленим насадженням населених пунктів

Мета: ознайомлення студентів з постановою Кабінету Міністрів від 28 грудня 2001 року № 559. Набуття навиків у практичному застосуванні такс для обчислення розміру шкоди заподіяної зеленим насадженням та іншим об'єктам озеленень в межах населених пунктів.

28 грудня 2001 року Кабінет Міністрів України прийняв постанову № 559, якою затвердив такси для обчислення розміру шкоди, заподіяної підприємствами, установами, організаціями та громадянами зеленим насадженням та іншим об'єктам озеленення загального використання в межах населених пунктів внаслідок знищення або пошкодження дерев і чагарників, знищення або пошкодження газонів і квітників, а також шкоди, заподіяної підприємствами, установами, організаціями та громадянами паркам, скверам, гідропаркам, іншим об'єктам озеленення загального використання в межах населених пунктів, земельним ділянкам, відведеним для створення цих об'єктів, внаслідок самовільного їх використання, влаштування сміттєзвалищ, випалювання рослинності, випасання худоби та засмічення водоймищ на їх території. Вказаною постановою встановлено, що розмір шкоди, заподіяної зеленим насадженням та іншим об'єктам озеленення загального використання в

межах населенні пунктів обчислюється працівниками Міністерства охорони навколишнього природного середовища України, його органів на місцях та інших спеціально уповноважених органів державної виконавчої влади, яким надане право складання протоколу про адміністративні правопорушення.

В практичній частині слід розглянути:

1. Розрахунок збитків за знищення або пошкодження дерев і чагарників, зокрема

- такси для обчислення розміру шкоди, заподіяної внаслідок знищення або пошкодження дерев і чагарників;
- особливості застосування обчислення розміру шкоди;
- приклад розрахунку розміру шкоди (збитків) внаслідок знищення або пошкодження дерев і чагарників в населених пунктах.

2. Розрахунок збитків за знищення або пошкодження газонів і квітників, зокрема:

- такси для обчислення розміру шкоди, заподіяної внаслідок знищення або пошкодження газонів і квітників;
- особливості застосування обчислення розміру шкоди;
- приклад розрахунку розміру шкоди (збитків) внаслідок знищення або пошкодження газонів і квітників в населених пунктах.

3. Розрахунок збитків, заподіяних паркам, скверам, гідропаркам, іншим об'єктам озеленення загального використання в межах населених пунктів.

- такси для обчислення розміру шкоди, заподіяної внаслідок використання не за призначенням парків, скверів, гідропарків, інших озелених та земельних ділянок, відведених для їх створення, а також за самовільний проїзд та заїзд на них транспортних засобів, засмічення водойм на їх територіях;

- приклад розрахунку розміру шкоди (збитків), завданої паркам, скверам та іншим об'єктам озеленення внаслідок самочинного (без дозволу) їх використання .

- такси для обчислення розміру шкоди, заподіяної внаслідок знищення або пошкодження дерев і чагарників (гривень) в табл.. 4.1.

Діаметр дерева (у корі) біля шийки кореня, см	За кожне дерево, пошкоджене до ступеня припинення росту	За кожне дерево, пошкоджене до ступеня неприпинення росту
до 6	80	40
6,1-10	115	55
10,1-14	150	70
14,1-18	185	90
18,1-22	220	110
22,1-26	300	150
26,1-30	400	200
30,1-34	500	250
34,1-38	660	320
38,1-42	760	380
42,1-46	920	460
46,1-50	1120	560
За кожний см діаметра понад 50см	40	20
За кожний кущ красиво квітучого, вічнозеленого чагарнику та троянд	50	25
За кожний кущ чагарнику, висадженого в огорожі та бордюрі	50	25

За знищення або пошкодження до ступеня припинення росту таких дерев і чагарників декоративних і цінних порід

смереки (ялини) колючої, ялиці, модрина, туї, сосни різних видів, дерев і чагарників родини кипарисових, гінкго дволопатевого, кедрів усіх видів, секвої вічнозеленої, метасеквої, береки, катальпи, самшиту, платана, дуба австрійського і пухнастого, лавра, іудиного дерева, лавровишні, липи американської і повстистої, магнолії, бархату амурського, горіхоплідних, софори, прищеплених видів і форм деревних і чагарникових рослин. Розмір стягнення обчислюється за цією таксою, збільшеною у два рази.

За знищення або пошкодження до ступеня припинення росту чи пошкодження до ступеня неприпинення росту хвойних та вічнозелених рослин у грудні-січні місяці розмір стягнення обчислюється за цією таксою, збільшеною у чотири рази.

У разі привласнення буреломних, вітровальних і зрубаних дерев розмір стягнення обчислюється за цією таксою, зменшеною у два рази.

Під знищенням слід розуміти рубку дерев і чагарників без спеціального на те дозволу або за дозволом, але не тих дерев, чагарників, не на тих ділянках, не в тій кількості, що передбачено дозволом.

Приклад розрахунку розміру шкоди (збитків) внаслідок знищення або пошкодження дерев і чагарників в населених пунктах

В парку культури та відпочинку м. Кіровограда громадянином К. самовільно зрубано 3 дерева діаметром біля шийки кореня відповідно 18, 20 і 26 см.

Розмір шкоди (збитків) становить:

$$220 \times 2 = 440 \text{ грн.}$$

$$300 \times 1 = 300 \text{ грн.}$$

300 + 440 = 740 грн.

Всього: 740 грн.

Розрахунок збитків за знищення або пошкодження газонів і квітників.

А) Такса для обчислення розміру шкоди, заподіяної внаслідок (знищення або пошкодження газонів і квітників (гривень)).

Газони квітників	За знищення газонів і квітників	За пошкодження газонів і квітників
1.Газони (за 1 м ²):		
Партерні	34	17
Звичайні	17	10
Лугові	17	8
2.Квітники (за 1 кущ або 1 цибулину:		
Півонії, жоржини	17	10
Оранжереїні (горщико-ві)	17	10
Цибулини або бульбоцибулини	10	5
Інші багаторічні квіти, що зимують та не зимують у ґрунті	7	3

Особливості застосування обчислення розміру шкоди:

1. За самовільне зрізання квітів розмір шкоди обчислюється за ринковими цінами на квіти, збільшеними у десять разів.
2. Під самовільним зрізанням квітів слід розуміти їх зрізання без спеціального на те дозволу або за наявності дозволу, але не тих квітів, не на тих площах, ділянках, не в тій кількості, що передбачено дозволом.

3. Газон - це земельна ділянка у межах міста або іншого населеного пункту, на якій ростуть природні чи штучно висіяні трави і, яка виконує естетичні, оздоровчі та захисні функції.
4. Квітник - це земельна ділянка у межах міста або іншого населеного пункту, на якій ростуть штучно висіяні чи висаджені квіти одного або кількох видів і, яка виконує естетичні та освітньо-виховні функції.
5. Під пошкодженням газонів і квітників слід розуміти дії, що спричинили відмирання трав'яного покриття чи квіток та їх коріння обсягом до 50 відсотків пошкодженої площі газону або квітника, а також їх забруднення, засмічення, витоптування тощо.
6. Під знищенням газонів та квітників слід розуміти такі дії, що спричинили відмирання трав'яного покриття чи квіток і їх коріння обсягом 51 та більше відсотків пошкодженої площі газону або квітника.

Приклад розрахунку розміру шкоди (збитків) внаслідок знищення або пошкодження газонів і квітників в районах та мікрорайонах м. Кіровограда, на площі Богдана Хмельницького, біля торгівельної палатки підприємцем С. внаслідок складування ящиків з напоями та іншим товаром пошкоджено 10 м³ звичайного газону та знищено 3 кущі жоржин.

Розмір шкоди (збитків) становить:

Вид порушення	(гривень)
1. Використання не за призначенням парків, скверів, гідропарків, інших озелених та земельних ділянок, відведених для їх створення (за 1 м² площі) під:	
розміщення об'єктів будівництва	30
розміщення садів і городів	10
сінокосіння	5
розведення багаття	20
розміщення торговельних рундуків, тентів, рекламних щитів тощо	20
складування будь-яких матеріалів	15
копання траншей, каналів, ям тощо	30
влаштування загат на водоймищах	20
влаштування автостоянок	10
засипання водойм	30
2. Проїзд та заїзд одиниці транспортного засобу:	
мопеда, мотоцикла, моторолера	20
легкового автомобіля, мікроавтобуса, пікапа	30
автобуса, вантажного автомобіля	50
спеціальної важкої транспортної техніки	60
техніки на гусеничному ході	80
гузового транспорту	10
3. Влаштування сміттєзвалищ (за 1 м² площі)	30
4. Випалювання рослинності (за 1 м² площі)	20
5. Випасання худоби (за 1 голову):	
великої рогатої худоби, коней	15
кіз, овець	20
6. Засмічення водойм (за 1 м² водного дзеркала)	20

10грн x 10 = 100 грн.

17 грн. x 3 = 51 грн.

100 + 51 = 151 грн.

Всього: 151 грн.

3. Розрахунок збитків, заподіяних паркам, скверам, гідропаркам, іншим об'єктам озеленення загального використання в межах населених пунктів

Під самовільним використанням земельних ділянок слід розуміти таке їх використання, що здійснюється без спеціального на те дозволу.

Приклад розрахунку розміру шкоди (збитків), завданої паркам, скверам та іншим об'єктам озеленення внаслідок самовільного (без дозволу) їх використання

В м. Світловодську на території центрального парку культури та відпочинку громадянами К. і С. здійснювалося випасання худоби (2 корови, 1 коза) та розведено багаття.

Розмір шкоди становить:

$2 \times 15 = 30$ грн. (випасання 2 корів)

$1 \times 20 = 20$ грн. (випасання 1 кози)

$1 \times 20 = 20$ грн. (розведено багаття)

$20 + 30 + 20 = 70$ грн.

Всього 70 грн.

Сума відшкодування збитків здійснюється кожним громадянином в залежності від кількості його тварин, що випасалися, та ініціативи по розпалюванню багаття.

Контрольні завдання та запитання

Розрахувати розмір шкоди (збитків), заподіяних малим приватним підприємством внаслідок самовільного будівництва торгової палатки в парку, в наслідок чого:

- знищено (самовільно зрубано) 7 дерев діаметром відповідно: 20 см - 4 шт., 30 см - 2 шт. (модрина), 58 см - 1 шт.;
- знищено 6 кущів троянд;
- знищено 46 м^2 лугових газонів;
- пошкоджено 54 м^2 лугових газонів;

- влаштоване сміттєзвалище на площі 12 м².

Контрольні запитання:

1. Які існують розміри такс для обчислення розміру шкоди внаслідок знищення або пошкодження дерев і чагарників?
2. За якою таксою обчислюється розмір стягнення за знищення або пошкодження до ступеня припинення росту дерев і чагарників декоративних і цінних порід?
3. За якою таксою обчислюється розмір стягнення у разі привласнення буреломних, вітровальних і зрубаних дерев?
4. У яких випадках такса для обчислення розміру шкоди збільшується у чотири рази?
5. Що слід розуміти під знищенням?
6. Які Ви знаєте розміри такс для обчислення розміру шкоди, заподіяної внаслідок знищення або пошкодження газонів і квітників?
7. Що таке газон, квітник, пошкодження та знищення газонів квітників?
8. За які види порушень встановлені такси для обчислення розміру шкоди, внаслідок використання не за призначенням парків, скверів, гідропарків, інших озелених та земельних ділянок, відведених для їх створення, а також за самовільний проїзд та заїзд на них транспортних засобів, засмічення водойм на їх територіях.

Практичне заняття № 6 Розрахунок розміру стягнень за збитки, заподіяні незаконним добуванням (знищенням)

дикої фауни

Мета: практичне ознайомлення студентів з таксами для нарахування розміру стягнення за збитки, заподіяні незаконним добуванням або знищенням диких звірів і птахів (крім видів, занесених до Червоної книги України), їх жител, біотехнічних споруд, які введені в дію з 12.03.1996 р., затверджені Мінлісгоспом України та погоджені з Мінфіном України. Практичне застосування вказаних такс.

В практичній частині потрібно розглянути:

1. Розрахунок збитків внаслідок незаконного добування або знищення диких звірів і птахів (крім видів, занесених до Червоної книги України), зокрема:

- такси для нарахування розміру стягнення за збитки, заподіяні незаконним добуванням або знищенням диких звірів і птахів (крім видів, занесених до Червоної книги України), їх жител, біотехнічних споруд;
- розрахунок до такс для нарахування стягнення за збитки, заподіяні незаконним добуванням або знищенням диких звірів і птахів (крім видів, занесених до Червоної книги України), їх жител, біотехнічних споруд;
- приклад нарахування розміру стягнення за збитки, заподіяні незаконним добуванням або знищенням диких звірів і птахів.

Вид збитку	Розмір стягнення
------------	------------------

1. Незаконне добування або знищення Звірі Лось, олень благородний Олень плямистий, лань Кабан, муфлон, козуля, бобер Байбак, куниця лісова і кам'яна, норка американська Єнотовидний собака, лисиця, ондатра, а також нутрія, добута в мисливських угіддях Заєць-русак, тхір лісовий	За одну особину 90 НМД 60 -//- 50 - //- 30 - //- 20 -//- 10 - //-
Птахи Лебідь шипун і кликун, тетерук , рябчик, шилодзьобка, галагаз, гуси, фазан, сіра куріпка, кеклик Качки, лиска, голуби, кулики, перепілка, інші мисливські птахи	20 -//- 10 -//- 5 -//-
2. Знищення (розорення) гнізда, нори, інших жител тварин, бобрової загати	За таксою на відповідний вид, збільшеною в 2 рази
3. Знищення ембріонів мисливських звірів	50% від такси на відповідний вид звіра (за кожен ембріон)
4. Вилучення яєць із гнізда	20% від такси на відповідний вид птаха (за кожне яйце)
5. Знищення або пошкодження біо - технічних споруд (штучних гніздівель, солонців, годівниць, аншлагів та інше)	За фактичною вартістю, збільшеною в три рази

Б) Розрахунок до такс для нарахування стягнення за збитки, заподіяні незаконним добуванням або знищенням диких звірів і птахів (крім видів, занесених до Червоної книги України), їх жител, споруд

Основні види мисливських тварин	Вага туші (м'ясо для реалізації), кг	Середня ринкова ціна 1 кг м'яса, грн.	Вартість туші, грн.	Трофеї
Лось	130	-	650	роги
Олень благородний	100	-	500	роги
Олень плямистий	60	-	300	роги
Лань	40	-	200	роги
Кабан	60	-	300	ікла

Приклад нарахування розміру стягнення за збитки, заподіяні незаконним добуванням або знищенням диких звірів і птахів

Громадянином З. під час браконьєрського полювання добуто оленя благородного і козулю, м'ясо яких використав.

Розмір збитків становить:

$$90 \times 1 \times 17 + 500 = 2030 \text{ (грн.)};$$

$$50 \times 1 \times 17 + 200 = 1050 \text{ (грн.)}$$

$$2030 + 1050 = 3080 \text{ (грн.)} - \text{загальна сума збитків.}$$

Контрольні завдання та запитання

Під час неорганізованого відпочинку туристи розорили три гнізда качки, нору лисиці, незаконно добули лисицю і вилучили із гнізд 16 яєць качки.

Нархувати розмір стягнення за збитки внаслідок цих незаконних дій.

Контрольні запитання:

1. За якою таксою ведеться нарахування розміру за збитки заподіяні незаконним добуванням або знищенням оленя плямистого, лані?
2. Як нараховується розмір стягнення за збитки, заподіяні незаконним добуванням або знищенням птахів (крім видів, занесених до Червоної книги)?
3. За якою таксою визначається розмір стягнення за вилучення яєць із гнізда?
4. Як провести розрахунок до такс для нарахування стягнення за збитки, заподіяні незаконним добуванням або знищенням ведмедя?
5. Яким буде розмір стягнення за знищення біо технічних споруд?

Практичне заняття № 7 Розрахунок стягнень за збитки, заподіяні рибному господарству

Мета: навчити студентів практично застосовувати методику розрахунку збитків, заподіяних рибному господарству внаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища.

Основними вихідними даними для розрахунку збитків, заподіяних рибному господарству, можуть бути акти, повідомлення, службові записки, фотографії, кіно-відео-стрічки та інші документи, підготовлені інспекторами органів Мінприроди України, Держрибгоспу України або особами, що безпосередньо спостерігали випадки загибелі риби, забруднення водойм та нанесення іншої шкоди рибогосподарським водоймам, прямі підрахунки і виміри, результати контрольних

виловів, а також офіційні дані компетентних науково-дослідних організацій про стан рибних ресурсів даного водного об'єкта.

Підрахунок збитків здійснюється на підставі формул (1)-(8), окремо по кожному виду (або по групі біологічно близьких видів), по кожній стадії розвитку риб з наступним складанням цих результатів.

Спочатку визначаються загальні втрати рибного господарства в натуральному вираженні, далі — у вартості, яка обчислюється за цінами на рибу для цього регіону в даний період.

Збитки рибному господарству, заподіяні внаслідок забруднення водойми, розраховуються як прямі, так і від втрати потомства. При цьому доцільно розглянути такі варіанти.

Розрахунок збитків рибному господарству, заподіяних внаслідок забруднення водойми, зокрема:

1. Розрахунок прямих збитків.
2. Розрахунок збитків від втрати потомства.
3. Розрахунок збитків від загибелі кормових організмів.

Розрахунок збитків внаслідок незаконного добування піщано-гравійної суміші, днопоглиблювання, несанкціонованих гідро-механізованих та вибухових робіт.

1. Розрахунок збитків від втрат нерестовищ:
 - по рибопродуктивності нерестовищ;
 - від втрат потомства.
2. Розрахунок збитків від попадання ікри, личинок і молоді риб в рефулер земснаряда.
3. Розрахунок збитків від загибелі кормових організмів.
4. Розрахунок збитків при проведенні вибухових робіт.

Розрахунок збитків рибному господарству, заподіяні внаслідок забруднення водойми

1. Розрахунок прямих збитків.

Прямі збитки розраховуються за кількістю загиблої риби, на одиницю площі, її середньою вагою на площу негативного впливу на гідробіонтів за формулою:

$$N = \Pi SM \quad (1)$$

де: N - величина збитків в натуральному вираженні, кг;

Π - середня кількість загиблої риби від негативного впливу пошкодження, на 1 м² площі;

M - середня маса дорослої особини, кг.

* - молодь риби приймається за статевозрілу рибу.

2. Розрахунок збитків від втрати потомства.

Розрахунок збитків від втрати потомства ведеться за кількістю загиблих риб, плодючості самок, кратності нересту, коефіцієнта промислового повернення і середньої ваги риб за формулою:

$$N = \Pi \frac{Z}{100} Q \times C \frac{K}{100} M \quad (2),$$

де: N - обсяг збитків, кг;

Π - кількість загиблої риби, шт.;

Z - доля самок, %;

Q - середня плодючість самки, тис. шт. ікринок;

C - кратність нересту, (разів);

K - коефіцієнт промислового повернення від ікри, %; M

M - середня маса дорослої особини, кг.

3. Розрахунок збитків від загибелі кормових організмів.

Збитки від загибелі кормових організмів визначаються за формулами:

$$\text{для планктону: } N = \frac{SH\Pi \frac{P}{B} K_1 10^{-6}}{100K_2} \quad (3),$$

$$\text{для бентосу: } N = \frac{SP \frac{P}{B} K_1 10^{-6}}{100K_2} \quad (4),$$

де: N - збитки в натуральному вираженні, т;

S - площа пошкодження, м²;

H - глибина водойм, м;

Π - середня концентрація кормових організмів, г/м³ (для планктону) та г/м² (для бентосу);

$\frac{P}{B}$ - коефіцієнт переведення біомаси кормових організмів в

продукцію;

K₁ — показник гранично можливого використання кормової бази рибою, %;

K₂ - кормовий коефіцієнт для перевезення продукції кормових організмів в рибопродукцію;

10⁻⁶ - коефіцієнт переведення грамів в тонни.

Розрахунок збитків внаслідок незаконного добування піщано-гравійної суміші, днопоглиблювання, несанкціонованих гідромеханізованих та вибухових робіт

Збитки, заподіяні рибному господарству внаслідок незаконного добування піщано-гравійної суміші, днопоглиблювання, несанкціонованих гідромеханізованих та вибухових робіт, розраховуються за рибопродуктивністю нерестовищ, загибеллю кормових організмів та молоді риб.

1. Розрахунок збитків від втрат нерестовищ.

Збитки від втрат нерестовищ розраховуються в залежності від наявності вихідних даних за формулами (5) або (6):

а) по рибопродуктивності нерестовищ за формулою:

$$N = S P, \quad (5),$$

де: N - обсяг збитків, кг;

S - площа пошкодження, га;

P - середня рибопродуктивність нерестовищ за промисловим поверненням, кг/га.

б) від втрат потомства за формулою:

$$N = SP \frac{Z}{100} Q \times C \frac{K}{100} M \quad (6),$$

де: N - обсяг збитків, кг;

S - площа пошкодження, га;

П - кількість плідників на нерестовищах, шт. /га;

Z - частка самок, %;

Q – середня плодючість самки, тис. шт.;

C – кратність нересту (разів);

K - коефіцієнт промислового повернення від ікри, %;

M - середня маса дорослої особини, кг.

2. Розрахунок збитків від попадання ікри, личинок і молоді риб в рефулер земснаряда.

Збитки від попадання ікри, личинок і молоді риб в рефулер земснаряда визначається за формулою:

$$N = PVR \frac{K}{100} M \quad (7),$$

де: N - розмір збитків, кг;

П - кількість ікри, личинок, молоді риб кожного виду, шт/м³;

V - об'єм вибраного ґрунту, м³;

K - кратність розбавлення ґрунту водою;

M - середня маса дорослої особи, кг.

3. *Розрахунок збитків від загибелі кормових організмів.*
Збитки від загибелі кормових організмів визначаються за формулами (3)-(4).
4. *Розрахунок збитків при проведенні вибухових робіт.*

Розрахунок втрати рибопродуктивності водойми при проведенні вибухових робіт здійснюється за формулою (8):

$$N = SP \quad (8),$$

де: N - розмір збитків, кг;

S - площа пошкодження, га;

P - рибопродуктивність водойми, кг/га.

Приклад розрахунку збитків, заподіяних рибному господарству.

Розрахунок виконано для умов Дністровського водосховища.

Внаслідок скиду забруднених вод у водосховище спостерігалась загибель риби на площі 0,2 га. Концентрація загиблої риби складає:

лящ - 0,1 шт/м²;

судак - 0,05 шт/м²;

окунь - 2 шт/м²;

Середня вага однієї дорослої особини риби:

лящ - 1,2 кг; судак - 1,9 кг; окунь - 0,25 кг.

Прямі збитки визначаються за формулою (1).

лящ: $N = 0,1 \times 2000 \times 1,2 = 240$ кг;

судак: $N = 0,05 \times 2000 \times 1,9 = 190$ кг;

інші: $N = 2 \times 2000 \times 0,25 = 1000$ кг.

Всього: 1430 кг.

Таким чином, внаслідок скиду стічних вод в Дністровське водосховище, прямі збитки рибному господарству склали

1430 кг. Оцінка збитків у вартісному виразі обчислюється за цінами на рибу на час загибелі (наприклад, для області: лящ, судак - 4 грн. /кг та інші види - 3 грн. /кг).

Лящ: $8 = 240 \times 4 = 960$ (грн.).

Судак: $3 = 190 \times 4 = 760$ (грн.).

Інші: $3 = 1000 \times 3 = 3000$ (грн.). Всього: 4720 (грн.).

Крім того, збитки рибному господарству (N) будуть заподіяні від втрати потомства. Розрахунок ведеться по кількості загиблих самок (2), їх плодючістю (<3), кратністю нересту (C), коефіцієнтом промислового повернення (K), середньою вагою риби (M) за формулою (2).

Кількість риби, що загинула внаслідок забруднення водосховища, складає:

Лящ: $240 \text{ кг} : 1,2 \text{ кг} = 200$ шт.

Судак: $190 \text{ кг} : 1,9 \text{ кг} = 100$ шт.

Окунь: $1000 \text{ кг} : 0,25 \text{ кг} = 4000$ шт.

Середні біологічні показники основних промислових видів риби для Дністровського водосховища

Види риби	Середня маса дорослої особини (кг)	Плодючість (Q-тис. шт)	Кратність нересту (C - разів)	Частка самок (Z - %)	Промислове повернення від ікри (K- %)
Лящ	1,2	120	9	50	0,003
Судак	1,9	300	6	50	0,001
Окунь	0,25	25	7	50	0,001

Розрахунок проводиться по кожному виду риби окремо.

$$\text{Лящ: } N = 200 \times \frac{50}{100} \times 120000 \times 9 \times \frac{0,003}{100} \times 1,2 = 3888 \text{ кг};$$

$$\text{Судак: } N = 100 \times \frac{50}{100} \times 300000 \times 6 \times \frac{0,001}{100} \times 1,9 = 1710 \text{ кг};$$

$$\text{Окунь: } N = 4000 \times \frac{50}{100} \times 25000 \times 7 \times \frac{0,001}{100} \times 0,25 = 8750 \text{ кг.}$$

Всього: 14348 кг.

Вартісна оцінка збитків:

$$\text{Лящ: } S = 3888 \times 4 = 15552 \text{ (грн.)}.$$

$$\text{Судак: } S = 1710 \times 4 = 6840 \text{ (грн.)}.$$

$$\text{Інші: } S = 8750 \times 3 = 26250 \text{ (грн.)}.$$

$$\text{Всього: } 48642 \text{ (грн.)}.$$

Контрольні завдання та запитання

Розрахувати величину збитків, заподіяних рибному господарству (умови Дністровського водосховища) внаслідок забруднення вод господарсько-побутовими скидами бази відпочинку, у результаті чого спостерігалась загибель риби на площі 0,1 га. Концентрація загиблої риби складає: судак - 0,15 шт./м², лящ - 0,05 шт./м², окунь - 1,0 шт./м².

Середня вага однієї дорослої особини риби становить: . судак - 1,5 кг, лящ - 0,9 кг, окунь - 0,12 кг. Ціна риби на час загибелі: судак, лящ - 4 грн. /кг , окунь - 2 грн./кг.

Контрольні запитання:

1. Які основні вихідні дані для розрахунку збитків Ви знаєте?
2. Як розраховуються прямі збитки?
3. За якою формулою ведеться розрахунок збитків від втрати потомства?
4. Як визначити збитки від загибелі кормових організмів?
5. Як розрахувати збитки від втрат нерестовищ?

6. За якою формулою визначаються збитки при проведенні вибухових робіт?

Практичне заняття № 8 Обчислення розміру шкоди, заподіяної територіям та об'єктам природно-заповідного фонду

Мета: навчити студентів застосовувати на практиці такси для обчислення розміру відшкодування шкоди природоохоронного законодавства у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України.

Відповідно до статті 65 Закону України «Про природно-заповідний фонд України» і з метою забезпечення збереження природних комплексів територій та об'єктів природно-заповідного фонду Кабінет Міністрів постановою № 521 від 21.04.1998 р.:

1. Затвердив такси для обчислення розміру відшкодування шкоди, заподіяної природним комплексам територій та об'єктів природно-заповідного фонду юридичними і фізичними особами внаслідок:

- незаконної рубки або пошкодження деревних видів рослин і таких, що мають здерев'яніле стебло, до ступеня припинення росту;
- пошкодження деревних видів рослин і таких, що мають здерев'яніле стебло, до ступеня неприпинення росту;
- знищення або пошкодження лісових культур, молодняку природного походження, самосіву на площах, призначених для лісовідновлення, сіянців і саджанців у розсадниках та на плантаціях, газонів і квітників;
- знищення або пошкодження трав'яного покриву;

- незаконного збору (або знищення) дикорослих нижчих і вищих трав'янистих рослин, їх квітів і плодів, ягід, горіхів, лікарської та технічної сировини, живиці та інших деревних соків, лісової підстилки, другорядних лісових матеріалів, грибів;
- незаконного добування чи знищення тварин, пошкодження або знищення їх жител, місць перебування і розмноження;
- пошкодження карстово-спелеологічних, геологічних та гідрологічних об'єктів;
- проїзду транспорту, прольоту та посадки літальних апаратів;
- самовільного використання їх земель;
- знищення або пошкодження інформаційно-охоронних та інших знаків;
- знищення або пошкодження осушувальних каналів, дренажних і протиерозійних систем, шляхів, рекреаційних об'єктів та інших споруд.

2. Встановив, що дія цієї постанови не поширюється на господарські зони національних природних парків та зони антропогенних ландшафтів біосферних заповідників, а також на види рослин і тварин, занесених до Червоної книги України.

3. Встановив, що розмір відшкодування шкоди, заподіяної порушенням природоохоронного законодавства у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України, обчислюється за таксами, затвердженими цією постановою, уповноваженими посадовими особами Мінприроди України і його органів на місцях, заповідників, національних природних парків та інших природоохоронних установ, підприємств, установ та організацій, у віданні яких перебувають території і об'єкти природно-заповідного фонду, а також інших спеціаль-

но уповноважених органів, яким надано право накладати адміністративні стягнення.

В практичній частині доцільно розглянути:

Розрахунок збитків внаслідок незаконної рубки або пошкодження деревних видів рослин, зокрема:

1. Такси для обчислення розміру відшкодування шкоди, заподіяної природним комплексам територій та об'єктів природно-заповідного фонду внаслідок незаконної рубки або пошкодження деревних видів рослин і таких, що мають здерев'яніле стебло, до ступеня припинення росту.
2. Особливості застосування обчислення розміру шкоди.
3. Приклад розрахунку розміру шкоди, заподіяної природним комплексам територій та об'єктів природно-заповідного фонду внаслідок незаконної рубки або пошкодження деревних видів рослин і таких, що мають здерев'яніле стебло, до ступеня припинення росту.

1. Такса для обчислення розміру відшкодування шкоди, заподіяної природним комплексам територій та об'єктів природно-заповідного фонду внаслідок незаконної рубки або пошкодження деревних видів рослин і таких, що мають здерев'яніле стебло, до ступеня припинення росту.

Діаметр дерева на висоті пенька у корі, сантиметрів	Оцінка заподіяної шкоди, грн.	
	степова зона	інші зони
За кожне дерево, зрубане або пошкоджене до ступеня припинення росту		
до 10	17	15
10,1 - 14	29	26
14,1 - 18	74	68
18,1 - 22	151	138

22,1 - 26	266	243
26,1 - 30	419	384
30,1 - 34	561	515
34,1 - 38	714	655
38,1 - 42	877	804
42,1 - 46	1040	954
46,1 - 50	1204	1103
За кожний сантиметр діаметра понад 50 сантиметрів	40	35
За кожний кущ чагарника, ліани	45	38
За кожний кущ чагарничка, напівчагарничка	18	15

2. Особливості застосування обчислення розміру шкоди

1. Під незаконною рубкою слід розуміти рубку без спеціального на те дозволу або за наявності дозволу, але не тих рослин, не на тих площах, ділянках, не в тій кількості (понад ліміт), не в ті терміни, що передбачені дозволом.

2. До пошкоджених до ступеня припинення росту належать дерева з переламаним стовбуром, обідраною корою понад 30 відсотків периметра стовбура, незалежно від довжини обдеру за висотою стовбура, обшморганою кроною більше половини її довжини, обідраними та обламаними скелетними коренями більше половини периметра стовбура, а також повалені дерева та такі, що мають спричинений дією антропогенних факторів нахил більше 30 градусів від вертикальної осі.

3. До пошкоджених до ступеня припинення росту належать чагарники, ліани, чагарнички, напівчагарнички з переламаними скелетними гілками, обідраною корою понад 30 відсотків скелетних гілок, обшморганою кроною більше половини гілок,

обламаними та обідраними коренями більше половини периметра, а також повалені та такі, що мають спричинений дією антропогенних факторів нахил більше 30 градусів від вертикальної осі.

4. Під висотою пенька слід розуміти відрізок комлевої частини стовбура дерева від кореневої шийки до умовного зрізу, висота якого не повинна перевищувати третини діаметра цього зрізу, а для дерев завтовшки менше 30 сантиметрів на висоті умовного зрізу висота пенька не повинна перевищувати 10 сантиметрів (за винятком випадків залишення пеньків більшої висоти згідно з лісогосподарськими вимогами).

5. За незаконну порубку або пошкодження до ступеня припинення росту самшиту, кипариса, айланта, платана, горіхів усіх видів, а також хвойних молодих дерев (віком до 41 року) в грудні-січні, будь-яких деревних порід, що зростають на територіях ботанічних садів, дендрологічних і зоологічних парків, парків-пам'яток садово-паркового мистецтва розмір відшкодування обчислюється за цією таксою, збільшеною у три рази.

6. За незаконну порубку або пошкодження до ступеня припинення росту окремих дерев, що є ботанічними пам'ятками природи, розмір відшкодування нараховується за цією таксою, збільшеною у три рази.

7. У разі привласнення буреломних, вітровальних дерев, а також самовільної рубки сухостійних дерев розмір відшкодування обчислюється за цією таксою, зменшеною у два рази.

8. До степової зони належать Херсонська, Донецька, Миколаївська, Дніпропетровська, Запорізька, Одеська, Луганська області та Автономна Республіка Крим.

9. Відшкодування за пошкодження лісовкритих земель і

територій зелених насаджень у межах природно-заповідного фонду шляхом забруднення хімічними речовинами, пально-мастильними матеріалами, промисловими, сільськогосподарськими комунально-побутовими стоками чи відходами, зміни гідрологічного режиму (затоплення, осушення), підпалу, незаконного розорювання нараховується з розрахунку 30 тис. гривень - степовій зоні, 25 тис. гривень - в інших зонах за один гектар пошкоджених угідь.

Приклад розрахунку розміру шкоди, заподіяної природним комплексам територій та об'єктів природно-заповідного фонду внаслідок незаконної рубки або пошкодження деревних видів рослин і таких, що мають здерев'яніле стебло, до ступеня припинення росту

В грудні 1998 року на території національного парку «Вижницький» бригадою лісозаготівельників колгоспу «Промінь» зрубано самовільно (без наявності спеціального дозволу - лісорубного квитка) 12 дерев діаметром на висоті пенька відповідно:

12 см - 3 шт.

16 см - 4 шт.

5 см - 4 шт.

36 см - 1 шт.

Із самовільно зрубаних дерев - 3 (діаметром 12 см) - хвойні, віком до 10 років.

Розмір відшкодування шкоди становить:

26 грн. x 3 x 3 = 234 грн.

68 грн. x 4 = 272 грн.

243 грн. x 4 = 972 грн.

655 грн. x 1 = 655 грн.

Всього: 2133 грн.

Контрольні завдання та запитання

Розрахувати розмір шкоди, заподіяної об'єкту природно-заповідного фонду на території Чернівецької області внаслідок:

- знищення (незаконно зрубано) 7 дерев діаметром відповідно:
5-35 см,
2-42 см (горіхи);
- незаконно зрубано в грудні 1998 року:
5 ялин (віком 12 років), діаметром 20 см;
- забруднено паливно-мастильними матеріалами 0,3 га території природно-заповідного об'єкта.

Контрольні запитання:

1. За які порушення затверджені такси для обчислення розміру відшкодування шкоди, заподіяної природним комплексам територій та об'єктів природно-заповідного фонду юридичними і фізичними особами?
2. Які існують такси для обчислення розміру відшкодування шкоди внаслідок незаконної рубки або пошкодження деревних видів рослин?
3. Що слід розуміти під незаконною рубкою?
4. Які дерева та чагарники належать до пошкоджених до ступеня припинення росту?
5. Якою повинна бути висота пенька?
6. За якою таксою обчислюється розмір відшкодування при пошкодженні дерев, що є ботанічними пам'ятками природи?
7. Які області України належать до степової зони?
8. Як обчислюється розмір відшкодування за пошкодження лісовкритих земель хімічними речовинами?

Використана і рекомендована література

1. Білявський Г.О., Бутченко Л.Г., Навроцький В.М. Основи екології. – К.: “Лібра”, 2002. – 352 с.
2. Доклад Всемирной встречи на высшем уровне по устойчивому развитию. Йоганнесбург, Южная Африка, 26 августа – 4 сентября 2002 г., ООН, Нью-Йорк, 2002 г.
3. Денісова О.І. та ін. Екологічна оцінка сучасного стану поверхневих вод України (методичні аспекти). Укр. географ, журнал, №3, 1996. -с. 3-11.
4. Екологічний паспорт Кіровоградської області. –Кіровоград, 2005. – 35 с.
5. Екологічний паспорт Кіровоградської області. –Кіровоград, 2007. –110 с.
6. Екологічне законодавство в 4-х томах. Під ред. Академіка В.І.Андрейцева Видавничий Дім „Слово”. Книга 1, 2, 3, 4. - 2007.
7. Корсак К.В., Плахотнік О.В. Основи екології. –К.: МАУП, 2002. – 296 с.
8. Мацнєв А.І., Проценко С.Б., Саблій Л.А. Моніторинг та інженерні методи охорони довкілля.: Навчальний посібник. – Рівне: ВАТ “Рівненська друкарня”, 2000. - 504 с.
9. Мацнєв А.І., Проценко С.Б., Саблій Л.А. Практикум з моніторингу та інженерних методів охорони довкілля. Рівне, ВАТ “Рівненська друкарня”, 2002. -461 с.
10. Методика екологічної оцінки якості поверхневих вод за відповідними категоріями. / В.Д.Романенко, О.П.Оксінюк В.М.Жукинський, та ін. –К.: СИМВОЛ – Т, 1998. – 28 с.
11. Набиванець Б.Й. та ін. Аналітична хімія природного середовища: Підручник. – К.: “Либідь”, 1996. – 304 с.
12. Обласна програма з моніторингу Кіровоградської області. – Кіровоград: 2005.
13. Одум Ю. Экология: в 2-х т. -М: Т. 1-2., 1986.

14. Проценко С.Б., Ковальчук В.А. Глосарій з моніторингу та охорони довкілля. 6000 слів і термінологічних словосполучень: Навчальний посібник. Рівне: ВАТ “Рівненська друкарня”, 2003. – 496 с.
15. Сучасні екологічні проблеми Кіровоградщини. (За результатами проекту Кіровоградської регіональної бібліотечної асоціації “Екологія – турбота спільна”, підтриманого Канадським фондом співробітництва). – Кіровоград, 1999.– 65 с.
16. Сівак В.К., Солодкий В.Д., Робулець С.В. Природоохоронне інспектування. Посібник. –Чернівці: Зелена Буковина, 2004. –264 с.
17. Сытник К.М., Брайон А.В., Гордецкий А.В. Биосфера. Экология. Охрана природы. -К.: "Наукова думка", 1987. – 522 с.
18. Топольний Ф.П. Ліс та його ресурси. Навч. посібник. – Кіровоград: “КОД”, 2006. –132 с.
19. Тунік Т.М., Плисенко Т.М. Моніторинг навколишнього середовища Кіровоградщини. Навч. посібник. Кіровоград: “КОД”, 2006. – 148 с.
20. Шевченко Р.Ю. Географічне районування стану довкілля на прикладі Малого екологічного атласу України. Вісник Харківського інституту соціального прогресу при ХТЗ. Серія: екологія, техногенна безпека та соціальний прогрес. – Харків: ХІСП, 2003.

Додаток 1

до наказу Мінбуду від _____ № _____

Форма № 4

ДБН Д1.1-1-2000, додаток Д

КОШТОРИС №

Посадка дерев з квадратною грудкою землі 0,5 х 0,5 х 0,4 м. Озеленення
найменування робіт і витрат

Кошторисна вартість	2887,6 тис.грн.
Кошторисна тру- домісткість	134,11 тис.люд./год.
Кошторисна заробітна плата	570 грн.
Середній розряд робіт	2,96 розряд

Складений в цінах станом на 1 листопада 2006 р.

№ з/п	Шифр і № позиції нормативу	Найменування робіт і витрат Одиниця виміру	Кількість	Вартість один., грн.		Загальна вартість, грн.			Витрати труда робітників, не зайнятих обсл. машин	
				всього	експл. машин	всього	заробітної плати	експл. машин	обслуговування машин	
									за-робітної плати	у т.ч. за-робітної плати
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1	P18-79-5	Підготовка 10 шт.	1,0	<u>590,3</u> 206,4	<u>19,32</u> 6,10	590	206	<u>19</u> 6	52,13	52,13
2	P18-83-5	Садіння 10 шт.	1,0	<u>273,15</u> 159,51	<u>96,50</u> 28,02	273	160	<u>97</u> 22	<u>33,44</u> 4,50	<u>33</u> 5

3	P18-104-5	Догляд за деревом протягом 2 років 10 шт.	1,0	<u>120,9</u> 102,9	<u>13,81</u> 4,16	121 121	102 102	<u>14</u> 4 <u>14</u> 4	<u>24,27</u> 24,27	<u>24,27</u> 24,27
4	C1429-61	Вартість хвойний	10	150,0		1500				
Разом прямих витрат по кошту-рису: Прямі витрати робіт з озеленення всього заробітна плата Загально-виробничі витрати заробітна плата в загально-виробничих витратах Всього вартість будівельних робіт адміністративні витрати					грн. грн. грн. грн. грн. грн.	2605 2605 570 184,7 3257 97,9	570	<u>144</u> 36	134,11	134,11

Ввід = Тпв + Тзв + Тад = 2605 + 184,7 + 97,9 = 2887,6 грн.

ПРИКЛАД РОЗРАХУНКУ балансової вартості дерева з квадратною грудкою 0,5 x 0,5 x 0,4м

Вихідні дані:

віковий стан 35 років	-	Кв – 1,5 (табл. 1);
порода – хвойні	-	Кп – 1,5 (табл. 2);
якісний стан – задовільний	-	Кя – 0,75 (табл. 3);
функціональна належність – загального користування (парк)	-	Кф = 2 (табл. 4);
зона розташування – центральна	-	Кз = 2,2 (табл. 5);
Вдм = (Тпв + Тсз + Тад) 20		

Відповідно до Ресурсних елементних кошторисних норм Р18-104-5 (див. кошторис) на одиницю (10 шт. дерев):

$$Т_{пв} - 120,9 \text{ грн.}; \quad Т_{сз} = 0,374 \times 120,4 = 45,21 \text{ грн.}$$

$$Т_{зв} = 0,088 \times 24,27 \times 4,36 + Т_{сз} (\text{зв}) + 0,85 \times 24,27 = 9,31 + 0,374 \times 9,31 + 20,62 = 33,41 \text{ грн.}$$

$$Т_{ад} = 0,73 \times 24,27 = 17,71$$

$$В_{дм} (10 \text{ шт.}) = (120,9 + 45,21 + 33,41 + 17,71) 20 = 4190,4 \text{ грн.}$$

$$В_{дм} (1 \text{ дерево}) = 4190,4 : 10 = 419,0 \text{ грн.}$$

$$В_{б} = 419 \times 1,5 \times 1,5 \times 0,75 \times 2 \times 2,2 = 3111,1 \text{ грн.}$$

ПРИКЛАД РОЗРАХУНКУ вартості відновлення дерева з квадратною грудкою 0,5 x 0,5 x 0,4м

Відповідно до кошторису:

$$Т_{пв} = 2605 \text{ грн.}; \quad Т_{сз} = 0,374 \times 2605 = 974,3$$

$$Т_{зв} = 0,088 \times 134,1 \times 4,36 + Т_{сз} (\text{зв}) + 0,85 \times 134,1 = 51,46 + 0,374 \times 51,46 + 114 = 184,7 \text{ грн.}$$

$$Т_{ад} = 0,73 \times 134,11 = 97,9 \text{ грн.}$$

$$В_{від} = 2605 + 974,3 + 184,7 + 97,9 = 3861,9 \text{ грн. на 10 шт.}$$

$$В_{від} = 3861,9 : 10 = 386,2 \text{ грн. на 1 дерево}$$

Відновна вартість дерева складає:

$$В_{в} = В_{б} + В_{від} = 3111,1 + 386,2 = 3497,3 \text{ грн.}$$

Міністерство охорони навколишнього природного середовища України

(найменування органу Мінприроди України)

Місцезнаходження _____

Телефон _____
Факс _____
Електронна пошта _____

ПРОТОКОЛ № 00000*
про адміністративне правопорушення

“ ____ ” _____ 200__ року

(місце складання протоколу)

Я, _____
(повна назва посади)

(прізвище, ім'я по батькові посадової особи, яка склала протокол)

склав цей протокол про те, що гр. _____
(прізвище, ім'я, по батькові)

дата “ ____ ” _____ 200__ року та місце народження _____

який проживає за адресою _____,
і працює (навчається) на посаді _____
(повна назва місця роботи чи навчання)

із зазначенням поштової адреси)

сімейний стан _____ кількість утриманців _____ заробітна плата _____ грн.,
здійснив адміністративне правопорушення, відповідальність за яке передбачена ч. ____ статті __,
а також статтю (-ми) _____

Кодексу України про адміністративні правопорушення, що о _____ год. _____ хв.

“ ____ ” _____ 200__ року _____
(місце,

суті правопорушення)

що є порушенням _____
(назви законів та нормативно-правових актів)

із зазначенням статей та пунктів, вимоги яких порушені)

Внаслідок порушення вимог природоохоронного законодавства державі заподіяна шкода_____

(суть заподіяної шкоди)

Порушником пред'явлені такі документи, що засвідчують його особу_____

(назва документа, серія, номер,

ким і коли виданий)

У порушника виявлені: _____

і вилучені: _____

(на всі вилучені речі обов'язково видавати опис, який підписує складач протоколу)

На місці правопорушення відібрані проби: _____

(час відбору проб, № акта чи протоколу)

Інші відомості, необхідні для вирішення справи: _____

(чи притягувалась раніше особа)

(адміністративної відповідальності, якщо так, то ким, коли і за що)

Чи чинив порушник опір (описати докладно): _____

Пояснення порушника та його зауваження до змісту протоколу чи мотиви відмови від його підписання: _____

Додатки (якщо вони є): _____

Порушнику роз'яснено права відповідно до статті 268 КУпАП, зокрема: знайомитись з матеріалами справи, давати пояснення, подавати докази, заявляти клопотання; при розгляді справи користуватися юридичною допомогою адвоката, іншого фахівця у галузі права, який за законом має право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи, виступати рідною мовою і користуватися послугами перекладача, якщо не володіє мовою, якою ведеться провадження, оскаржити постанову по справі, а також про те, що справа про адміністративне правопорушення розглядається в присутності особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, а під час відсутності цієї особи справу може бути розглянуто лише у випадках, коли є дані про своєчасне її сповіщення про місце і час розгляду справи і якщо від неї не надійшло клопотання про відкладення розгляду справи.

ПІДПИСИ

Посадової особи, яка склала протокол:

(підпис)

Особи, яка вчинила адмін. правопорушення:

(прізвище, ім'я, по батькові)

(підпис)

Свідки (при наявності):

(прізвище, ім'я, по батькові)

(підпис)

(прізвище, ім'я, по батькові)

(поштова адреса)

Міністерство охорони навколишнього природного середовища України

(найменування органу Мінприроди України)

Місцезнаходження _____

Телефон _____

Факс _____

Електронна пошта _____

(прізвище, ім'я, по батькові)

(поштова адреса особи, яка викликається)

ПОВІДОМЛЕННЯ

щодо розгляду справи про адміністративне правопорушення

« _____ » _____ 200_ року

№ _____

Відповідно до статей 268, 276 і 278 Кодексу України про адміністративні правопорушення, повідомляю, що розгляд справи про адміністративне правопорушення, яке Ви вчинили, відбудеться о _____ год. _____ хв. « _____ » _____ 200_ р

у приміщенні _____

(повна назва органу, в якому відбудеться розгляд справи)

за адресою: _____

(повна адреса місця, де відбудеться розгляд справи)

При собі Вам необхідно мати паспорт або документ, що засвідчує особу, номер ідентифікаційного коду, а також _____

(перелік документів, які необхідно мати з собою)

та інші документи, необхідні для розгляду справи.

У разі Вашого нез'явлення (у випадках, зазначених статтею 268 Кодексу України про адміністративні правопорушення), справу буде розглянуто без Вашої участі.

(повна назва посади, прізвище, ім'я по батькові особи, що викликає)

Міністерство охорони навколишнього природного середовища

(найменування органу Мінприроди України)

СПРАВА № 000000*
про адміністративне правопорушення

скоєно гр. _____
(прізвище, ім'я по батькові особи, яка скоїла адміністративне правопорушення)

за статтею _____ Кодексу України про адміністративні правопорушення

Постанова №000000* від «_____» _____ 200_ року

ОПИС
документів, що знаходяться у справі

№ п/п	Найменування документа	Кількість аркушів	Примітка

Відомості щодо справи

№ п/п	Дії, вчинені в процесі адміністративного проваджен- ня по справі	Дата, номер доку- мента, прізвище посадової особи, яка прийняла рішення	Кількість аркушів

Заповнюється при передачі на зберігання до архіву:

Усього у справі _____ документів на _____ аркушах.

Опис документів склав: _____
(посада, прізвище, ім'я та по-батькові особи, яка розглядала справу)

« _____ » _____ 200 _____ року

(підпис)

Міністерство охорони навколишнього природного середовища

(найменування органу Мінприроди України)

Місцезнаходження: _____

Телефон _____
Факс _____
Електронна пошта _____

ПОСТАНОВА
про накладання адміністративного стягнення

« _____ » _____ 200__ року №000 000*

Я, _____
(прізвище, ім'я по батькові посадової особи, яка вносить постанову)

розглянувши протокол про адміністративне правопорушення від
“ _____ ” _____ 200__ року № _____, який склав “ _____ ” _____ 200__ року

(посада, прізвище, ім'я, по батькові особи, яка склала протокол)

про порушення вимог природоохоронного законодавства, вислухавши осіб, що брали участь у розгляді справи, та дослідивши докази,

ВСТАНОВИВ

Гр. _____
(прізвище, ім'я та по батькові особи,

яка притягається до адміністративної відповідальності)

ідентифікаційний номер _____
дата “ _____ ” _____ 200__ року та місце народження _____,

який (яка) проживає за адресою _____

і працює (навчається) на посаді _____
(повна назва місця роботи чи навчання, поштова адреса цього місця)

вчинив правопорушення, відповідальність за яке передбачена _____
(назви

законів та нормативно-правових актів

та їх статті, що порушені)

тим, що _____
(короткий виклад обставин та суть правопорушення)

В результаті чого порушенням заподіяно шкоду на суму _____ грн., що розрахована
відповідно до: _____

(назва методик та

інших нормативних актів, відповідно до яких виконано розрахунок збитків)

Керуючись ч. _____ статті _____ та статтями 242-1, 247, 253, 283, 284 Кодексу України про адміністративні правопорушення, а також _____

(назва та статті інших законів та нормативно-правових актів,

якими керується посадова особа)

ПОСТАНОВИВ:

1. Визнати гр. _____ винним (винною) у вчиненні _____
(посада, прізвище, ім'я та по батькові)
адміністративного правопорушення, відповідальність за яке передбачена ч. _____ статті _____
Кодексу України про адміністративні правопорушення, та накласти на нього (неї) адміністративне
стягнення у вигляді штрафу в розмірі _____

(цифрами та прописом)

2. Згідно зі статтею 265 КупАП вилучені для тимчасового зберігання _____
(вказати перелік цінностей, документів,
речей, що є знаряддям або безпосереднім об'єктом правопорушення, їх індивідуальні ознаки, а за потреби

місця та обставини виявлення, рішення, яке прийняте відносно них: повернути власникові, передати до ОВС тощо)

3. Роз'яснити гр. _____, _____ що датою набрання
(посада, прізвище, ім'я по батькові)

чинності рішення є дата винесення постанови про накладання адміністративного стягнення, а також, що згідно зі статтею 307 КупАП, штраф ним має бути сплачений не пізніше як через п'ятнадцять днів з дня вручення йому (їй) постанови про накладання адміністративного стягнення, а в разі оскарження або опротестування такої постанови – не пізніше як через п'ятнадцять днів з дня повідомлення про залишення скарги або протесту без задоволення.

У разі несплати штрафу у встановлений законом строк, постанова про накладання адміністративного стягнення буде надіслана для примусового виконання до відділу Державної виконавчої служби за місцем проживання порушника, роботи або за місцезнаходженням його майна у строк до _____

(строк подання до виконання постанови у відповідний орган державної виконавчої служби)

4. Запропонувати гр. _____
(посада, прізвище, ім'я по батькові)
добровільно відшкодувати заподіяну у результаті вчинення адміністративного правопорушення шкоду _____
(вказати, яку саме шкоду)

в сумі _____ грн. на рахунок _____
(сума гривень словами) (реквізити банківської установи для зарахування до місцевого бюджету)

Копію платіжного документа подати (надіслати) до _____
(найменування та адреса)

відповідного органу Мінприроди України, що виніс постанову про адміністративне правопорушення)

Постанову по справі про адміністративне правопорушення може бути оскаржено протягом десяти днів з дня її винесення у порядку, визначеному статтями 287-289 Кодексу України про адміністративні правопорушення до _____

(вказати орган Мінприроди і його адресу або посадову особу вищого рівня)

_____ або до суду.
Постанова по справі про адміністративне правопорушення набирає чинності з моменту її винесення.

(повна назва посади особи, яка винесла постанову, прізвище, ім'я та по батькові посадової особи)

(підпис)

М.П. _____

Відмітка про доведення постанови до відома особи, щодо якої її винесено

Копію постанови особа отримав(ла) під розписку особисто:
"_____" 200__ року _____
(підпис особи)

81 Копія постанови надіслана рекомендованим листом з повідомленням
"_____" 200__ року № _____
(посада, прізвище та підпис посадової особи)

Навчальне видання

**Тунік Тетяна Михайлівна
Плисенко Тетяна Миколаївна**

Природоохоронне інспектування

*Затверджено рішенням Вченої Ради Кривогоград-
ського національного технічного університету.
Протокол №10 від 28 травня 2007 року*

Редактор – Лисенко В.Ф.

Технічний редактор – Топольний Ф.П.

Комп'ютерний набір – Хаджилій О.І.

Кирнасовська Т.Є.

Друк ПП Лисенко В. Ф.

Формат А5. Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman.

Авт. лист 9,3. Обл. вид. лист 9,5